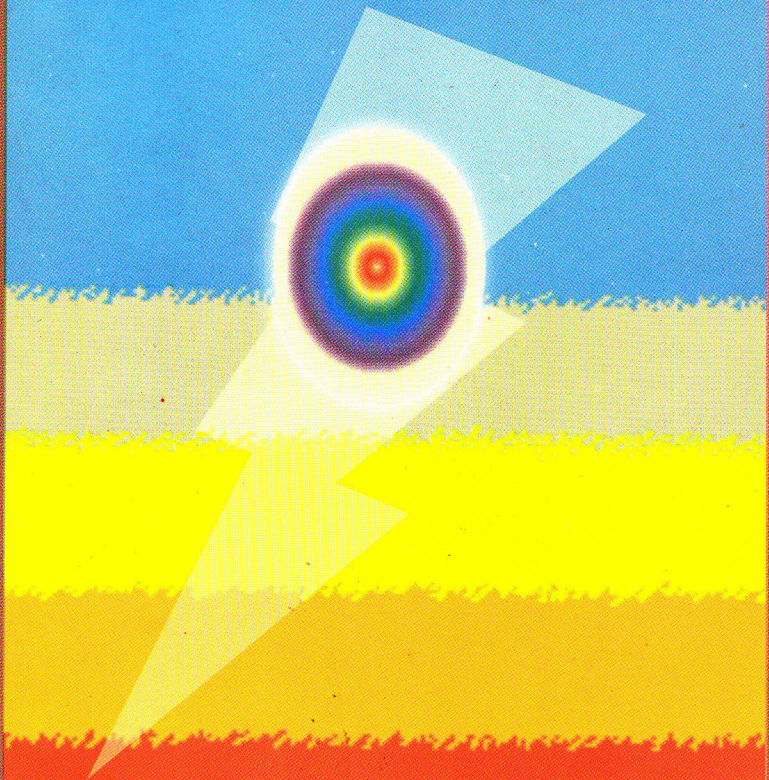

ਤੁਰੇ ਤੇਗ ਦੀ ਧਾਰ 'ਤੇ....

ਇਕਾਂਗੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ

ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਭਾਤ

ਤੁਰੇ ਤੇਗ ਦੀ ਧਾਰ 'ਤੇ....

ਤੁਰੇ ਤੇਗ ਦੀ ਧਾਰ 'ਤੇ....

(ਇਕਾਂਗੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ)

ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਭਾਤ

TURE TEG DI DHAR 'TE....

(in Punjabi)

© Gurnam Singh Prabhat

email : theprabhats84@gmail.com

ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਨਾਟਕ
ਨਾਟਕਕਾਰ ਦੀ ਆਗਿਆ ਬਿਨਾਂ ਸਟੇਜ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

Edition : First Edition 2014

ISBN : 978-93-5174-410-8

Price : Rs. 145/-

COMPLEMENT COPY

Published by : TODAY PUBLICATIONS,

728, Indl. Area Phase-II, Chandigarh

Title Design

& Layout : PARMINDER SINGH

Printed at : PRINTING CENTRE

Sector 21-C, Chandigarh 160 022

COMPLIMENT COPY

ਤਤਕਰਾ

ਪੰਨਾ ਨੰ:

●	ਆਦਿਕਾ	- ਡਾ. ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀ	(i)...
1.	ਤੁਰੇ ਤੇਗ ਦੀ ਧਾਰ 'ਤੇ		1...
2.	ਅਨੂਪ ਕੌਰ		23...
3.	ਸੈਦ ਖਾ		47...
4.	ਮਝੈਲ ਬੇਰਨੀ		65...
5.	ਆਲੀ ਸਿੰਘ		89...
6.	ਮਹਾਰਾਣੀ ਜਿੰਦਾਂ		113...

ਆਦਿਕਾ

(ਵਿਰਸੇ ਦੀ ਪਛਾਣ)

ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ, ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਤੇ ਬਲੀਦਾਨੀਆਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ। ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਇਹ ਧਰਤੀ ਆਪਣੀ ਵੀਰਤਾ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਉਂਦੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਧਰਤੀ ਹੈ ਜਿਥੋਂ ਅਧਿਆਤਮ ਅਥਵਾ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਵਿਸ਼ਵ ਭਰ ਵਿੱਚ ਫੈਲਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਗਿਆਨ, ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਫਲਸਫੇ ਦਾ ਚਾਨਣ ਵੰਡਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹ ਧਰਤੀ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਮੁਨੀਆਂ ਅਵਤਾਰਾਂ ਗੁਰੂ ਪੀਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਭਾਗ ਲਾਏ ਹਨ ਤੇ ਸਮੁੱਚੀ ਮਾਨਵ-ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਏਕਤਾ ਦੀ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਪਰੋਣ ਵਿੱਚ ਇਕ ਅਮਰ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਵਿਰਸੇ ਦਾ ਵਰਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਸਮੁੱਚੀ ਮਾਨਵ-ਜਾਤੀ ਫ਼ਖਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣਾ ਦਾਇਤਵ ਜਿਤਲਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਦੁੱਖ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਾਸੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਭੁਲਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ; ਸਮੂਹਵਾਦੀ ਭਾਵਨਾ ਛੇਤੀ ਹੀ ਨਿੱਜਵਾਦੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਧਾਰਮਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਕਰਮ-ਕਾਫ਼ਾਂ ਜਾਂ ਵਿਖਾਵਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਟ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਧਰਤੀ ਦਾ ਮੋਹ ਧਰਤੀ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਮਲਕੀਅਤ ਵਿੱਚ ਅਥਵਾ ਨਿੱਜੀ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਵਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਬੀਤੇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਭਾਤ ਨੇ ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚ ਸੰਗ੍ਰਹਿਤ ਇਕਾਂਗੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਗੌਰਵ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਸੁਣਾਉਣ ਦਾ ਸਫਲ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ “**ਤੁਰੇ ਤੇਗ ਦੀ ਧਾਰ 'ਤੇ.....**” ਵਿੱਚ ਛੇ ਇਕਾਂਗੀ ਹਨ।

ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰਭਾਤ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਪੰਜ ਇਕਾਂਗੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਸੰਗ੍ਰਹਿ—“**ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੇ ਰਾਹ 'ਤੇ....**” ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰਭਾਤ ਇਕ ਪ੍ਰੋਢ, ਅਨੁਭਵੀ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਭਾਸ਼ੀਲ ਨਾਟਕਕਾਰ ਹੈ ਤੇ ਨਾਟਕ ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਪੂਰਾ ਗਿਆਨ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਨਾਟ-ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਹੇ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਯੋਗ ਤੇ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਵੀ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਜਾਣੂ ਹੈ ਤੇ ਅਧਿਅਨ ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਵੀ ਚੋਖਾ ਅਨੁਭਵ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਹੱਥਲੇ ਇਕਾਂਗੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ “**ਤੁਰੇ ਤੇਗ ਦੀ ਧਾਰ 'ਤੇ....**” ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਵਿਰਸੇ ਦੀ ਯਾਦ ਤਾਜ਼ਾ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਇਕਾਂਗੀ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਹੀ ਪੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਪਹਿਲਾ ਇਕਾਂਗੀ ‘**ਤੁਰੇ ਤੇਗ ਦੀ ਧਾਰ 'ਤੇ**’ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਇਕ ਮਹਾਨ ਘਟਨਾ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਨਾਟਕਕਾਰ ਨੇ ਬੱਗੜ, ਦੇਸਾ, ਦੌਲਾ, ਚੌਧਰੀ ਅਤੇ ਤਾਬੋ ਵਰਗੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਰਾਹੀਂ ਮੱਸਾ ਰੰਘੜ ਦੇ ਸਿਰ ਵੱਢਣ ਦੀ ਘਟਨਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਮੱਸਾ ਰੰਘੜ ਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਕੰਜਰੀਆਂ ਨਚਵਾਈਆਂ, ਹੁਕਾ ਪੀਤਾ, ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਤੀ ਤੇ ਹੋਰ ਕੁਕਰਮ ਕੀਤਾ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਦੋ ਸੂਰਬੀਰਾਂ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ (ਪਿੰਡ ਕੰਬੋ ਮਾੜੀ) ਅਤੇ ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ (ਪਿੰਡ ਮੀਰਾਂ ਕੋਟ) ਨੇ ਸੰਨ 1740 ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਸਿਰ ਵੱਢਿਆ ਸੀ। ਨਾਟਕਕਾਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਪਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਇਸ ਬਹਾਦਰੀ ਦੇ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਦੂਸਰੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਅਖਵਾ ਕੇ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਸੂਰਬੀਰਾਂ

ਦੇ ਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੱਸ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਉੱਤੇ ਹੋਰ ਚੰਗੇਰਾ ਤੇ ਵੀਰ ਰਸੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਸੀ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਤਰ ਭਾਵੇਂ ਮਨੋਕਲਪਿਤ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਇਕ ਫਕੀਰ ਰਾਹੀਂ ਬੁੱਲ੍ਹੇਸ਼ਾਹ ਦੀਆਂ ਕਾਫ਼ੀਆਂ ਦਾ ਗਾਇਨ ਕਰਵਾ ਕੇ ਤਤਕਾਲੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਧਾਰਮਿਕ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਉਸਾਰਨ ਦਾ ਸਫਲ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਇਕਾਂਗੀ 'ਅਨੂਪ ਕੌਰ' ਵਿੱਚ ਇਕਾਂਗੀਕਾਰ ਨੇ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘਣੀ ਬੀਬੀ ਅਨੂਪ ਕੌਰ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਇਕ ਅਣਗੌਲਿਆ ਜਾਂ ਭੁੱਲਿਆ ਵਿਸਰਿਆ ਪਾਤਰ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਘਟਨਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਛੱਡਣ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ-ਪਰਿਵਾਰ ਵਲੋਂ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਚਾਰ ਮੁਗਲ ਸਿਪਾਹੀ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਝਾੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਘਾਤ ਲਗਾ ਕੇ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਅਨੂਪ ਕੌਰ ਜੋ ਗੁਰੂ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰਾਂ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨਾਲ ਲੜਦੀ ਹੋਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਬਰਛਾ ਖੋਹ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪੇਟ ਵਿੱਚ ਮਾਰ ਕੇ ਸ਼ਹਾਦਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਸੀਨ ਬੜਾ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਤੇ ਵੀਰਤਾ ਭਰਪੂਰ ਹੈ। ਨਾਟਕਕਾਰ ਦੀ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਦੇਣ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਅਨੂਪ ਕੌਰ ਵਰਗੀ ਵੀਰਾਂਗਨਾ ਦੀ ਵੀਰਤਾ ਨੂੰ ਜੱਗ ਜਾਹਿਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਇਕਾਂਗੀ 'ਸੈਦ ਖਾਂ' ਵਿਚ ਵੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੈਦ ਖਾਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਪਕੜ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਦਰਬਾਰ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਮਕਸਦ ਵਿੱਚ ਪੂਰਾ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹਥਿਆਰ ਸੁੱਟ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਮੁਗਲ ਸੈਨਾ ਮੁਖਬਰ ਅਵਲੂ

ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਖੰਡੇ ਦਾ ਪਾਹੁਲ ਛਕ ਕੇ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਟਕ ਨੂੰ ਨਾਟਕਕਾਰ ਨੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਖਾਲਸਾ-ਸਾਜਨਾ ਦੀ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਅਜਮੇਰ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਵੈਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸੱਦੇ ਇਕੱਠ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਕੇ ਜਾਸੂਸੀ ਕਰਨ ਆਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਥੋਂ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਵੇਖ ਕੇ ਗੁਰੂ-ਪੱਖੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਹਿਰਦਯ-ਪਰਿਵਰਤਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਗੁਰੂ ਵਾਲਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਸੈਦ ਖਾਂ ਦਾ ਵੀ ਹਿਰਦਯ-ਪਰਿਵਰਤਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹਥਿਆਰ ਸੁੱਟ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਅਜ਼ਮਤ ਅੱਗੇ ਸਿਰ ਨਿਵਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਇਕਾਂਗੀ ‘ਮਝੈਲ ਸ਼ੇਰਨੀ’ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਇਕ ਮਹਾਨ ਘਟਨਾ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਿਲੇ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਦੁਸ਼ਮਨਾਂ ਨੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਉਂ ਘੇਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਸਿੰਘ ਅੰਦਰ ਡੱਕੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਰਸਦ ਪਾਣੀ ਮੁੱਕ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕੁੱਝ ਸਿੰਘ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ “ਮੁਕਤੇ” ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਬੇਮੁੱਖ ਹੋ ਕੇ ਬੇਦਾਵਾ ਲਿਖ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲੋਂ ਆਪਣਾ ਨਾਤਾ ਤੋੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਉਦੋਂ ਪਿੰਡ ਝਬਾਲ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਮਾਈ ਭਾਗੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਹਨਤ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਘੋੜੇ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਦੁਸ਼ਮਨਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਖਿਦਰਾਨੇ ਦੀ ਢਾਬ (ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਮੁਕਤਸਰ) ਵਿਖੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਸਿੰਘ ਮਾਈ ਭਾਗੋ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸਦਕਾ ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਆ ਰਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦੁਸ਼ਮਨਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਦੇ ਹੋਏ ਸ਼ਹੀਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਗੂ ਭਾਈ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਲਿਖਕੇ ਦਿੱਤਾ ਬੇਦਾਵਾ ਫਾੜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਉਹ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤਾ ਬੇਦਾਵਾ ਪਾੜ ਦਿੰਦੇ

ਹਨ ਤੇ 'ਟੁੱਟੀ ਗੰਢ' ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਵਾਰਤਾ ਤਾਂ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਰੰਤੂ ਮਾਈ ਭਾਗੋ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਨੂੰ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਘਾੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਇਕ ਸ਼ੇਰਨੀ ਵਾਲਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਬੇਮੁੱਖ ਹੋਏ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਜੋੜਦੀ ਹੈ। "ਮਝੈਲ ਸ਼ੇਰਨੀ" ਰਾਹੀਂ ਨਾਟਕਕਾਰ ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਸਨਮਾਨ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚੰਡ ਰੂਪ ਵਿਖਾਉਣ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਫਲ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਅਗਲਾ ਇਕਾਂਗੀ 'ਆਲੀ ਸਿੰਘ' ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਕਰਮਵੀਰ ਯੁੱਧਵੀਰ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਵੀਰਤਾ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਕਿਵੇਂ ਸਰਹੰਦ ਦੀ ਇੱਟ ਨਾਲ ਇੱਟ ਖੜਕਾਈ ਸੀ, ਤੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਦੋਖੀਆਂ ਸੂਬਾ ਸਰਹੰਦ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਖਾਸ ਕਰਿੰਦੇ ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ ਨੂੰ ਇਬਾਰਤਨਾਕ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਤੇ ਭਾਈ ਆਲੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੂਬਾ ਸਰਹੰਦ ਦਾ ਨਾਇਬ ਸੂਬਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਕੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਪਰੀਚੈ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਕਾਂਗੀ ਬੀਰ ਰਸੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਉਘਾੜਨ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਫਲ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦਾ ਅੰਤਲਾ ਇਕਾਂਗੀ 'ਮਹਾਰਾਣੀ ਜਿੰਦਾਂ' ਹੈ। ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਦੁਖਾਂਤ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਭੁਲਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੁਖਾਂਤ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੇ ਖ਼ਾਤਮੇ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਇਥੇ ਕਾਬਜ਼ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ ਮਗਰੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਜੋ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਾਪਰੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੰਭੀਰ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ-ਪਲਟਾਉ ਘਟਨਾ ਉਹ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਬਾਲਗ ਬੇਟੇ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਅਣਭੋਲਪੁਣੇ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਰਾਜ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦੇਣ ਦੇ

ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਉੱਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦਸਤਖਤ ਕਰਵਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਈਸਾਈ ਬਣਾ ਕੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬਾਦ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਮਹਾਰਾਣੀ ਜਿੰਦਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਥੇ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਮਾਂ-ਪੁੱਤਰ ਪੰਜਾਬ ਵਾਪਿਸ ਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਉਥੇ ਕੈਦੀਆਂ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਅਪੀਲਾਂ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਨਾਟਕਕਾਰ ਨੇ ਰਾਣੀ ਜਿੰਦਾਂ ਦੀ ਆਖਰੀ ਆਸ ਉੱਤੇ ਵੀ ਪਾਣੀ ਫਿਰਦਾ ਵਿਖਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗਸ਼ ਖਾ ਕੇ ਡਿਗਦੀ ਵਿਖਾ ਕੇ ਇਕਾਂਗੀ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਰਾਜ ਸਿੱਖ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੀ ਸੁਆਰਥ-ਬਿਰਤੀ ਅਤੇ ਡੋਗਰਾ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਗੱਦਾਰ ਨੀਤੀ ਕਾਰਨ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਇਕਾਂਗੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਸਰਸਰੀ ਅਵਲੋਕਨ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਟਕਕਾਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਇਕਾਂਗੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ, ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਪੱਖ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਪ੍ਰਸਤੁੱਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗੌਰਵ ਅਤੇ ਵਿਰਸੇ ਦੀ ਯਾਦ ਤਾਜ਼ਾ ਕਰਵਾਈ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੱਤਰਿਆਂ ਤੋਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਕਿਆਂ ਤੋਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਨ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਕਰਨੀ ਨੂੰ, ਕੁਰਬਾਨੀ ਨੂੰ ਨਾਟਕੀ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਢਾਲ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਨਿਵਾਸੀ ਅਜੇ ਅਣਜਾਣ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕਿੱਥੇ ਮਹਾਨ ਵਿਰਸੇ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਵਾਰਿਸ ਹਾਂ ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਕਦੇ ਸਮਝਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ।

ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਤੀਤ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲਗਾਓ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੇ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਉਸਾਰੂ ਹੈ। ਇਹ ਕੇਵਲ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਜੀਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਇਕ ਅਟੱਲ ਸਚਾਈ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ

ਕੌਮਾਂ ਆਪਣੇ ਅਤੀਤ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਕਦੇ ਵੀ ਉੱਜਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਭਾਤ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਕਾਂਗੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਤੀਤ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦਾ ਇਕ ਸਫਲ ਤੇ ਸਾਰਥਕ ਹੰਭਲਾ ਮਾਰਿਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਕਾਂਗੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮੁੱਚਾ ਪੰਜਾਬ ਕਿਰਦਾਰ ਤੇ ਸਮੁੱਚੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੋਚ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਪਾਠਕ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ, ਵੀਰ ਗਾਥਾ ਸੁਣਨਾ ਤੇ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਇਕਾਂਗੀ ਜ਼ਰੂਰ ਪੜ੍ਹਨੇ ਤੇ ਵਿਚਾਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਤੇ ਬਲੀਦਾਨੀਆਂ ਦਾ ਖੂਨ ਰਲਿਆ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ, ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਮਾਇਤੀ ਗੱਦਾਰਾਂ ਦੀ ਖੇਹ-ਸੁਆਹ ਵੀ ਉੱਡਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਅਣਖ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜਵਾਨੀ ਜੋ ਅੱਜ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਹੀ ਆਪਣੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਕੱਟ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰਸੇ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਇਕਾਂਗੀ ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ ਇਕ ਨਿੱਗਰ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਕਾਂਗੀਆਂ ਦਾ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਤੇ ਮੰਚਨ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਗੌਰਵਮਈ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰਭਾਤ ਇਕ ਪ੍ਰੌਢ ਤੇ ਅਨੁਭਵਸ਼ੀਲ ਨਾਟਕਕਾਰ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਟਕੀ-ਜੁਗਤਾਂ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੈ। ਨਾਟਕ ਕਲਾ ਇਕ ਬਿਖਮ ਕਲਾ ਹੈ। ਨਾਟਕ ਲਿਖਣਾ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਦਾ ਮੰਚਨ ਕਰਨਾ ਇੱਕ ਔਖਾ ਤੇ ਜੋਖਮ ਭਰਿਆ ਕਾਰਜ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਕ ਨਾਟਕ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਦਾ ਸੰਮਿਸ਼ਰਨ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਲਿਖਣਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਕਠਿਨ ਕਾਰਜ ਹੈ। ਸਮਾਜਿਕ ਜਾਂ ਰਮਾਂਟਿਕ ਨਾਟਕ ਲਿਖਣ ਨਾਲੋਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਨਾਟਕ ਲਿਖਣਾ ਵਾਕਿਆ ਹੀ ਜੋਖਮ ਭਰਿਆ ਕਾਰਜ ਹੈ। ਦੂਜੀਆਂ ਵੰਨਗੀਆਂ ਦੇ ਨਾਟਕਾਂ ਵਿੱਚ

ਨਾਟਕਕਾਰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਨਾਟਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਸੀਮਿਤ ਰੇਖਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣਾ ਔਖਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾ-ਕ੍ਰਮ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੱਥਾਂ ਨਾਲ ਛੇੜ-ਛਾੜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰਭਾਤ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਕਿਆਂ, ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੇ ਪਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਿਤਰਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਗੱਲ ਸੁਭਾਵਿਕ ਅਤੇ ਸੱਚੀ ਸਾਬਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਮੈਂ ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਭਾਤ ਦੇ ਇਸ ਦੂਸਰੇ ਇਕਾਂਗੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨੂੰ “ਜੀ ਆਇਆਂ” ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਾਰਦਿਕ ਵਧਾਈ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਲਮ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇ ਤੇ ਉਹ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਹਿਤ ਭੰਡਾਰੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦੇ ਰਹਿਣ।

ਡਾ. ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀ

ਮੋਬਾਈਲ ਨੰ:

98780-36188

36-ਡਾਕਟਰਜ਼ ਐਨਕਲੇਵ,

ਸਟੇਡੀਅਮ ਰੋਡ,

ਪਟਿਆਲਾ-147001

1 ਭੁਰੇ ਭੇਗ ਦੀ ਧਾਰ 'ਤੇ

ਪਾਤਰ

ਚੌਧਰੀ

ਲਤੀਫ

ਚੌਕੀਦਾਰ

ਦੇਸਾ

ਚੇਤੂ

ਦੌਲਾ

ਹਰਨਾਮੀ

ਤਾਬੋ

ਪਾਲਾ ਸਿੰਘ

ਬੱਗੜ ਸਿੰਘ

ਤੁਰੇ ਤੇਗ ਦੀ ਧਾਰ 'ਤੇ

ਪਹਿਲੀ ਝਾਕੀ

ਪਰਦਾ ਖੁਲ੍ਹਦਾ ਹੈ.....

ਸਥਾਨ - ਚੌਧਰੀ ਦਾ ਘਰ;

ਚੌਧਰੀ (ਉਮਰ 30 ਕੁ ਸਾਲ) ਮੰਜੇ ਤੇ ਬੈਠਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਹਰੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਗਾਉਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ...

ਆਵਾਜ਼ : 'ਦਰ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹਜ਼ਰ ਆਜ਼ਾਬ ਦਾ,
ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਹੋਇਆ ਪੰਜਾਬ ਦਾ।
ਮੁਗਲਾਂ ਜ਼ਹਿਰ ਪਿਆਲੇ ਪੀਤੇ,
ਭੂਰਿਆਂ ਵਾਲੇ ਰਾਜੇ ਕੀਤੇ।
ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਹੋਇਆ ਪੰਜਾਬ ਦਾ।'

ਲਤੀਫ਼ (ਉਮਰ 25 ਕੁ ਸਾਲ) ਆਉਂਦਾ ਹੈ...

ਚੌਧਰੀ : ਆ ਬਈ ਲਤੀਫ਼, ਆ ਬੈਠ...

ਲਤੀਫ਼ : ਇਹ ਕੌਣ ਐ ਮਲੰਗ ਜਿਹਾ, ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਗਲੀਆਂ
'ਚ ਗਾਉਂਦਾ ਫਿਰਦੈ ਉੱਟ ਪਟਾਂਗ ਜਿਹਾ। ਤੂੰ ਰੋਕਿਆ
ਨਹੀਂ ਇਸ ਨੂੰ?

ਚੌਧਰੀ : ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਕੀ? ਗਾਉਂਦੇ ਤਾਂ ਗਾਉਂਦਾ ਫਿਰੇ, ਆਪਣੇ
ਕੋਲੋਂ ਕੁਛ ਮੰਗਦੈ?

ਲਤੀਫ਼ : ਨਾ ਮੈਂ ਐਵੇਂ ਪੁੱਛਿਆ ਬਈ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਪਿਪਲ
ਹੇਠਾਂ ਬੈਠਾ ਰਹਿੰਦੈ, ਕਿਤੇ ਐਸਾ ਵੈਸਾ ਬੰਦਾ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਤੂੰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਦਸਦਾ ਸੀ ਨਾ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮ
ਬਾਰੇ ਕਿ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਓਪਰੇ
ਆਦਮੀਆਂ ਤੇ ਅੱਖ ਰੱਖੇ।

ਚੌਧਰੀ

: ਉਹ ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਬਾਰੇ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਿੱਖਾਂ
ਨੂੰ ਆਵਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਪਨਾਹ ਦੇਵੇ ਜਾਂ ਖਾਣ ਪੀਣ
ਨੂੰ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਥਾਣੇ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ
ਜਾਵੇ।

(ਬਾਹਰੋਂ ਗਾਉਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਫਿਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ...)

ਆਵਾਜ਼

: 'ਬੁਲ੍ਹਾ ਹੁਕਮ ਹਜ਼ੂਰੋਂ ਆਇਆ
ਉਸ ਨੂੰ ਕੌਣ ਹਟਾਏ,
ਉਲਟੇ ਹੋਰ ਜ਼ਮਾਨੇ ਆਏ।'

ਚੌਧਰੀ

: ਕਸੂਰ ਦਾ ਇੱਕ ਬੁਲ੍ਹਾ ਸੂਫੀ ਸਾਧ ਹੈ, ਇਹ ਉਸ ਦਾ
ਚੇਲਾ ਲਗਦੈ। ਇਹ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਾਫ਼ੀਆਂ ਗਾਉਂਦਾ
ਫਿਰਦੈ। ਇਹ ਸੂਫੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਬੰਦੇ ਨੇ
ਪਰ ਹੈਨ ਅੱਲਾ ਦੇ ਬੰਦੇ....

(ਬਾਹਰੋਂ ਫਿਰ ਗਾਉਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ...)

ਆਵਾਜ਼

: 'ਕਹੂੰ ਬੈਰ ਪੜਾ ਕਹੂੰ ਬੇਲੀ ਹੈ।
ਕਹੂੰ ਮਜ਼ਨੂੰ ਹੈ ਕਹੂੰ ਲੇਲੀ ਹੈ।
ਕਹੂੰ ਆਪ ਗੁਰੂ ਕਹੂੰ ਚੇਲੀ ਹੈ।
ਆਪ-ਆਪ ਕਾ ਪੰਥ ਬਤਾਇਆ ਹੈ।'

ਚੌਧਰੀ

: ਇਹ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਲਗਦਾ ਹੈ,
ਇਹਦਾ ਗਲਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਘੁੱਟ ਦਿੰਦੇ? ਜੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ
ਜਿਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਏਸ ਬੁੱਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਚੁਲ੍ਹੇ 'ਚ ਡਾਹ ਦਿੰਦਾ
ਜਾਂ ਸ਼ਮੱਸ ਵਾਂਗ ਇਹਦੀ ਖੱਲ ਲੁਹਾ ਦਿੰਦਾ। ਓਹਨੇ
ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਾੜਤਾ ਸੀ, ਜਿਉਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਉਬਾਲਤਾ

ਸੀ ਤੇ ਆਰੇ ਨਾਲ ਚੀਰਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ
ਦਾ ਵੀ ਸਿਰ ਲੁਹਾ ਤਾ ਸੀ।

ਠਤੀਫ਼

: ਪਰ ਸਿੱਖ ਖ਼ਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ
ਨੇ ਤਾਂ ਐਸੀ ਜਾਗ ਲਾਈ ਕਿ ਮੁਗਲੀਆ ਫੌਜਾਂ ਦੇ
ਗੋਡੇ ਲੁਆਤੇ, ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੰਦੇ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਤਾਂ
ਮੁਗਲ ਸਲਤਨਤ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਪੁੱਟ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਖਾਲਸਾ
ਰਾਜ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ।

ਚੌਧਰੀ

: ਤੂੰ ਕਿਹੜੇ ਰਾਜ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੈਂ, ਨਾ ਗੁਰੂ ਰਿਹਾ ਤੇ
ਨਾ ਉਹਦਾ ਬੰਦਾ, ਤੇ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੈ
ਤੈਨੂੰ ਕਿਤੇ? ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਛਤਨੀਂ ਜਾ ਚੜ੍ਹੇ, ਚੂਹਿਆਂ
ਵੰਗੂੰ ਖੁੱਡਾਂ 'ਚ ਵੜ ਗਏ ਕਿ ਝੱਲਾਂ 'ਚ ਜਾ ਵੜੇ। ਜੇ
ਤੈਨੂੰ ਮਿਲੇ ਕੋਈ ਸਿਖੜਾ ਤਾਂ ਦੱਸੀਂ ਜਾਂ ਫੜ ਈ
ਲਿਆਈਂ, ਭਾਵੇਂ ਸਿਰ ਈ ਵੱਢ ਲਿਆਈਂ, ਇਨਾਮ
ਮਿਲੂਗਾ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ...

ਠਤੀਫ਼

: ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਇਨਾਮ ਵੀ ਲੈ ਲਵਾਂਗੇ, ਪਹਿਲਾਂ
ਚੱਲ ਅੰਬਰਸਰ ਚੱਲੀਏ।

ਚੌਧਰੀ

: ਕਿਉਂ ਅੰਬਰਸਰ ਕੀ ਕਰਨੈ ਤੂੰ?

ਠਤੀਫ਼

: ਓਏ ਸੁਣਿਐ ਬੜੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋ ਗਈ ਐ ਅਪਣੇ ਮੱਸੇ
ਦੀ।

ਚੌਧਰੀ

: ਹਾਂ ਹੋ ਤਾਂ ਗਈ ਐ...

ਠਤੀਫ਼

: ਹੋ ਤਾਂ ਗਈ ਐ, ਬਸ ਹੌਲੀ ਦੇਣੇ ਕਹਿ ਕੇ ਗੱਲ
ਖਤਮ ਕਰ ਤੀ, ਓਏ ਅੱਗੇ ਵੀ ਬੋਲ, ਓਏ ਐਡਾ
ਵੱਡਾ ਅਹੁਦਾ ਮਿਲਿਐ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਨੂੰ, ਚੱਲ ਵੇਖ
ਕੇ ਤਾਂ ਆਈਏ।

- ਚੌਧਰੀ** : ਆਪਾਂ ਕੀ ਵੇਖਣੈ?
- ਲਤੀਫ਼** : ਆਪਾਂ ਕੀ ਵੇਖਣੈ, ਓਏ ਸੜ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਤੂੰ ਉਹਦੀ ਤਰੱਕੀ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ?
- ਚੌਧਰੀ** : ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਸੜੁੰਗਾ, ਓਏ ਮੇਰੀ ਮਾਸੀ ਦਾ ਪੁੱਤ ਐ, ਭਰਾ ਐ ਮੇਰਾ।
- ਲਤੀਫ਼** : ਓਏ ਝੂਠੂਆ ਤਾਂ ਈ ਤਾਂ ਜਾਣੈ ਵੇਖਣ ਭਰਾ ਦੀ ਸ਼ਾਨ-ਮਾਨ। ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਵੀ ਐ ਸਾਰੇ ਸੂਬੇ 'ਚੋਂ ਚੁਣ ਕੇ ਲਾਇਐ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਬਰਸਰ ਦੀ ਚੌਂਕੀ ਤੇ, ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਹੁੰਝਾ ਫੇਰ ਤਾ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ, ਸਿਖੜੇ ਉਹਦੇ ਨਾਂ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਐ। ਬੜੀ ਸਖ਼ਤੀ ਕੀਤੀ ਐ ਉਸ ਨੇ... ਮਸਲ ਕੇ ਰੱਖ ਤੇ...
- ਚੌਧਰੀ** : ਸਖ਼ਤੀ ਕਰਨੀ ਪਈ ਏ ਨਾ, ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਹੁਕਮ ਐ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਹਰਿਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਨਾ ਜਾਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।
- ਲਤੀਫ਼** : ਸੁਣਿਐ, ਜਿੱਥੇ ਗੁਰੂ ਬੈਠਦਾ ਸੀ ਨਾ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ, ਉਥੇ ਹੁਣ ਮੱਸਾ ਆਪ ਬੈਠਦੈ ਤੇ ਲਗਦੀ ਐ ਮਹਿਫਲ, ਨਾਚ, ਗਾਣੇ, ਮੁਜਰੇ ਚਲਦੇ ਐ ਰਾਤ ਦਿਨ ਤੇ ਉਹ ਸਰੋਵਰ ਵਿੱਚ ਲਾਉਂਦੈ ਤਾਰੀਆਂ, ਹੂਰਾਂ ਵਰਗੀਆਂ ਸੋਹਣੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਉਹਦੇ ਸੱਜੇ ਖੱਬੇ ਕਰਦੀਐਂ ਕਲੋਲਾਂ, ਬਹਿਸ਼ਤ ਬਣਾਈ ਬੈਠੇ ਉਹ ਤਾਂ...
- ਚੌਧਰੀ** : ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਭਾ?
- ਲਤੀਫ਼** : ਓਏ, ਉਥੇ ਚੱਲਾਂਗੇ ਤਾਂ ਹੋਊ ਨਾ ਭਾ, ਆਪਾਂ ਵੀ ਦੋ ਦਿਨ ਦੇਖ ਆਈਏ ਨਜ਼ਾਰੇ, ਭਰਾ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ। ਓਏ ਸਿੱਖ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਐ ਕਿ ਉਸ ਸਰੋਵਰ 'ਚ ਨਹਾਤਿਆਂ ਆਦਮੀ ਦੇ ਪਾਪ ਵੀ ਧੁਲ ਜਾਂਦੇ ਐ।

ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਵੀ ਉਤਰ ਜਾਊ ਤੇ
ਮਸਤੀ ਵਾਧੇ ਦੀ, ਪੁੰਨ ਨਾਲੇ ਫਲੀਆਂ।

ਚੌਕੀਦਾਰ (ਉਮਰ 50 ਕੁ ਸਾਲ) ਆਉਂਦਾ ਹੈ...

ਚੌਕੀਦਾਰ : ਚੌਧਰੀ ਜੀ, ਚੇਤੂ ਤਾਂ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੱਟੀ ਤੇ ਉਹਦੇ ਘਰ
ਵਾਲੀ ਬੈਠੀ ਸੀ, ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਖ ਆਇਆਂ, ਜਦੋਂ
ਆਵੇ ਘੱਲ ਦੇਈਂ ਚੇਤੂ ਨੂੰ ਚੌਧਰੀ ਕੋਲ।

ਠਤੀਫ : ਓਏ! ਚੇਤੂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹਦੀ ਚੇਤੀ ਨੂੰ ਹੀ ਲੈ
ਆਉਂਦਾ।

ਚੌਕੀਦਾਰ : ਮੀਆਂ, ਉਸ ਬੁੱਢੀ ਟੈਰ ਦਾ ਕੀ ਕਰੋਗੇ?

ਠਤੀਫ : ਓਏ, ਟੈਰ ਦੇ ਮਗਰ ਬਛੇਰੀ ਵੀ ਹੋਊ।

ਚੌਕੀਦਾਰ : ਮੀਆਂ, ਤੁਸੀਂ ਹੁਕਮ ਕਰੋ ਕੋਈ ਵਧੀਆ ਘੋੜੀ ਲਿਆ
ਦੇਈਏ, ਤੇਜ਼ ਤਰਾਰ, ਜਿਹੜੀ ਮੱਖੀ ਨਾ ਬੈਠਣ ਦਿੰਦੀ
ਹੋਵੇ।

ਚੌਧਰੀ : ਐਵੇਂ ਫਿਡੇ ਛਿੱਤਰ ਵਾਂਗੂੰ ਫਿਟਕ-ਫਿਟਕ ਨਾ ਕਰਦਾ
ਰਿਹਾ ਕਰ, ਜਾਹ ਹੁਣ, ਆਥਣੇ ਆਈਂ...

ਚੌਕੀਦਾਰ : ਚੰਗਾ ਜੀ, ਰੱਬ ਖੈਰ ਕਰੇ, ਰੱਖ ਸਾਈਂ ਦੀ...
(ਜਾਂਦਾ ਹੈ...)

ਠਤੀਫ : ਫਿਰ ਦੱਸ, ਮੇਰੀ ਆਈ ਸਮਝ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਜਾਂ ਮੈਂ ਜਾਵਾਂ
ਕੱਲਾ ਈ, ਮੈਨੂੰ ਕਿਹੜਾ ਜਾਣਦਾ ਨਹੀਂ ਮੱਸਾ... ਉਹ
ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਤਾਂ ਗੁੱਲੀ-ਡੰਡਾ ਖੇਡਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਚੌਧਰੀ : ਤੂੰ ਤਾਂ ਗੁੱਸਾ ਖਾ ਗਿਆ ਯਾਰ, ਆਪਾਂ ਚੱਲਾਂਗੇ...
ਚੱਲਾਂਗੇ ਜ਼ਰੂਰ ਚੱਲਾਂਗੇ।

ਠਤੀਫ : ਲੈ ਫਿਰ ਮੈਂ ਆਉਂਦਾਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਚਿਰ 'ਚ (ਜਾਂਦਾ ਹੈ...)

ਦੇਸਾ (ਉਮਰ 40 ਕੁ ਸਾਲ, ਸਾਦੇ ਪੇਂਡੂ ਕਪੜੇ ਪਾਏ ਹਨ)
ਆਉਂਦਾ ਹੈ...

- ਚੌਧਰੀ** : ਆ ਬਈ ਦੇਸਿਆ, ਆ ਬੈਠ...
- ਦੇਸਾ** : ਚੌਧਰੀ, ਮੈਂ ਇੱਕ ਗੱਲ ਕਰਨ ਆਇਆਂ, ਗੁੱਸਾ ਨਾ ਕਰੀਂ।
- ਚੌਧਰੀ** : ਦੇਸਿਆ ਤੇਰੀ ਗੱਲ ਦਾ ਬੁਰਾ ਕਿਉਂ ਮੰਨਾਂਗਾ, ਤੂੰ ਗੱਲ ਤਾਂ ਕਰ। ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗੱਲ ਦਾ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਮਨਾਵਾਂਗਾ।
- ਦੇਸਾ** : ਸੁਣਿਐ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਹਰਲ-ਹਰਲ ਕਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਐ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ।
- ਚੌਧਰੀ** : ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਬੰਦੇ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਐ, ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਆਖਦੇ ਐ?
- ਦੇਸਾ** : ਮੈਂ ਕੁਝ ਮਾੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣੀਐਂ ਚੌਧਰੀ, ਮੈਂ ਤਾਂਈ ਤਾਂ ਆਇਆਂ ਤੇਰੇ ਕੋਲ।
- ਚੌਧਰੀ** : ਕੀ ਮਾੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਲਈਆਂ ਤੂੰ, ਦੱਸ ਤਾਂ ਸਹੀ?
- ਦੇਸਾ** : ਦਸਦਿਆਂ ਵੀ ਡਰ ਲਗਦੈ ਤੇ ਸ਼ਰਮ ਵੀ ਆਉਂਦੀ ਐ...
- ਚੌਧਰੀ** : ਓਹੋ! ਡਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਬਿਨਾਂ ਝਿਜਕ ਦੱਸ।
- ਦੇਸਾ** : ਸੁਣਿਐ ਸੋਹਣੀਆਂ ਸੁਨੱਖੀਆਂ ਜਵਾਨ ਕੁੜੀਆਂ ਤੇ ਜਨਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਐ ਮੱਸੇ ਕੋਤਵਾਲ ਕੋਲ ਤੇ ਉਹ... ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਦੱਸਾਂ...

ਚੌਧਰੀ : ਓਏ, ਮੱਸਾ ਐਹੋ ਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਅਫ਼ਵਾਹਾਂ ਉਡਾਉਂਦੇ ਨੇ, ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਹ ਮੇਰੀ ਮਾਸੀ ਦਾ ਪੁੱਤ ਐ?

ਦੇਸਾ : ਤਾਂ ਈ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਆਇਆਂ? ਤੇ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਓਪਰੇ ਆਦਮੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦਾ। ਮੇਰੇ ਮਾਮੇਂ ਦਾ ਪੁੱਤ ਆਇਆ ਸੀ ਮੇਰੇ ਕੋਲ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੁਹੱਲੇ 'ਚੋਂ ਲੈ ਗਏ ਐ ਫੜ ਕੇ ਕੁੜੀਆਂ...

ਚੌਧਰੀ : ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਦੇ ਜਾਂ ਫੜਦੇ ਐ ਜਿਹੜੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਐ। ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਹੁਕਮ ਐ ਕਿ ਹਰਿਮੰਦਰ ਵੱਲ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦੇਣਾ। ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਨਾ।

ਦੇਸਾ : ਮੰਦਰ 'ਚ ਜਾਣੋਂ ਰੋਕਣਾ ਵੀ ਤਾਂ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਚੱਲੋਂ ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਤਾਂ ਮੰਨਣਾ ਹੀ ਪਵੇਗਾ। ਪਰ ਉਥੇ ਮੁਜ਼ਰੇ ਕਰਾਉਣੇ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਨੂੰ ਜਬਰੀ ਲਿਜਾ ਕੇ ਖਰਾਬ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਨਾ।

ਚੌਧਰੀ : ਤੂੰ ਕੀ ਲੈਣੈਂ ਇਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ 'ਚੋਂ, ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਆਵਦੇ ਘਰ 'ਚ ਬੈਠ।

ਦੇਸਾ : ਤੂੰ ਐਂ ਚੌਧਰੀ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦਾ, ਸਰਕਾਰੇ ਦਰਬਾਰੇ ਤੇਰੀ ਪਹੁੰਚ ਐ ਤੇ ਮੱਸਾ ਤੇਰਾ ਭਰਾ ਐ। ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖੀਂ, ਇਹਦੇ ਵਿੱਚ ਤੇਰਾ ਵੀ ਮਾਨ ਐ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਆਬਰੂ ਇੱਜਤ ਵੀ ਬਚੂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਤੇ ਮਾਨ ਕਰਕੇ ਆਇਆ ਸੀ, ਚਲਦਾ ਆਂ। (ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ...)

ਚੇਤੂ (ਥਾਣੀਆਂ, ਉਮਰ 50 ਕੁ ਸਾਲ, ਸਿਰੋਂ ਨੰਗਾ, ਸਿਰ ਵਿੱਚ ਲੰਮੀ ਬੋਦੀ) ਆਉਂਦਾ ਹੈ...

- ਚੇਤੂ** : ਚੌਧਰੀ ਜੀ! ਦੇਖੋਂ ਨਾ ਤੁਸੀਂ ਸੱਦਿਆ ਸੀ ਜੀ...
- ਚੌਧਰੀ** : ਹਾਂ ਬਈ ਚੇਤੂ ਸ਼ਾਹ, ਤਕੜਾ ਹੈਂ?
- ਚੇਤੂ** : ਥੋਡੀ ਨਜ਼ਰ ਤਕੜੀ ਹੋਵੇ, ਚੌਧਰੀ ਜੀ। ਸੀਤੋ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਦਸਿਆ ਜੀ, ਚੌਕੀਦਾਰ ਗਿਆ ਸੀ ਜੀ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਬੱਸ ਖੜ੍ਹੇ ਪੈਰ ਤੁਰ ਪਿਆ ਜੀ, ਹੁਕਮ ਕਰੋ ਜੀ, ਚੌਧਰੀ ਜੀ, ਰੱਬ ਥੋਡਾ ਭਲਾ ਕਰੇ ਜੀ।
- ਚੌਧਰੀ** : ਚੇਤੂ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਕੁਛ ਕਣਕ ਚਾਹੀਦੀ ਐ, ਕੀ ਭਾ ਲਾਏਂਗਾ?
- ਚੇਤੂ** : ਕਣਕ ਚੌਧਰੀ ਜੀ, ਰੱਬ ਥੋਡਾ ਭਲਾ ਕਰੇ ਜੀ, ਭਾ ਕੀ ਦੱਸਾਂ ਜਦੋਂ ਕਣਕ ਤਾਂ ਹੈ ਨਹੀਂ ਚੌਧਰੀ ਜੀ, ਰੱਬ ਥੋਡਾ ਭਲਾ ਕਰੇ ਜੀ।
- ਚੌਧਰੀ** : ਓਏ ਪੈਸੇ ਦੁਆਵਾਂਗੇ ਨਕਦ, ਮੁਫਤ ਨਹੀਂ ਲੈਣੀ... ਝੂਠ ਨਾ ਬੋਲ ਕਣਕ ਹੈ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਬੁਖਾਰੀਆਂ ਭਰੀਆਂ ਪਈਆਂ ਨੇ।
- ਚੇਤੂ** : ਚੌਧਰੀ ਜੀ, ਐਤਕੀਂ ਤਾਂ ਕਣਕ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਹੋਈ ਜੀ, ਰੱਬ ਥੋਡਾ ਭਲਾ ਕਰੇ ਜੀ, ਜੱਟ ਤਾਂ ਡਰਦੇ ਸ਼ਾਹੀ ਸਪਾਹੀਆਂ ਤੋਂ ਖੜੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਛੱਡ ਕੇ ਭੱਜ ਗਏ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੱਥੇ ਜਾ ਲੁਕੇ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਨੂੰ, ਤੇ ਫਸਲਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਫਿਰਦੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਡੰਗਰਾਂ ਨੇ ਉਜਾੜਤੀਆਂ ਜੀ, ਰੱਬ ਥੋਡਾ ਭਲਾ ਕਰੇ ਜੀ।
- ਚੌਧਰੀ** : ਤੂੰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਡਰਿਆ ਲੁੱਟਣ ਤੋਂ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਵੀ ਹੱਟੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਰਖਦੈਂ, ਤੇਰਾ ਤਾਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਉਜੜਿਆ।

ਚੇਤੂ : ਕੀ ਮਸਕਰੀਆਂ ਕਰਦੇ ਓ ਚੌਧਰੀ ਜੀ, ਰਾਤ ਨੂੰ ਕਦੀ
ਹੱਟੀ ਖੋਲ੍ਹਦੇ ਕੋਈ, ਰੱਬ ਥੋਡਾ ਭਲਾ ਕਰੇ ਜੀ।

ਚੌਧਰੀ : ਚੌਕੀਦਾਰ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਕਿ ਅੱਧੀ ਰਾਤੀਂ ਕੋਈ
ਸੌਂਦਾ ਲੈ ਕੇ ਨਿਕਲਿਆ ਤੇਰੀ ਹੱਟੀ ਤੋਂ।

ਚੇਤੂ : (ਕੁੱਝ ਘਬਰਾ ਕੇ...) ਉਹਨੂੰ ਤਾਂ ਦਿਨੇ ਨਹੀਂ ਕੁਛ ਦਿਸਦਾ
ਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕੀ ਦੇਖੁਗਾ। ਐਵੇਂ ਭੁਲੇਖਾ ਲੱਗਾ ਉਸ ਨੂੰ,
ਰੱਬ ਥੋਡਾ ਭਲਾ ਕਰੇ ਜੀ।

ਚੌਧਰੀ : ਤੂੰ ਝੂਠ ਬੋਲਦੈ ਚੇਤੂ।

ਚੇਤੂ : ਦੇਵੀ ਦੀ ਸਹੁੰ ਜੀ, ਰੱਬ ਥੋਡਾ ਭਲਾ ਕਰੇ, ਮੈਂ ਸੋਲਾਂ
ਆਨੇ ਸੱਚ ਆਖਿਆ ਥੋਨੂੰ ਜੀ...

ਚੌਧਰੀ : ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੇ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈ ਕੇ ਕੱਢ ਲਈ ਕਣਕ
ਅੰਦਰੋਂ ਤਾਂ ਦਮੜੀ ਇੱਕ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣੀ ਤੈਨੂੰ ਤੇ ਨਾਲੇ
ਤੇਰੀ ਬੋਦੀ ਪੱਟ ਕੇ ਸਿੱਟ ਦੇਣੀ ਐ ਮੈਂ।

ਚੇਤੂ : (ਡਰ ਕੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾ ਕੇ...) ਨਾ ਚੌਧਰੀ ਜੀ, ਮੈਂ
ਸੱਚ ਦੱਸਿਆ, ਰੱਬ ਥੋਡਾ ਭਲਾ ਕਰੇ ਜੀ, ਚੌਧਰੀ ਜੀ..

ਚੌਧਰੀ : ਚੱਲ ਜਾਹ ਫੇਰ...

(ਚੇਤੂ ਡਰਦਾ-ਡਰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ...)

ਦੌਲਾ (ਉਮਰ 60 ਕੁ ਸਾਲ, ਸਾਦੇ ਪੇਂਡੂ ਕਪੜੇ ਪਾਏ ਹਨ)
ਆਉਂਦਾ ਹੈ...

ਆ ਬਈ ਦੌਲਾ, ਆ ਬੈਠ।

ਦੌਲਾ : ਤੁਸੀਂ ਘਰ ਗਏ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਘਰ ਦਿਆਂ ਨੇ, ਕੀ
ਕੋਈ ਕੰਮ ਸੀ?

- ਚੌਧਰੀ** : ਨਹੀਂ ਕੰਮ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੋਈ... ਮੈਂ ਇੱਕ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਸੀ ਤੇਰੇ ਨਾਲ।
- ਦੌਲਾ** : ਗੱਲ, ਕੋਈ ਖਾਸ ਗੱਲ ਐ! ਚੌਰੀ ਗੱਲ ਹੈ ਨਾ... ਮਾੜੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ...
- ਚੌਧਰੀ** : ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਈ ਐ, ਅਲਾਕੇ ਵਿਚ ਉਥਲ-ਪੁਥਲ ਹੋਈ ਪਈ ਐ, ਨਿੱਤ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਵਾਰਦਾਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਐ।
- ਦੌਲਾ** : ਹੁਣ ਹੋ ਕੀ ਗਿਆ? ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ।
- ਚੌਧਰੀ** : ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਅਜੇ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਪਰ ਡਰ ਆਉਂਦੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਅੱਲਾ ਖੈਰ ਕਰੇ...
- ਦੌਲਾ** : ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ... ਕਾਹਦਾ ਡਰ ਐ... ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ...
- ਚੌਧਰੀ** : ਬੁਰਾ ਨਾ ਮਨਾਈਂ ਦੌਲਿਆ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਐ, ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਓਪਰੇ ਆਦਮੀ ਆਉਂਦੇ ਐ...
- ਦੌਲਾ** : ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਓਪਰੇ ਆਦਮੀ... ਅਪਣੇ ਸਾਕ-ਸਬੰਧੀ ਕੋਈ ਓਪਰੇ ਆਦਮੀ ਹੁੰਦੇ ਐ?
- ਚੌਧਰੀ** : ਗੱਲ ਟਾਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਟ ਨਾ ਕਰ, ਓਪਰੇ ਆਦਮੀ ਦਾ ਮਤਲਬ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਤੂੰ ਵੀ....
- ਦੌਲਾ** : ਮੈਂ ਤਾਂ ਟਾਲਣ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਾਫ਼-ਸਾਫ਼ ਆਖਿਐ ਮੇਰੇ ਸਾਕ ਸਬੰਧੀ ਮੇਰੇ ਘਰ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ ਤੇ ਹਰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਨੇ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਕਿ ਕਿਹੜੇ ਓਪਰੇ ਆਦਮੀ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਉਂਦੇ ਨੇ...

ਚੋਧਰੀ

: ਦੇਖ ਦੌਲਿਆ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਥਾਣੇ 'ਚੋਂ ਆਦਮੀ ਆਏ ਸੀ
ਕਿ ਤੇਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਦੋਖੀ ਆਦਮੀ ਕੋਈ
ਸਾਜਿਸ਼ ਬਣਾ ਰਹੇ ਨੇ ਤੇ ਤੇਰੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਹੈ। ਜੇ
ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੈ ਤਾਂ ਤੂੰ ਸੰਭਲ ਜਾ ਤੇ ਮੈਂ ਗੱਲ ਰਫ਼ਾ-
ਦਫ਼ਾ ਕਰਵਾ ਦਿਆਂਗਾ। ਪਰ ਜੇ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਕੋਈ ਗੱਲ
ਨਿਕਲ ਆਈ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਉਲਾਂਭਾ ਨਾ ਦੇਣਾ।

ਦੌਲਾ

: ਇਹ ਤਾਂ ਉਹ ਗੱਲ ਹੋਈ ਕਿ ਤੇਰੀ ਦਾਹੜੀ ਹਿਲਦੀ
ਐ ਖਾਂਦੇ ਦੀ...

ਚੋਧਰੀ

: ਤੂੰ ਆਪ ਸਿਆਣਾ ਐਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਜੋ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਹਿ
ਦਿਤੈ, ਅੱਗੇ ਤੂੰ ਆਵਦਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਵਚਾਰੀ।

ਦੌਲਾ

: ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਤੇਰੀ ਹਮਦਰਦੀ ਲਈ। ਮੈਂ ਖ਼ਿਆਲ
ਰੱਖਾਂਗਾ... (ਜਾਂਦਾ ਹੈ...)

.. ਪਰਦਾ ....।

ਦੂਜੀ ਝਾਕੀ

ਪਰਦਾ ਖੁਲ੍ਹਦਾ ਹੈ.....

ਦੌਲੇ ਦਾ ਘਰ, ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ 'ਚ
ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪਈਆਂ ਹਨ।

ਦੌਲਾ ਇੱਕ ਕਹੀ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ...

ਦੌਲੇ ਦੀ ਪਤਨੀ **ਹਰਨਾਮੀ** (ਉਮਰ 55 ਕੁ ਸਾਲ), ਛਾਨਣੀ
ਵਿੱਚ ਪਾਈ ਦਾਲ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਬਾਹਰੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ...

ਆਵਾਜ਼

: 'ਬੁਲ੍ਹਿਆ। ਜੇ ਤੂੰ ਗਾਜ਼ੀ ਬਨਣੈਂ, ਲੱਕ ਬੰਨ੍ਹ ਤਲਵਾਰ,
ਪਹਿਲੋਂ ਰੰਘੜ ਮਾਰ ਕੇ, ਪਿੱਛੋਂ ਕਾਫ਼ਰ ਮਾਰ'

- ਹਰਨਾਮੀ** : ਇਹ ਤਾਂ ਉਸ ਸਾਧੂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਐ ਜਿਹੜਾ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਪਿਪਲ ਹੇਠਾਂ ਬੈਠਾ ਹੋਇਐ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਕੌਣ ਐ ਤੇ ਕਿਧਰੋਂ ਆਇਐ।
- ਦੌਲਾ** : ਰੰਘੜ ਦੇ ਮਾਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਇਹ ਬਹੁਤੀ ਦੂਰੋਂ ਨਹੀਂ ਆਇਆ।
- ਹਰਨਾਮੀ** : ਰੰਘੜ... ਰੰਘੜ... ਮਤਲਬ ਮੱਸਾ ਰੰਘੜ... ਇਹਨੂੰ ਕੀ ਰੰਜਸ਼ ਐ ਮੱਸੇ ਰੰਘੜ ਨਾਲ, ਇਹ ਤਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਐ... ਚਿਹਰੇ ਮੁਹਰੇ ਤੋਂ ਤਾਂ ਤੁਰਕ ਈ ਲਗਦੈ।
- ਦੌਲਾ** : ਕਿਤੇ ਸਿੱਖ ਈ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਤੁਰਕਾਂ ਨੇ ਇਹਦਾ ਸਿਰ ਮੂੰਹ ਮੁੰਨ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਕੰਵਲਾ ਹੋਇਆ ਗਾਉਂਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਦੁਖੀ ਹੋਇਆ ਮਨ ਦੀ ਭੜਾਸ ਕੱਢਦਾ ਹੋਵੇ।
(ਦੇਸਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ...)
- ਦੇਸਾ** : ਕੀਹਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਓ? ਕੌਣ ਮਨ ਦੀ ਭੜਾਸ ਕੱਢਦੈ?
- ਦੌਲਾ** : ਆਹ ਖੂਹ ਆਲੇ ਪਿਪਲ ਹੇਠ ਇੱਕ ਸਾਧ ਬੈਠਾ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਤੂੰ, ਉਹਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਸਾਂ।
- ਦੇਸਾ** : ਹਾਂ, ਹਾਂ, ਉਹ ਤਾਂ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਆਇਆ ਹੋਇਐ।
- ਦੌਲਾ** : ਤੈਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਦਾ ਲਗਦੈ ਉਹ ਬੰਦਾ?
- ਦੇਸਾ** : ਬੰਦੇ ਦਾ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਜੋ ਉਹ ਗਾਉਂਦਾ ਫਿਰਦੈ ਨਾ ਉਹ ਤਾਂ ਬੁਲ੍ਹੇ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਤੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾ ਇਕ ਸੂਫੀ ਸੰਤ ਹੈ। ਉਹ ਤਾਂ ਬੰਦਾ ਫਕੀਰ ਐ, ਉਹਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੀ ਗਰਜ਼ ਐ, ਉਹ ਤਾਂ ਰੱਬ ਦਾ ਬੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬੜੀ ਸਿਫਤ ਕਰਦੈ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਲਗਦੈ ਉਹਦੇ ਮਨ

ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਸ਼ਰਧਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਲਈ ਤੇ... ਇਹ ਬੰਦਾ
ਉਸ ਦਾ ਚੇਲਾ ਹੈ।

ਦੌਲਾ : ਬੰਦਾ ਹੈ ਬੜਾ ਨਿਡਰ, ਖੁੱਲਮ-ਖੁੱਲਾ ਮੱਸੇ ਰੰਘੜ ਨੂੰ
ਮਾਰਨ ਦਾ ਹੋਕਾ ਦਿੰਦਾ ਫਿਰਦੈ ਤੇ ਤਲਵਾਰ ਚੁੱਕਣ
ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਲਾਈ ਜਾਂਦੈ। ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਵੀ
ਤਾਂ ਇਹ ਆਖਿਆ ਸੀ ਨਾ ਕਿ ਜਦੋਂ...

ਦੇਸਾ : ਹੌਲੀ ਬੋਲੋ, ਕੰਧਾਂ ਦੇ ਵੀ ਕੰਨ ਹੁੰਦੇ ਐ।

(ਬਾਹਰੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ...)

ਆਵਾਜ਼ : 'ਮੂੰਹ ਆਈ ਬਾਤ ਨਾ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ
ਝੂਠ ਆਖਾਂ ਤੇ ਕੁੱਝ ਬਚਦਾ ਏ,
ਸੱਚ ਆਖਿਆਂ ਭਾਂਬੜ ਮਚਦਾ ਏ।
ਜੀ ਦੋਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਜਚਦਾ ਏ,
ਜਚ-ਜਚ ਕੇ ਜੀਭਾ ਕਹਿੰਦੀ ਏ।
ਮੂੰਹ ਆਈ ਬਾਤ ਨਾ ਰਹਿੰਦੀ ਏ।'

(ਸਭ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ ਇਕ ਦੂਜੇ ਵੱਲ ਦੇਖਦੇ ਹਨ...)

'ਨਾ ਕਹੂੰ ਜਬ ਕੀ ਨਾ ਕਹੂੰ ਤਬ ਕੀ,
ਬਾਤ ਕਹੂੰ ਮੈਂ ਅਬ ਕੀ,
ਅਗਰ ਨਾ ਹੋਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ
ਸੁਨਤ ਹੋਤੀ ਸਭ ਕੀ।'

ਦੇਸਾ : ਇਹ ਸਾਧੂ ਐ ਕਿ ਸੂਰਮਾ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ
ਇਹ।

ਦੌਲਾ : ਮੁਸਲਮਾਨ ਵੀ ਇਨਸਾਨ ਈ ਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਉਹ ਸੱਚ ਨੂੰ
ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ? ਬੁਧੂ ਸ਼ਾਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੀ।
ਭੰਗਾਨੀ ਦੀ ਜੰਗ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮੱਦਦ ਲਈ

ਆਇਆ ਤੇ ਦੋ ਪੁੱਤ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੇ। ਸੈਦ ਖਾਂ ਮੁਗਲ ਫੌਜਦਾਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੀ। ਭਖਦੀ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਆਵਦੀ ਤਲਵਾਰ ਸੁੱਟ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪੈਰ ਚੁੰਮ ਲਏ ਤੇ ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਗਨੀ ਖਾਂ ਤੇ ਨਬੀ ਖਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਨ ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮੁਗਲ ਫੌਜ ਦੇ ਘੇਰੇ 'ਚੋਂ ਕੱਢਣ ਲਈ ਉੱਚ ਦੇ ਪੀਰ ਬਣਾ ਕੇ ਪਲੰਘ ਤੇ ਬਠਾਇਆ ਤੇ ਪਲੰਘ ਆਪਣੇ ਮੋਢਿਆਂ ਤੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ ਜਦੋਂ ਮੀਰੀ ਤੇ ਪੀਰੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਤਲਵਾਰਾਂ ਬੱਧੀਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਅਬਦੁੱਲੇ ਤੇ ਨੱਥੇ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਉਸਤਤ ਵਿੱਚ ਵਾਰ ਗਾਈ ਸੀ ਤਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੀ ਵੀ ਖਿੱਲੀ ਉਡਾਤੀ ਸੀ...

ਦੇਸ਼ਾ

: ਹੱਛਾ ਜੀ ਉਹ ਕਿਵੇਂ? ਮੈਂ ਸਮਝਿਆ ਨਹੀਂ...

ਦੌਲਾ

: ਉਸ ਵਾਰ ਦੀਆਂ ਕੁਛ ਤੁਕਾਂ ਸੁਣ, ਤੈਨੂੰ ਆਪੇ ਸਮਝ ਆਜ਼ੂ...

‘ਦੋ ਤਲਵਾਰਾਂ ਬੱਧੀਆਂ
ਇੱਕ ਮੀਰ ਦੀ ਇਕ ਪੀਰ ਦੀ।
ਇਕ ਅਜ਼ਮਤ ਦੀ ਇਕ ਰਾਜ ਦੀ
ਇਕ ਰਾਖੀ ਕਰੇ ਵਜੀਰ ਦੀ।
ਹਿੰਮਤ ਬਾਹਾਂ ਕੋਟ ਗੜ੍ਹ,
ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬਲਖ਼ ਬਖੀਰ ਜੀ।
ਕਟਕ ਸਿਪਾਹੀ ਨੀਲ ਨਲ,
ਮਾਰ ਦੁਸ਼ਟਾ ਕਰੇ ਤਗੀਰ ਜੀ।
ਐ ਮੇਰੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ,
ਪੱਗ ਤੇਰੀ, ਕੀ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੀ।’

ਦੇਸਾ : ਵਾਹ ਜੀ ਵਾਹ! ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ। (ਜਾਂਦਾ ਹੈ...)

ਤਾਬੋ (ਉਮਰ 50 ਕੁ ਸਾਲ) ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਬੋਲਦੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ...

ਤਾਬੋ : ਵਾਖਰੂ, ਵਾਖਰੂ, ਨੀ ਬੇਬੇ ਕਿੱਥੇ ਅੰਦਰ ਵੜੀ ਬੈਠੀ ਐਂ। ਆਹ ਮੈਂ ਕੀ ਸੁਣਦੀ ਆਂ, ਕੀ ਕਲਜੁਗ ਆ ਗਿਆ ਨੀ ਮੈਂ ਮਰ ਜਾਂ...।

ਦੌਲਾ : ਹੁਣ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਭਾਬੀ?

ਤਾਬੋ : ਆਖਦੇ ਐ ਕੋਈ ਮਰ ਜਾਣਾ ਮੱਸਾ... ਮੱਸਾ ਨਾਂ ਲੈਂਦੇ ਨੇ... ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਪਲੰਘ ਵਛਾ ਕੇ ਬੈਠੇ ਹੁੱਕਾ ਪੀਂਦੇ, ਪਾਨ ਬੀੜੀ ਤੰਮਾਕੂ ਖਾਂਦੇ, ਉਥੇ ਈ ਖੁੱਕੀ ਜਾਂਦੇ। ਹਾਏ ਨੀ ਮੈਂ ਮਰ ਜਾਂ, ਨੀ ਕਿਹੜੀ ਭਰਾਵਾਂ ਪਿੱਟੀ ਨੇ ਜਣਿਐ ਇਹੋ ਜਹੇ ਉਤ ਨੂੰ...

ਹਰਨਾਮੀ : ਤੂੰ ਆਵਦੀ ਜਬਾਨ ਕਿਉਂ ਗੰਦੀ ਕਰਦੀ ਐਂ ਤਾਬੋ? ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਬੋਲ, ਪਾਪ ਮਹਾਂਬਲੀ ਐ ਪਾਪੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ।

ਤਾਬੋ : ਨੀ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਅੱਗ ਲੱਗੀ ਪਈ ਐ, ਜਦੋਂ ਦਾ ਸੁਣਿਐ। ਕਾਟੂ ਦੇ ਬਾਪੂ ਨੇ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਖਾਧੀ, ਗੁੰਮ-ਸੁੰਮ ਜਿਹਾ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠੇ।

ਦੌਲਾ : ਰੌਲਾ ਨਾ ਪਾਓ ਭਾਬੀ, ਅੱਗੇ ਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸ਼ਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਐ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿ ਆਪਣੇ ਘਰ 'ਚ ਸਿੰਘ ਆਉਂਦੇ ਨੇ।

ਤਾਬੋ : ਚੁੱਪ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੁਣ, ਆਉਂਦੇ ਐ ਤਾਂ ਆਉਂਦੇ ਈ ਐ। ਆਵਦੇ ਭੈਣ-ਭਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਟੁੱਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਐ ਕਿਤੇ... ਰੌਲਾ ਨਾ ਪਾਓ, ਚੁੱਪ ਕਰ ਜਾਓ... ਹੈਂ

ਕੁੜੇ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ... ਹੁਣ ਕਾਹਦਾ ਜਿਊਣੈ, ਮਰ
ਜਾਈਏ... (ਬੋਲਦੀ-ਬੋਲਦੀ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ...)

(ਚੇਤੂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ...)

ਚੇਤੂ

: ਦੌਲਿਆ, ਚੌਧਰੀ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਹੋ ਗਿਆ ਮੇਰੇ ਤੇ, ਮੈਂ ਨਾ
ਆਖਿਆ ਥਾ ਦੌਲਿਆ, ਵੇਖੀਂ ਗਰੀਬ ਮਾਰ ਨਾ ਹੋ
ਜਾਵੇ...।

ਦੌਲਾ

: ਐਵੇਂ ਕਿਉਂ ਘਬਰਾਈ ਜਾਂਦੈ, ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤੈਨੂੰ,
ਮੈਂ ਨਾਲ ਆਂ ਤੇਰੇ।

ਚੇਤੂ

: ਤੂੰ ਤਾਂ ਕਹਿ ਤਾ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਤੇਰੇ ਕਹਿਣ ਨਾਲ
ਕੀ ਹੋਣੈ? ਜੇ ਪਾਣੀ ਵੀ ਪਿਆ ਦੇਵੇ ਕੋਈ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ
ਤਾਂ ਉਹਦਾ ਖੂਨ ਪੀ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਤੁਰਕ ਸਪਾਹੀ, ਤੇ ਮੈਂ
ਤਾਂ ਆਟਾ ਦਿੱਤੇ ਬੋਰੀ ਭਰ ਕੇ... ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦਾਂ ਪਿੰਡ
ਈ ਛੱਡ ਜਾਵਾਂ, ਮੇਰੀ ਸ਼ਾਹਨੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਗਸ਼ਾਂ ਪਈਆਂ
ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ।

ਦੌਲਾ

: ਐਵੇਂ ਡਰੀ ਨਾ ਜਾ, ਰਾਮ ਨਾਲ ਹੱਟੀ ਤੇ ਬਹਿ ਜਾ ਕੇ,
ਅੱਬਲ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛੂ ਗਾ, ਜੇ ਭਲਾ ਕੋਈ
ਗੱਲ ਹੋਈ ਵੀ ਤਾਂ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਲੈ ਦੇਈਂ। ਮੈਂ ਕਹਿ
ਦੂੰਗਾ ਕਿ ਆਟਾ ਮੈਂ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਮੈਂ ਈ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ
ਦਿੱਤੈ।

ਚੇਤੂ

: ਤੇਰਾ ਭਲਾ ਹੋਵੇ ਦੌਲਿਆ, ਵੇਖੀਂ ਮੁਕਰ ਨਾ ਜਾਈਂ...

ਹਰਨਾਮੀ

: ਬਾਣੀਆਂ ਈ ਰਿਹਾ ਨਾ, ਬਾਣੀਆਂ ਨਾ ਬਣ। ਮਰਦ
ਬਣ ਮਰਦ...

ਚੇਤੂ

: ਮਰਦ ਕਿ ਮੁਰਦਾ... ਚਾਚੀ! ਚਿੜੀ ਜਿੰਨਾ ਦਿਲ
ਮੇਰਾ....

ਹਰਨਾਮੀ : ਮਰ ਪਰੇ, ਜਾਹ ਏਥੋਂ, ਦੜੇ ਹੋ... (ਕਹਿੰਦੀ-ਕਹਿੰਦੀ ਅੰਦਰ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)

ਚੇਤੂ : ਕੜੱਕੀ 'ਚ ਫਸ ਗਿਆ ਮੈਂ ਤਾਂ... ਮੈਂ ਤਾਂ... ਸੱਜੇ ਖੂਹ ਤੇ ਖੱਬੇ ਖਾਤਾ... ਘਰੋਂ ਖੁਆ ਕੇ ਦੁਸ਼ਮਨ ਬਣਾ ਲਏ...
(ਘਬਰਾਇਆ ਤੇ ਡਰਿਆ ਹੋਇਆ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ...)

ਪਾਲਾ ਸਿੰਘ (ਉਮਰ 30 ਕੁ ਸਾਲ) ਆਉਂਦਾ ਹੈ...

ਦੌਲਾ : ਆ ਬਈ ਪਾਲਾ ਸਿਹਾਂ ਕਿੱਥੇ ਰਿਹੈ? ਕਈ ਦਿਨ ਦਾ ਦੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਤੈਨੂੰ, ਕਿਤੇ ਬਾਹਰ ਗਿਆ ਸੀ?

ਪਾਲਾ ਸਿੰਘ : ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਾਮੇ ਕੋਲ, ਉਥੋਂ ਮੈਨੂੰ ਚਿਤ 'ਚ ਆਇਆ ਚਲੋ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਆਵਾਂ ਪਰ ਉਥੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਈ ਘਾਣੀ ਬਣੀ ਪਈ ਸੀ।

ਦੌਲਾ : ਕਿਉਂ ਕੀ ਬਣਿਆ ਪਿਆ ਦੇਖਿਆ ਤੂੰ?

ਪਾਲਾ ਸਿੰਘ : ਦੇਖਿਆ? ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਰਹਿ ਕੀ ਗਿਆ, ਉਥੇ ਰਾਹ 'ਚ ਈ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਇਕ ਆਦਮੀ ਨੇ ਕਿ ਅੱਗੇ ਸਿਪਾਹੀ ਬੈਠੇ ਐ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ, ਜੇ ਕੋਈ ਜਿਦ ਕਰੇ ਤਾਂ ਕੁੱਟਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਐ ਤੇ ਮੂੰਹ ਸਿਰ ਮੁੰਨ ਦਿੰਦੇ ਐ। ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮੋੜਤਾ।

ਦੌਲਾ : ਹੁਣ ਤਾਂ ਖੂਹ ਖਾਤੇ ਈ ਰਹਿ ਗਏ ਸਾਡੇ ਬਚਾਉਣ ਨੂੰ।

ਪਾਲਾ ਸਿੰਘ : ਬਚਾਉਣ ਨੂੰ ਕਿ ਭੁਬਨ ਨੂੰ।

ਦੌਲਾ : ਭੁੱਬੇ ਤਾਂ ਪਏ ਆਂ ਹੋਰ ਕੀ ਭੁਬਾਂਗੇ? ਹੁਣ ਤਾਂ ਛੱਪੜ 'ਚ ਈ ਨਹਾਉਣਾ ਪੈਣੈ, ਸਰੋਵਰ ਤੱਕ ਤਾਂ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ।

ਬੱਗੜ ਸਿੰਘ (ਉਮਰ 25 ਕੁ ਸਾਲ) ਆਉਂਦਾ ਹੈ...

ਬੱਗੜ ਸਿੰਘ : ਛੱਪੜ 'ਚ ਨਹਾਉਣਾ ਪੈਣੈ... ਕਿਉਂ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਸਰੋਵਰ ਵਿੱਚ ਅਸ਼ਨਾਨ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ?

ਪਾਲਾ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਉਧਰੋਂ ਹੀ ਆਇਆਂ, ਰਾਹ 'ਚੋਂ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਮੋੜਤਾ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਨੇ। ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਤਾਂ ਹੈ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹੈ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ...

ਬੱਗੜ ਸਿੰਘ : ਮੈਨੂੰ ਪਤੈ ਪਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਹੋਰ ਕੀ ਕੁਛ ਹੋ ਰਿਹੈ। ਨਿਰਾਸ ਨਾ ਹੋਵੇ ਖਾਲਸਾ ਜੀ, ਅਜੇ ਵੀ ਹੋਣ ਕੁਛ ਸੂਰਮੇਂ ਜਿਹੜੇ ਸਾਡੇ ਗੁਰਾਂ, ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ, ਸਿੰਘਾਂ, ਸਿੰਘਨੀਆਂ ਤੇ ਭੁਜੰਗੀਆਂ ਵਲੋਂ ਪਾਏ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪੂਰਨਿਆਂ ਤੇ ਤੁਰਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਰਖਦੇ ਨੇ। ਐਸੇ ਇੱਕ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਵੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਦੇ ਕਥਨ “ਸਵਾ ਲਾਖ ਸੇ ਏਕ ਲੜਾਉਂ ਤਭੈ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਕਹਾਉ” ਦੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਸੱਚਾ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੈ ਖਾਲਸੇ ਤੇ, ਨਿਰਾਸ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਪਾਲਾ ਸਿੰਘ : ਅਸੀਂ ਸਮਝੇ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੋ?

ਬੱਗੜ ਸਿੰਘ : ਪਿੰਡ ਭੜਾਨੇ ਦਾ ਬੋਤਾ ਸਿੰਘ।

ਦੌਲਾ : ਬੋਤਾ ਸਿੰਘ? ਕੀ ਕੀਤਾ ਉਸ ਨੇ?

ਬੱਗੜ ਸਿੰਘ : ਉਸ ਨੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਦੋ ਤੁਰਕਾਂ ਨੂੰ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਸੁਣ ਲਿਆ ਕਿ ਸਿੱਖ ਤਾਂ ਮਰ ਖਪ ਗਏ, ਸਰਕਾਰ ਨੇ

ਮਸਲ ਦਿੱਤੇ ਹੁਣ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਕਿਧਰੇ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਬੱਸ ਉਸ ਨੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਕੋਲ ਨੂਰ ਦੀਨ ਦੀ ਸਰਾਂ ਵਾਲੇ ਚੌਕ ਤੇ ਡੇਰਾ ਲਾ ਲਿਆ। ਉਥੋਂ ਦੀ ਲਹੌਰ ਤੇ ਹੋਰ ਪਾਸੀਂ ਸੁਦਾਗਰਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨ ਨਾਲ ਲੱਦੇ ਗੱਡੇ ਤੇ ਗਧੇ ਲੰਘਦੇ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਗੱਡੇ ਤੇ ਆਨਾ ਤੇ ਗਧੇ ਤੇ ਇੱਕ ਪੈਸਾ ਮਸੂਲ ਲੈਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਤਾ, ਕੋਈ ਪੁੱਛੇ ਤਾਂ ਆਖੇ ਖਾਲਸਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਮਸੂਲ ਲਾਇਆ ਹੈ।

- ਪਾਲਾ ਸਿੰਘ** : ਵਾਹ ਬਈ ਬੋਤੇ ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਮਸੂਲ।
- ਦੌਲਾ** : ਤੇ ਨਾ ਘੋੜੇ ਉੱਤੇ।
- ਬੱਗੜ ਸਿੰਘ** : ਤੇ ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਫੱਟੀ ਲਿਖੀ।
- ਪਾਲਾ ਸਿੰਘ** : ਫੱਟੀ... ਫੱਟੀ ਕਿ ਚਿੱਠੀ?
- ਬੱਗੜ ਸਿੰਘ** : ਹੈ ਤਾਂ ਚਿੱਠੀ ਹੀ ਸੀ ਪਰ ਲਿਖੀ ਫੱਟੀ ਉੱਤੇ।
- ਦੌਲਾ** : ਫੱਟੀ ਉੱਤੇ ਲਿਖੀ ਚਿੱਠੀ?
- ਬੱਗੜ ਸਿੰਘ** : ਓਹੋ! ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਕਲਮ, ਕਾਗਜ਼ ਤੇ ਸ਼ਾਹੀ ਤਾਂ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਲੱਕੜ ਦੀ ਫੱਟੀ ਉੱਤੇ ਕੋਇਲੇ ਨਾਲ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀ ਚਿੱਠੀ, ਹੋਈ ਨਾ ਫੱਟੀ।
- ਦੌਲਾ** : ਪਰ ਲਿਖਿਆ ਕੀ?
- ਬੱਗੜ ਸਿੰਘ** : ਦਸਦਾਂ ਉਹ ਵੀ! ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ -
ਯੋਂ ਸਿੰਘ ਬੋਤਾ, ਹੱਥ ਹੈ ਸੋਟਾ ਵਿੱਚ ਰਾਹ ਖੜੋਤਾ।
ਆਨਾ ਲਾਇਆ ਗੱਡੇ ਪੈਸਾ ਲਾਇਆ ਖੋਤਾ,
ਆਖੋ ਭਾਬੀ ਖਾਨੋਂ ਨੂੰ ਯੋਂ ਆਖੇ ਸਿੰਘ ਬੋਤਾ...

ਦੌਲਾ : ਭਾਬੀ ਖਾਨੋਂ ਕੌਣ ਹੋਈ?

ਬੱਗੜ ਸਿੰਘ : ਸੂਬੇਦਾਰ ਦੀ ਭੈਣ ਖਾਨੋਂ, ਬੋਤਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਿੰਡ ਵਿਆਹੀ ਸੀ। ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਰਵਾਜ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਬੋਤਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਭਾਬੀ ਹੋਈ ਨਾ...

ਪਾਲਾ ਸਿੰਘ : ਵਾਹ ਬਈ ਬੋਤਾ ਸਿੰਘ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਿਆ, ਫੇਰ ਕੀ ਹੋਇਆ?

ਬੱਗੜ ਸਿੰਘ : ਸੂਬੇਦਾਰ ਸੜ ਗਿਆ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਤੀ ਫੌਜ, ਜਾਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਕੇ ਤਾਂ ਬੋਤਾ ਸਿੰਘ ਖੜਾ ਇੱਕ ਸੋਟਾ ਫੜੀ, ਸਪਾਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਗਲ ਸਮਝ ਕੇ ਲੱਗੇ ਸਮਝਾਉਣ ਕਿ ਚੱਲ ਤੇਰੀ ਸੂਬੇਦਾਰ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਵਾ ਦਿਆਂਗੇ। ਪਰ ਬੋਤਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੋਟਾ ਫੇਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਤਾ, ਕਈਆਂ ਦੇ ਬੂਥੇ ਭੰਨ ਸੁੱਟੇ। ਤੰਗ ਆਏ ਫੌਜੀ ਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਆ ਪਏ, ਸੂਰਮਾ ਸੋਟਾ ਫੇਰਦਾ-ਫੇਰਦਾ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਿਆ... ਹੁਣ ਦੱਸੋ ਖਾਲਸਾ ਕਦੀ ਹਾਰ ਸਕਦੈ।

ਦੌਲਾ : ਬੋਲੇ ਸੋ ਨਿਹਾਲ...

(ਸਭ ਬੋਲਦੇ ਹਨ...) ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ...

(ਪਾਲਾ ਸਿੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ... ਦੇਸਾ ਕਾਹਲੀ-ਕਾਹਲੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਦਮ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਦੇਖਦਾ ਹੈ...)

ਦੇਸਾ : ਕੋਈ ਆਇਐ?

ਦੌਲਾ : ਕਿਉਂ, ਕੀ ਗੱਲ? ਤੂੰ ਘਬਰਾਇਆ ਕਿਉਂ ਐਂ?

ਦੇਸਾ : ਮੈਂ ਸਮਝਿਆ ਕੋਈ ਏਧਰ ਵੀ ਆਇਐ।

ਬੱਗੜ ਸਿੰਘ : ਕੀਹਨੇ ਆਉਣਾ ਸੀ?

ਦੇਸਾ : ਬਾਹਰ ਫਿਰਨੀ ਤੇ ਬੜਾ ਰੌਲਾ ਪਿਆ ਹੋਇਐ। ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਵਲੋਂ ਕੁਛ ਲੋਕ ਆਏ ਨੇ, ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਐ ਤੁਰਕ ਫੌਜੀ ਹਲਕ ਗਏ ਨੇ ਹਰਲ-ਹਰਲ ਕਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਐ। ਕਈ ਪਿੰਡਾਂ 'ਚ ਅੱਗ ਲਾ ਕੇ ਸਾੜ ਦਿੱਤੇ ਨੇ।

(ਤਾਬੋ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਬੋਲਦੀ ਹੋਈ ਆਉਂਦੀ ਹੈ...)

ਤਾਬੋ : ਆਵਦੇ ਘਰ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਅੱਗ, ਦੂਜੇ ਦੇ ਘਰ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਬਸੰਤਰ ਦੇਵਤਾ। ਹੁਣ ਕਿਵੇਂ ਸੰਘ ਪਾੜੀ ਜਾਂਦੀ ਐ ਜਾਇ ਖਾਣੇ ਦੀ।

ਬੱਗੜ ਸਿੰਘ : ਕੀਹਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਐਂ ਚਾਚੀ?

ਤਾਬੋ : ਆਹ ਚੌਧਰੀ ਦੀ ਮਾਂ ਮੱਸੇ ਦੀ ਮਾਸੀ, ਪੈਲਾਂ ਪਾਉਂਦੀ ਫਿਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ...

ਬੱਗੜ ਸਿੰਘ : ਓਹਨੂੰ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ?

ਤਾਬੋ : ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ... ਥੋਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ?

ਦੌਲਾ : ਕਾਹਦਾ ਪਤਾ ਭਾਬੀ?

ਤਾਬੋ : ਲੈ ਕਾਹਦਾ ਪਤਾ... ਐਡੀ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਹੋ ਗਈ, ਠੰਡ ਪੈ ਗਈ ਮੇਰੇ ਕਾਲਜੇ ਤਾਂ...

ਦੌਲਾ : ਕੁਸ਼ ਦਸੋਂ ਗੀ ਵੀ?

ਤਾਬੋ : ਵੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਲਾਜ ਰੱਖ ਲਈ ਖਾਲਸੇ ਦੀ, ਦੋ ਦੂਲੇ ਸ਼ੇਰ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਦੇ, ਲੈ ਗਏ ਵੱਢ ਕੇ ਸਿਰ ਮੱਸੇ ਰੰਘੜ ਦਾ...

ਦੌਲਾ

: (ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ...) ਹੈਂ! ਮੱਸੇ ਦਾ ਸਿਰ ਵੱਢ ਕੇ ਲੈ
ਗਏ... ਕੌਣ, ਪਤਾ ਲਗਿਐ?

ਬੱਗੜ ਸਿੰਘ

: ਹੋਣਗੇ ਕੋਈ ਸੂਰਮੇਂ ਸਿੰਘ ਜੋ ਤੁਰੇ ਤੇਗ ਦੀ ਧਾਰ
'ਤੇ....

...ਪਰਦਾ ਡਿੱਗਦਾ ਹੈ....]

2 ਅਨੂਪ ਕੌਰ

ਪਾਤਰ

ਅਨੂਪ ਕੌਰ

ਬੀਬੇ

ਲਛਮਨ ਸਿੰਘ

ਸੀਬੇ

ਮੁੰਗੀ

ਫੰਬਾ

ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ

ਸੈਦ ਬੇਗ

ਮੈਮੂ ਖਾਂ

ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ

ਬੀਰ ਸਿੰਘ

ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ

ਮਜੀਦ

ਕਰੀਮ

ਸਿਪਾਹੀ 1

ਸਿਪਾਹੀ 2

ਸਿਪਾਹੀ 3

ਸਿਪਾਹੀ 4

ਅਨੂਪ ਕੌਰ

ਪਹਿਲੀ ਝਾਕੀ

ਪਰਦਾ ਖੁਲ੍ਹਦਾ ਹੈ.....

ਸਮਾਂ - 1703, ਸਥਾਨ - ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ

ਕਿਲ੍ਹਾ - ਅਨੰਦ ਗੜ੍ਹ;

ਅਨੂਪ ਕੌਰ (ਉਮਰ 24-25 ਸਾਲ, ਖਾਲਸਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਕ ਵਿੱਚ)
ਛੱਤ ਤੇ ਬੈਠੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਅਨੂਪ ਕੌਰ

: (ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਬੋਲ ਰਹੀ ਹੈ..)

“ਜਉ ਤਉ ਪ੍ਰੇਮ ਖੇਲਣ ਕਾ ਚਾਉ॥

ਸਿਰੁ ਧਰਿ ਤਲੀ ਗਲੀ ਮੇਰੀ ਆਉ॥”

ਬੀਬੇ (ਉਮਰ 14-15 ਸਾਲ) ਆਉਂਦੀ ਹੈ...

ਬੀਬੇ

: ਸਿਰ ਤਲੀ ਤੇ ਧਰ ਜਾਂ ਤਲੀ ਸਿਰ ਤੇ ਧਰ, ਗਲੀ ਕਿਸੇ ਵਿੱਚ ਤੂੰ ਜਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਜਾਵੇਂਗੀ ਵੀ ਕਿਵੇਂ? ਤੂੰ ਵੇਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਏਹ ਮੋਏ ਮੁਗਲ ਮੋਰਚੇ ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਉੱਤੇ ਤੇ ਨਾਲ ਪਹਾੜੀਏ, ਠੀਕ ਈ ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਖਿਐ - ‘ਪੱਥਰ ਲੋਕ ਪਹਾੜ ਦੇ, ਪੱਥਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਿੱਤ’ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਐਵੇਂ ਇਹਨਾਂ ਪੱਥਰਾਂ

ਨਾਲ ਮਗਜ਼ ਖਪਾਈ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਕਲ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ।

ਅਨੂਪ ਕੌਰ : ਅਕਲਾਂ ਬਿਨ ਖੂਹ ਖਾਲੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਮੂਰਖਾਂ ਨੂੰ ਅਣਖ ਨਾਲ ਜਿਊਣ ਦੀ ਜਾਚ ਸਿਖਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਤਿਲਾਂ 'ਚ ਤੇਲ ਕਿੱਥੇ? 'ਕੁੱਤਾ ਰਾਜ ਬਹਾਲੀਐ ਫਿਰ ਚੱਕੀ ਚਟੇ' ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹਨਾਂ ਤੇ ਪੂਰੀ ਢੁਕਦੀ ਐ।

ਬੀਬੇ : ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਤੂੰ ਕੀ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਐਂ। ਭਸ ਮੇਰੇ ਜਬਾ, ਮੈਂ ਭੁੱਲ ਈ ਗਈ ਅਸਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ... ਤਾਇਆ ਜੀ ਪੁੱਛਦੇ ਸੀ ਤੇਰੇ ਬਾਰੇ, ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ ਲਿਆ ਉਸ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਤੇ ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਥਾਈਂ ਫਿਰ ਕੇ ਆਈ ਆਂ ਤੇ ਤੂੰ ਬੈਠੀ ਐਂ ਐਥੇ ਛੱਤਨੀ ਚੜ੍ਹੀ, ਚੱਲ ਉਠ, ਤਾਇਆ ਜੀ ਕਹਿਣਗੇ...

ਅਨੂਪ ਕੌਰ : ਬਾਪੂ ਜੀ! ਕੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ ਬਾਪੂ ਜੀ?

ਬੀਬੇ : ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ, ਉਥੇ ਕਈ ਜਣੇ ਬੈਠੇ ਸੀ ਤੇ ਤੂੰ ਐਥੇ ਕੱਲਮ-ਕੱਲੀ ਬੈਠੀ ਕੀ ਕਰਦੀ ਐਂ?

ਅਨੂਪ ਕੌਰ : ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਨੈਂ, ਮੈਂ ਕਰ ਵੀ ਕੀ ਸਕਦੀ ਆਂ... ਪਰ ਕਰ ਤਾਂ ਸਕਦੀ ਆਂ... ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਕੁਛ ਕਰ ਸਕਦੀ ਆਂ।

ਬੀਬੇ : ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ - ਤੂੰ ਐਥੇ ਬੈਠੀ ਕੀ ਕਰਦੀ ਐਂ ਤੇ ਤੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਐਂ... ਮੈਂ ਕੀ ਕਰ ਰਹੀ ਆਂ, ਮੈਂ ਕੀ ਕਰ ਰਹੀ ਆਂ, ਮੈਂ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਆਂ, ਮੈਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਆਂ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਕਰ-ਕਰ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ।

ਅਨੂਪ ਕੌਰ

: ਸਮਝ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ - ਅਨੰਦਪੁਰ...
ਅਨੰਦਪੁਰ 'ਚੋਂ ਜਾਣਾ ਪਵੇਗਾ-ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ
ਜੀ ਨੂੰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਿਚੋਂ ਕਢਣੈ... ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਉ
ਦਾ ਰਾਜ ਐ... ਫੜ ਕੇ ਲੈ ਜਾਣੈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ, ਹੁਕਮ
ਐ ਰੰਗੇ ਨਰੰਗੇ ਦਾ - ਫੜ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ ਫਿਰ...
ਬੈਠੇ ਕਿਉਂ ਐ ਛੀ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ... ਆਉਣ ਤਾਂ
ਅੱਗੇ, ਅੰਦਰ ਪੈਰ ਤਾਂ ਰੱਖਣ ਦੇਈਏ ਦੱਖੂ ਦਾਣੇ
ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ, ਜਾਤ ਦੀ ਕੋੜ੍ਹ ਕਿਰਲੀ ਤੇ ਜੱਫੀਆਂ
ਸ਼ਤੀਰਾਂ ਨੂੰ।

ਬੀਬੇ

: ਢੀਠ ਨੇ ਮਰ ਜਾਣੇ ਕਿੰਨੀ ਵਾਰ ਮਾਰ ਖਾਧੀ ਐ
ਪਾਜੀਆਂ ਨੇ, ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਹਰ ਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਾਹੀ
ਲਸ਼ਕਰਾਂ ਨੂੰ ਚਣੇ ਚਬਾਏ ਸੀ ਤੇ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ
ਦੇ ਖੰਡੇ ਦਾ ਸੁਆਦ ਚੱਖ ਚੁਕੇ ਨੇ ਤੁਰਕ ਵੀ ਤੇ
ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ ਵੀ, ਸੁਆਹ ਨੇ ਇਹ ਰਾਜੇ।

ਅਨੂਪ ਕੌਰ

: ਏਹ ਪਹਾੜੀਏ ਤਾਂ ਅਕ੍ਰਿਤਘਨ ਨਿਕਲੇ... ਭੁੱਲ ਗਏ
ਕਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਚਾਇਆ ਸੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰਕਾਂ
ਤੋਂ ਤੇ ਹੁਣ ਆਪ ਜਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਈ ਤੁਰਕਾਂ ਦੇ ਤਲੇ
ਚਟਦੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ। ਆਹ ਭੀਮ ਚੰਦਰੇ ਦੇ ਦਾਦੇ ਨੂੰ
ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ 'ਚੋਂ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ
ਛੁਡਾਇਆ ਸੀ, ਹੁਣ ਵੱਡਾ ਸੂਰਵੀਰ ਬਣਿਆ
ਫਿਰਦੈ... ਤੋਤਾ ਚਸਮ ਕਿਤੋਂ ਦਾ।

ਬੀਬੇ

: ਚਲ ਉਠ ਹੁਣ ਤਾਇਆ ਜੀ... ਭੱਸ ਮੇਰੀ ਜਬ੍ਹਾ,
ਤਾਇਆ ਜੀ ਤਾਂ ਆਪ ਈ ਤੁਰੇ ਆਉਂਦੇ ਨੇ ਇਧਰ
ਨੂੰ, ਅਸੀਂ ਆਉਣ ਈ ਲਗੀਆਂ ਸਾਂ ਤਾਇਆ ਜੀ।
(ਬੀਬੇ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ...)

ਲਫਮਨ ਸਿੰਘ (ਉਮਰ 60 ਕੁ ਸਾਲ) ਆਉਂਦਾ ਹੈ...

ਅਨੂਪ ਕੌਰ : ਬਾਪੂ ਜੀ! ਕੀ ਗੱਲ? ਤੁਸੀਂ ...

ਲਫਮਨ ਸਿੰਘ : ਗੱਲ ਕੀ ਦੱਸਾਂ ਬੇਟਾ (ਤਖ਼ਤ ਪੋਸ ਤੇ ਬੈਠਦਾ ਹੋਇਆ...) ਕੁਛ ਬੀਬੀਆਂ ਵੱਡੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਘੇਰੀ ਖੜੀਆਂ ਸਨ, ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿਤੇ ਤੂੰ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾ ਹੋਵੇਂ।

ਅਨੂਪ ਕੌਰ : ਵੱਡੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ, ਕਿਉਂ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਘੇਰੀ ਖੜੀਆਂ ਸਨ?

ਲਫਮਨ ਸਿੰਘ : ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ, ਕਿਲ੍ਹਾ ਖਾਲੀ ਕਰਕੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ।

ਅਨੂਪ ਕੌਰ : ਕਿਉਂ? ਕਿਉਂ ਖਾਲੀ ਕਰ ਦੇਣ ਕਿਲ੍ਹਾ ਗੁਰੂ ਜੀ... ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਉਸਾਰਿਆ ਹੈ ਇਹ ਕਿਲ੍ਹਾ... ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਸਾਡੇ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਖਰੀਦੀ ਸੀ ਪੈਸੇ ਦੇ ਕੇ...

ਲਫਮਨ ਸਿੰਘ : ਹਾਂ, ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਖਰੀਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਜੱਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਹੈ ਗੁਰਾਂ ਦੀ। ਆਪਣੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਛੱਡ ਜਾਣ ਗੁਰੂ ਜੀ, ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦੈ?

ਅਨੂਪ ਕੌਰ : ਅਸੀਂ ਐਡੇ ਗਏ ਗੁਜ਼ਰੇ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪਣੇ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਛੋਹ ਨਾਲ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋਈ ਧਰਤੀ ਇਸ ਹੈਂਕੜੀ ਹਕੂਮਤ ਤੋਂ ਡਰ ਕੇ ਛੱਡ ਜਾਵਾਂਗੇ।

ਲਫਮਨ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਤੁਰਕ ਤਾਂ ਬੇਗਾਨੇ ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ ਨੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਤੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਵਧੀਕੀਆਂ ਕਰਦੇ ਈ ਰਹੇ ਨੇ ਪਰ

ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਵੀ ਵੈਰੀ ਬਣੇ ਬੈਠੇ ਨੇ ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੀ ਦੋਸ਼ ਦੇਈਏ?

ਅਨੂਪ ਕੌਰ : ਗੱਲ ਤੁਰਕਾਂ ਨ ਤੁਰਕਾਂ ਦੀ ਨਹੀਂ ਬਾਪੂ, ਗੱਲ ਤਾਂ ਹੈਂਕੜੀ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਐਵੇਂ ਨਹੀਂ ਆਖਿਆ... “ਰਾਜੇ ਸੀਹ ਮੁਕਦਮ ਕੁਤੇ॥”... ਹੁਕਮਰਾਨ ਪਰਜਾ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਉਜਾੜਦੇ ਨੇ?

ਲਛਮਨ ਸਿੰਘ : ਤਾਂ ਈ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਐ ‘ਤਖਤ ਰਾਜਾ ਸੋ ਬਹੈ ਜੋ ਤਖਤੈ ਲਾਇਕ ਹੋਈ’ ਇਹ ਅਰੰਗਾ ਤਾਂ ਹੈ ਈ ਜ਼ਾਲਮ, ਇਹਨੂੰ ਪਰਜਾ ਦੀ ਕੀ ਪਰਵਾਹ ਪਈ ਐ ਜਿਸ ਨੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਕੇ ਤੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਬੰਦੀ ਬਣਾ ਕੇ ਤਖ਼ਤ ਹੜਪ ਲਿਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਤਖ਼ਤ ਦਿਸਦੈ ਤਖ਼ਤਾ ਨਹੀਂ ਯਾਦ।

ਅਨੂਪ ਕੌਰ : ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੋਮਨ ਸਮਝਦੇ ਤੇ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਨੂੰ ਦਾਰੁਲ ਇਸਲਾਮ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਪਰ ਕੰਮ ਕਸਾਈਆਂ ਵਾਲੇ ਕਰਦੇ।

ਲਛਮਨ ਸਿੰਘ : ਕਸਾਈ ਵੀ ਆਵਦੇ ਕਿੱਤੇ ਦੀ ਹੱਦ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ। ਪਰ ਇਹ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ?

ਅਨੂਪ ਕੌਰ : ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਾਨ। ਈਰਖਾ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਸੜਦੇ ਨੇ।

ਲਛਮਨ ਸਿੰਘ : ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਬਰਾਬਰ ਬਠਾਉਂਦੇ ਸੀ।

ਅਨੂਪ ਕੌਰ : ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਬੈਠਣ ‘ਚ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਰਾਦਰੀ ਹੁੰਦੀ ਐ ਤੇ ਮੁਗਲਾਂ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਕਰਨ ਤੇ ਜੁੱਤੀਆਂ

ਖਾਣ ਵਿੱਚ ਬੜਾ ਆਦਰ ਮਾਨ ਹੁੰਦੈ। ਅੰਨ੍ਹੇ ਅੱਗੇ ਜੇ ਦੀਵਾ ਬਾਲੀਏ ਤਾਂ ਕੀ ਫਾਇਦਾ, ਭੈਂਸ ਅੱਗੇ ਬੀਨ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਐ। ਮੂਰਖ ਨੇ ਮੂਰਖ, ਅੰਨ੍ਹੇ ਬੋਲੇ, ਰਾਜੇ ਨਹੀਂ ਖਰ ਨੇ ਖਰ, ਨਾ ਇਧਰ ਦੇ ਰਹਿਣਗੇ ਨਾ ਉਧਰ ਦੇ, ਡੁੱਬਣਗੇ ਡੁੱਬ ਜਾਣੇ।

ਲਛਮਨ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਤਾਂ ਡੁੱਬਣੇ ਈ ਡੁੱਬਣੇ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੁਗਲ ਸਲਤਨਤ ਹੀ ਡੁੱਬੇਗੀ, ਨਰੰਗੇ ਨੇ ਦੇਖ ਲਿਆ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਕੇ। ਉਹ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਨੂੰ ਮੁਹੰਮਦੀ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮੌਜ ਦੇਖੋ ਪਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ ਖਾਲਸਾ, ਖਾਲਸਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਫੌਜ, ਜੋ ਸਦਾ ਜਬਰ, ਜੁਲਮ ਤੇ ਅੰਨਿਆਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਜੂਝਦੀ ਰਹੇਗੀ।

ਅਨੂਪ ਕੌਰ : ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਾਦੇ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੀ ਗਲਤੀ ਤੋਂ ਸਬਕ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਵਾ ਕੇ ਸਮਝਿਆ ਸੀ ਸੱਚ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ, ਪਰ ਹੋਇਆ ਕੀ? ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ ਪੀਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਮੀਰੀ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਵੀ ਸਜਾ ਲਈ ਤੇ ਸ਼ਾਹੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਭਾਜੜਾਂ ਪਾ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਇੱਕ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਛੇ-ਛੇ ਵਾਰ।

ਲਛਮਨ ਸਿੰਘ : ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੇ ਵੀ ਕਿਹੜਾ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਦਾਦੇ ਬਾਬਰ ਜਾਬਰ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਕਦਮ ਬੋਸੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਬਾਪ ਹਮਾਯੂੰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਹੋਇਆ ਮੂੰਹ ਛੁਪਾਉਂਦਾ ਤੁਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਗੁਰਾਂ ਦਾ ਘਰ ਤਾਂ ਸਭ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਘਰ ਹੈ। ਤਾਰੀਖ ਦਸਦੀ ਹੈ ਕਿ

ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ - ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨਾਲ ਪਰਛਾਵੇਂ ਵਾਂਗ ਆਖਰੀ ਦਮ ਤੱਕ ਵਿਚਰਦਾ ਰਿਹਾ- ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਦੇ ਖਾਨਦਾਨ ਵਿਚੋਂ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਆ ਵਸੇ ਸਨ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਸਮੇਂ ਪਹਿਲੀ ਇੱਟ ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਨੇ ਰੱਖੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਤੱਤੀ ਤਵੀ ਤੇ ਬਠਾਇਆ ਤਾਂ ਮੀਆਂ ਜੀ ਨੇ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੂੰ ਲਾਹਣਤਾਂ ਪਾਈਆਂ ਸੀ ਤੇ ਪੀਰ ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਭੰਗਾਨੀ ਦੇ ਜੰਗ ਸਮੇਂ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਕਈ ਸਾਰੇ ਮੁਰੀਦ ਤੇ ਦੋ ਪੁੱਤ ਵੀ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਸੈਦ ਬੇਗ ਨੂੰ ਤਾਂ ਤੂੰ ਦੇਖਿਆ ਈ ਐ। ਪਹਾੜੀਏ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਖਿਲਾਫ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਲਿਆਏ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਉਲਟਾ ਪਹਾੜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਵੱਢਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਤੇ ਜੰਗ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਅਨੰਦਪੁਰ ਈ ਆ ਗਿਆ।

ਅਨੂਪ ਕੌਰ

: ਉਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕਈ ਵੇਰ ਵੇਖਿਐ ਜਦੋਂ ਵੇਖੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਲਾ, ਅੱਲਾ ਹੀ ਅੱਲਾ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਲਾ ਇਹੋ ਬੋਲਦਾ ਰਹਿੰਦੈ। ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਬਾਪੂ ਜੀ ਵੱਡੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ... ਚਲੋ ਪਤਾ ਤਾਂ ਕਰੀਏ ਮਾਤਾ ਜੀ ਕੀ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ?

ਸੀਬੋ ਤੇ ਮੁੰਗੀ (ਉਮਰ 10-12 ਸਾਲ) ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ...

ਸੀਬੋ

: ਭੂਆ ਜੀ, ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਐ, ਪਰਸ਼ਾਦਾ ਕਦੋਂ ਮਿਲੂਗਾ?

- ਅਨੂਪ ਕੌਰ** : ਲੰਗਰ ਵਿੱਚ ਜਾਓ ਨਾ, ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ।
- ਮੁੰਗੀ** : ਮਾਂ ਆਖਦੀ ਸੀ, ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਬਰ ਕਰੋ। ਲੰਗਰ ਅਜੇ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।
- ਸੀਬੋ** : ਕੱਲ੍ਹ ਦੁਪਹਿਰੇ ਤੇ ਰਾਤੀਂ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਬੱਸ ਇੱਕ ਪਰਸ਼ਾਦਾ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਮਾਂ ਆਖਦੀ ਸੀ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।
- ਅਨੂਪ ਕੌਰ** : (ਪਿਆਰ ਦੇ ਕੇ...) ਕੋਈ ਨਾ, ਅੱਜ ਰੱਜ ਕੇ ਖਾ ਲਵੀਂ।
- ਮੁੰਗੀ** : ਪਰ ਮਾਂ ਤਾਂ ਆਖਦੀ ਸੀ ਅੱਜ ਤੋਂ ਸਭ ਨੂੰ ਅੱਧਾ ਪਰਸ਼ਾਦਾ ਮਿਲੇਗਾ, ਦਾਲਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ, ਬੱਸ ਅਚਾਰ ਨਾਲ ਜਾਂ ਮਿਰਚਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਖਾਣਾ ਪਵੇਗਾ।
- ਸੀਬੋ** : ਮੈਂ ਤਾਂ ਰਾਤੀਂ ਵੀ ਮਿਰਚਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਖਾਧਾ ਸੀ।
- ਅਨੂਪ ਕੌਰ** : (ਲਫਮਨ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਜਾਂਦੀ ਹੋਈ...) ਚਲੋ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਖੇਡ ਲਵੋ ਐਨੇ ਨੂੰ ਲੰਗਰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।
- ਮੁੰਗੀ** : ਸੀਬੋ ਆ ਗੀਹਟੇ ਖੇਡੀਏ।
- ਸੀਬੋ** : ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਖੇਡਣਾ, ਮੇਰਾ ਜੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਖੇਡਣ ਨੂੰ।
- ਮੁੰਗੀ** : ਗੀਹਟੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਚੱਲ ਪੀਚੋ ਖੇਡੀਏ।
- ਸੀਬੋ** : ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਖੇਡਣਾ, ਬੱਸ ਕਹਿ ਤਾ ਨਾ।
- ਮੁੰਗੀ** : ਚੱਲ ਫੇਰ ਵੀਰੇ ਕੋਲ ਚਲਦੇ ਆਂ, ਉਸ ਤੋਂ ਗੱਤਕਾ ਸਿਖਾਂ ਗੀਆਂ।
- ਸੀਬੋ** : ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ, ਤੂੰ ਜਾਹ... ਮੈਂ ਤਾਂ ਮਾਂ ਕੋਲ ਜਾਂਦੀ ਆਂ, ਮੈਨੂੰ ਬੜੀ ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਐ।
- ਮੁੰਗੀ** : ਚੱਲ ਫੇਰ ਭੁੱਖ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਲੱਗੀ ਐ।

ਫੰਬਾ (ਉਮਰ 12-13 ਸਾਲ) ਆਉਂਦਾ ਹੈ...

ਫੰਬਾ : ਤੁਸੀਂ ਐਥੇ ਕੀ ਕਰਦੀਆਂ ਓ, ਅੱਜ ਗੱਤਕਾ ਸਿਖਣ
ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਈਆਂ?

ਸੀਬੋ : ਹੋਰ ਸਭ ਆਏ ਸੀ?

ਫੰਬਾ : ਹਾਂ... ਨਹੀਂ, ਸਾਰੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਆਏ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ
ਨਹੀਂ ਆਈਆਂ?

ਸੀਬੋ : ਐਂਵੇਂ ਬੱਸ।

ਫੰਬਾ : ਤੇ ਹੁਣ ਕਿੱਧਰ ਚੱਲੀਆਂ ਓ?

ਮੁੰਗੀ : ਲੰਗਰ ਵੱਲ, ਬਹੁਤ ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਐ।

ਫੰਬਾ : ਲੰਗਰ ਅਜੇ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਐ, ਮੈਂ ਉਥੋਂ ਈ
ਆਇਆਂ, ਭੁੱਖ ਲਗੀ ਐ ਤਾਂ ਲੌ ਬਦਾਮ ਛਕੋ।
(ਜੇਬ 'ਚੋਂ ਦਾਣਿਆਂ ਦੀ ਮੁੱਠ ਭਰ ਕੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ...)

ਸੀਬੋ : ਇਹ ਤਾਂ ਛੋਲਿਆਂ ਦੇ ਦਾਣੇ ਐ।

ਫੰਬਾ : ਉਹੋ! ਬਦਾਮ ਸਮਝ ਕੇ ਛਕ ਲਵੋ।

ਮੁੰਗੀ : ਤੂੰ ਈ ਛੱਕ ਲੈ।

ਫੰਬਾ : ਓਹੋ! ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਐ ਵੰਡ ਕੇ ਛਕੋ। ਛਕੋ
ਛਕੋ.. ਬਹੁਤ ਸੁਆਦ ਨੇ, ਇਹ ਲੰਗਰ 'ਚੋਂ ਹੀ
ਮਿਲੇ ਨੇ।

ਸੀਬੋ : ਤੂੰ ਲੰਗਰ 'ਚੋਂ ਆਇਐਂ?

ਫੰਬਾ : ਉਥੋਂ ਈ ਤਾਂ ਮਿਲੇ ਨੇ ਇਹ ਦਾਣੇ, ਅੱਜ ਸਭ ਨੂੰ ਦਾਣੇ
ਹੀ ਮਿਲਨਗੇ।

- ਮੁੰਗੀ** : ਕਿਉਂ ਪਰਸ਼ਾਦਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ?
- ਫੰਬਾ** : ਥੋਨੂੰ ਪਤਾ ਤਾਂ ਹੈ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਸ਼ਾਹੀ ਫੌਜੀ ਕਦੋਂ ਦੇ ਘੋਰਾ ਪਾਈ ਬੈਠੇ ਨੇ। ਉਹ ਰਸਦ ਅੰਦਰ ਆਉਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ, ਉਹ ਲੁੱਟ ਈ ਲੈਂਦੇ ਨੇ ਜੇ ਕੋਈ ਲਿਆਵੇ ਵੀ। ਦੋ-ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਦਫ਼ੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਫੇਰ ਸਭ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਊਗਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਫੇਰ ਸਭ ਕੁਝ ਮਿਲੂਗਾ, ਪਰਸ਼ਾਦ, ਪਰਸ਼ਾਦਾ, ਦਾਲਾਂ ਤੇ ਖੀਰ, ਸਭ ਕੁਝ ਮਿਲਿਆ ਕਰੂ, ਅਜੇ ਤੁਸੀਂ ਬਦਾਮ ਛਕੋ।
- ਮੁੰਗੀ** : ਸੀਬੋ ਚੱਲ ਫੇਰ ਆਪਾਂ ਵੀ ਲੰਗਰ 'ਚੋਂ ਦਾਣੇ ਲੈ ਆਈਏ ਕਿਤੇ ਮੁੱਕ ਈ ਨਾ ਜਾਣ ਦਾਣੇ ਵੀ।
(ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ...)
- ਫੰਬਾ** : (ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ...) ਕੱਟੀ ਜਾਊਗੀ ਚੁਰਾਸੀ ਤੇਰੀ ਇਕ ਵੇਰ ਬੋਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਅੱਲਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਖੁਦਾ ਦਾ ਨਾਮ ਇੱਕ ਹੈ ਭਰਮਾਂ 'ਚ ਪੈ ਗਈ ਦੁਨੀਆਂ...
(ਅਨੂਪ ਕੌਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ...)
- ਫੰਬਾ** : ਭੂਆ ਜੀ, ਬਦਾਮ ਛਕੋ।
- ਅਨੂਪ ਕੌਰ** : ਬੱਸ, ਤੂੰ ਛੱਕ ਲੈ, ਅੱਜ ਕੀ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਤੂੰ?
- ਫੰਬਾ** : ਭੂਆ ਜੀ, ਪਹਿਲਾਂ ਘੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਖਰਖਰਾ ਕੀਤਾ, ਫੇਰ ਪੱਠੇ ਪਾਏ... ਭੂਆ ਜੀ, ਅੱਜ ਘੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਛੋਲੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ। ਮੱਝਾਂ ਤੇ ਗਾਈਆਂ ਲਈ ਵੀ ਤੂੜੀ ਮੁੱਕੀ ਹੀ ਸਮਝੋ।
- ਅਨੂਪ ਕੌਰ** : ਕੋਈ ਨੀ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਭਲੀ ਕਰੇਗਾ।
ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ (ਉਮਰ 50-55 ਸਾਲ) ਆਉਂਦਾ ਹੈ...
(ਫੰਬਾ ਸਿੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ...)

ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ : ਪਸ਼ੂ ਵਚਾਰੇ ਰੌਲਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ। ਚੁਪ-ਚਪੀਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ... ਰੌਲਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ। ਸ਼ਰਮ ਆਉਂਦੀ ਐ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਵੀ।

ਅਨੁਪ ਕੌਰ : ਹੁਣ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਚਾਚਾ ਜੀ! ਕਿਉਂ ਦੁਖੀ ਹੋ ਰਹੇ ਹੋ... ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕੀ ਗੱਲ ਐ?

ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਦੱਸਾਂ ਪੁੱਤ? ਕੁਝ ਆਦਮੀ ਕਿਲ੍ਹੇ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲ ਗਏ, ਸਮਝੋ ਭੱਜ ਗਏ।

ਅਨੁਪ ਕੌਰ : ਕਿਲ੍ਹੇ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲ ਗਏ... ਕਦੋਂ?

ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ : ਰਾਤੀਂ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸਿਉਂ ਛੱਤ ਤੋਂ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰ ਗਏ। ਕੱਲ੍ਹ ਆਥਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਖਾਣ ਪੀਣ ਨੂੰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਬਚਿਆ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੁੱਖੇ ਭਾਣੇ ਕੀ ਕਰਾਂਗੇ।

ਅਨੁਪ ਕੌਰ : ਤੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਥਾਲ ਪਰੋਸੀ ਬੈਠੇ ਨੇ ਮੋਏ ਮੁਹੰਮਦੀ ਉਹਨਾਂ ਲਈ। ਮਰਨਗੇ ਮਲਾਮਤੀ ਮਰਨਗੇ, ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਮੌਤ ਮਰਨਗੇ। ਖਾਣ ਵਾਸਤੇ ਈ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਸੀ ਬਾਕੀਆਂ ਨੇ ਮਾਲ੍ਹ ਪੂੜੇ ਖਾਧੇ ਨੇ? ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾਣਿਆਂ ਦੀ ਲੱਪ-ਲੱਪ ਚੱਬ ਕੇ ਪਾਣੀ ਪੀ ਕੇ ਦੜੰਗੇ ਮਾਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਰਵਾਰ ਨੇ ਵੀ ਦਾਣੇ ਚੱਬੇ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲਏ, ਜੋਰ ਦੇਣ ਤੇ ਚਾਰ ਦਾਣੇ ਮੂੰਹ 'ਚ ਪਾ ਕੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ।

ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ : ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਭਾਵੇ ਸੋਈ ਗੱਲ ਚੰਗੀ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਤਾਂ ਤੱਤੀ

ਤਵੀ ਤੇ ਬੈਠਿਆਂ ਵੀ ਆਖਿਆ ਸੀ “ਤੇਰਾ ਕੀਆ ਮੀਠਾ ਲਾਗੈ॥” ਤੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਸੀਸ ਦੇਤਾ, ਸਿਰੜ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ। ਭੁੱਲ ਗਏ ਉਹਨਾਂ ਸਿਦਕੀ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਆਰਿਆਂ ਨਾਲ ਚੀਰੇ ਗਏ, ਭੱਠੀਆਂ 'ਚ ਭੁੰਨੇ ਗਏ ਤੇ ਦੇਗਾਂ 'ਚ ਉਬਾਲੇ ਗਏ ਪਰ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ, ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ, ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੂੰ, ਸ਼ਹੀਦ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਮੂੰਹ ਵਖਾਵਾਂਗੇ? ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਕੀ ਕਹਿਣਗੀਆਂ? ਲਾਹਣਤਾਂ ਈ ਪਾਉਣਗੀਆਂ।

ਅਨੂਪ ਕੌਰ

: ਨਹੀਂ-ਨਹੀਂ, ਅਸੀਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿਆਂਗੇ ਚਾਚਾ ਜੀ, ਯਾਦ ਕਰੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕੀ ਆਖਿਐ :

“ਦੇਹ ਸਿਵਾ ਬਰ ਮੋਹਿ ਇਹੈ
ਸੁਭ ਕਰਮਨ ਤੇ ਕਬਹੂ ਨਾ ਟਰੋਂ
ਨਾ ਡਰੋਂ ਅਰਿ ਸੋ ਜਬ ਜਾਇ ਲਰੋਂ,
ਨਿਸਚੈ ਕਰ ਅਪਨੀ ਜੀਤ ਕਰੋਂ
ਅਰੁ ਸਿਖ ਹੋ ਆਪਨੇ ਹੀ ਮਨ ਕੋ
ਇਹ ਲਾਲਚ ਹਉ ਗੁਨ ਤਉ ਉਚਰੋਂ
ਜਬ ਆਵਕੀ ਅਉਧ ਨਿਦਾਨ ਬਨੇ
ਅਤ ਹੀ ਰਣ ਮੈ ਤਬ ਜੂਝ ਮਰੋਂ॥”

ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ

: ਵਾਹ ਗੁਰੂ..ਵਾਹ ਗੁਰੂ ..ਵਾਹ ਧੀਏ ਵਾਹ.. ਜਿਉਂਦੀ ਰਹਿ ਧੀਏ, ਜਿਉਂਦੀ ਰਹੁ। ਮੈਂ ਦਸਦਾਂ ਜਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸਾਡੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਹੁਣ ਚਿੜੀਆਂ ਨਾ ਸਮਝੋ ਇਹ ਤਾਂ ਬਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਡਾਰ ਐ, ਖਾਲਸਾ ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ ਵੱਗ ਨਹੀਂ ਸ਼ੇਰਾਂ ਦੀ ਧਾੜ ਐ। ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਮੁਬਾਰਕਾਂ...

ਤੂੰ ਠੀਕ ਆਖਦੈ

“ਖਾਲਸਾ ਮੇਰੇ ਰੂਪ ਹੈ ਖਾਸ॥

ਖਾਲਸੇ ਮਹਿ ਹੋ ਕਰੋ ਨਿਵਾਸ॥”

ਵਾਹ ਗੁਰੂ... ਵਾਹ ਗੁਰੂ... (ਜਾਂਦਾ ਹੈ...)

(ਬੀਬੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ...)

ਬੀਬੇ

: ਅੱਜ ਫੇਰ ਇੱਕ ਪਿਆਦਾ ਆਇਐ, ਆਇਐ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਨ।

ਅਨੁਪ ਕੌਰ

: ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਚਾਲ ਹੋਣੀ ਐ ਬੇਈਮਾਨਾਂ ਦੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਐ। ਦੋ ਵੇਰ ਵੈਰੀਆਂ ਨੇ ਧੋਖਾ ਕੀਤੈ, ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਿਲਕੁੱਲ ਇਤਬਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ ਲੁੰਬੜਾਂ ਤੇ।

ਬੀਬੇ

: ਤੂੰ ਸੁਣ ਤਾਂ ਸਹੀ, ਅਰੰਗੇ ਬਦਰੰਗੇ ਵਲੋਂ ਇੱਕ ਲਿਖਤੀ ਅਹਿਦ ਭੇਜਿਆ ਗਿਐ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੀ ਕਸਮ ਖਾ ਕੇ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇੱਕ ਵਾਰ ਕਿਲ੍ਹਾ ਖਾਲੀ ਕਰ ਦੇਣ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਪਹਾੜੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਗਊ ਤੇ ਗਨੇਸ਼ ਦੀ ਸੁਰੰਧ ਖਾ ਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਫੇਰ ਕੋਈ ਝਗੜਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ।

ਅਨੁਪ ਕੌਰ

: ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਣਗੇ, ਉਹ ਪਰਖ ਚੁਕੇ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋ ਵਾਰ।

ਬੀਬੇ

: ਪਰ ਸਾਡੇ ਕੁਛ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਵੱਡੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਦੱਸ ਕੇ ਮਨਾ ਲਿਐ ਤੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਲ੍ਹਾ ਛੱਡਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿ ਦਿੱਤੈ।

ਅਨੂਪ ਕੌਰ : ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਕਹਿ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ...

ਬੀਬੇ : ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉੱਠੇ ਤੇ ਕਮਰ ਕਸਾ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਬੋਲੇ ਜੋ ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ਭਾਵੇ...

ਅਨੂਪ ਕੌਰ : ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਮਰ ਕਸਾ ਕਰ ਲਿਆ... ਮਤਲਬ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ... ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ... ਅਨੰਦਪੁਰ ਛੱਡਣਾ ਪਵੇਗਾ... ਅਨੰਦਪੁਰ... ਫਿਰ ਕਦੀ ਮੁੜਕੇ ਆਵਾਂਗੇ (ਫਰਸ਼ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾ ਕੇ ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਲਾਉਂਦੀ ਹੈ...) ਆਵਾਂਗੇ (ਦੀਵਾਰ ਨੂੰ ਜੱਫੀ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ...) ਏਥੇ ਅਸੀਂ ਗੀਟੇ ਖੇਡੇ... ਕਨਾਲ ਟੱਪ ਖੇਡੇ, ਕਦੀ ਛਪਨ-ਛਪਾਈ, ਕਦੀ ਚੋਰ ਸਿਪਾਹੀ। ਏਥੇ ਧੁੱਪ-ਛਾਂ... ਏਥੇ ਗੱਤਕਾ ਸਿਖਿਆ, ਤੇਗ ਚਲੋਣੀ, ਤੀਰ ਕਮਾਨ... ਕਿੰਨਾ ਕੁਝ ਸਿਖਿਆ ਤੇ ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਗੁਰਮਤ ਗਿਆਨ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪਿਆਰ ਮਿਲਿਆ, ਮਾਤਾ ਜੀ ਤੋਂ ਵੀਰਾਂ ਤੋਂ ਸਭ ਸੰਗਤ... ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕਿਤੇ ਫੇਰ... (ਰੋਂਦੀ ਹੈ... ਲਛਮਨ ਸਿੰਘ ਆਉਂਦਾ ਹੈ...) ਬਾਪੂ-ਬਾਪੂ (ਗਲ ਲੱਗ ਕੇ ਰੋਂਦੀ ਹੈ...)

ਲਛਮਨ ਸਿੰਘ : ਨਾ ਧੀਏ ਨਾ, ਰੋਣਾ ਕਿਉਂ? ਕੁਛ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਐ... ਸਭ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ... ਨਾ ਪੁੱਤ ਨਾ ਆਪਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਈ ਰਹਿਣੈ... ਜਿੱਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਥੇ ਈ ਅਸੀਂ ਤੇ ਜਿੱਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਥੇ ਈ ਅਨੰਦਪੁਰ। ਮੇਰੀ ਧੀ ਤਾਂ ਬੜੀ ਬਹਾਦਰ ਐ... ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸੀ ਤੇਰੀ ਗੱਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ, ਬੜੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਤੂੰ ਹੁਣ ਰੋ ਰਹੀ ਐਂ, ਕੰਵਲਾ ਪੁੱਤ... ਚੱਲ ਉਠ।

ਬੀਬੇ : (ਰੋਂਦੀ ਹੋਈ...) ਤਾਇਆ ਜੀ ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਕੀ ਕਰਾਂਗੇ?

ਅਨੂਪ ਕੌਰ : ਪਰ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਉਂ... ਇਹ ਸਾਡੇ ਗੁਰਾਂ ਦਾ ਘਰ
ਹੈ... ਅਸੀਂ ਕਿਉਂ ਨਿਕਲੀਏ ਏਥੋਂ... ਮੈਂ ਮਾਤਾ ਜੀ
ਕੋਲ ਚੱਲੀ ਆਂ (ਜਾਂਦੀ ਹੈ...) ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ
ਮਨਾਵਾਂਗੀ ਮੈਂ... (ਬੀਬੇ ਵੀ ਮਗਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ...)

ਸੈਦ ਬੇਗ ਤੇ ਮੈਮੂ ਖਾਂ ਕਾਹਲੀ-ਕਾਹਲੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ...

ਸੈਦ ਬੇਗ : ਲਛਮਨ ਸਿੰਘ ਜੀ... ਧੋਕਾ.. ਧੋਕਾ ਦੇ ਰਹੇ ਨੇ ਗੁਰੂ
ਜੀ ਨੂੰ... ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਬਤਾਓ ਧੋਕਾ ਹੈ... ਝੂਠ ਬੋਲ
ਰਹੇ ਐ ਸ਼ਾਹੀ... ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦਿਆਂ
ਹੀ ਸ਼ਾਹੀ ਫੌਜੀ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦੇਣਗੇ।

ਮੈਮੂ ਖਾਂ : ਅਸੀਂ ਵੈਸੇ ਅੱਗੇ ਹੋ ਕੇ ਲੜਾਂਗੇ... ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ
ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਕਰਾਂਗੇ।

ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ : ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਭ ਸਮਝਦੇ ਨੇ।

ਸੈਦ ਬੇਗ : ਤੁਸੀਂ ਚਲੋ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਲ... ਆਓ! ਆਓ
(ਘਬਰਾਏ ਹੋਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ...)

.. ਪਰਦਾ.....]

ਦੂਜੀ ਝਾਕੀ

ਪਰਦਾ ਖੁਲ੍ਹਦਾ ਹੈ.....

ਸਮਾਂ - ਰਾਤ ਦਾ, ਸਥਾਨ - ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਦਾ ਕਿਨਾਰਾ;

ਝਾੜੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ਾਹੀ ਫੌਜੀ ਇਧਰ ਉਧਰ ਜਾਂਦੇ ਦਿਸਦੇ
ਹਨ... ਇੱਕ ਪਾਸਿਉਂ ਅਨੂਪ ਕੌਰ ਝਾੜੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਦੀ

ਹੈ.... ਨੰਗੀ ਤਲਵਾਰ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਫੜੀ ਇਧਰ ਉਧਰ ਦੇਖਦੀ
ਸੁਚੇਤ ਹੁੰਦੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ...

ਅਨੂਪ ਕੌਰ

: “ਹਮਰੀ ਕਰੋ ਹਾਥ ਦੈ ਰੱਛਾ॥
ਪੂਰਨ ਹੋਇ ਚਿਤ ਕੀ ਇੱਛਾ॥
ਤਵ ਚਰਨਨ ਮਨ ਰਹੈ ਹਮਾਰਾ॥
ਅਪਨਾ ਜਾਨ ਕਰੋ ਪ੍ਰਤਿਪਾਰਾ॥”

(ਦੂਜੇ ਪਾਸਿਉਂ ਇੱਕ ਸਿਪਾਹੀ ਨਿਕਲ ਕੇ ਉਸ ਤੇ ਵਾਰ
ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅਨੂਪ ਕੌਰ ਫੁਰਤੀ ਨਾਲ ਢਾਲ ਤੇ ਰੋਕ ਕੇ
ਪਲਟਵਾਂ ਵਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ... ਉਹ ਡਿਗਦਾ-ਡਿਗਦਾ ਭੱਜ
ਜਾਂਦਾ ਹੈ...)

“ਹਮਰੇ ਦੁਸਟ ਸਭੈ ਤੁਮ ਘਾਵਹੁ॥
ਆਪੁ ਹਾਥ ਦੈ ਮੋਹਿ ਬਚਾਵਹੁ॥
ਸੁਖੀ ਬਸੈ ਮੋਰੇ ਪਰਿਵਾਰਾ॥
ਸੇਵਕ ਸਿੱਖ ਸਭੈ ਕਰਤਾਰਾ॥”

“ਅਬ ਰੱਛਾ ਮੇਰੀ ਤੁਮ ਕਰੋ॥
ਸਿੱਖ ਉਬਾਰਿ ਅਸਿੱਖ ਸੰਘਰੋ॥
ਸਰਬ ਠੌਰ ਮੇ ਹੋਹੁ ਸਹਾਈ॥
ਦੁਸਟ ਦੋਖ ਤੇ ਲੇਹੁ ਬਚਾਈ॥”

ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਆਉਂਦੇ ਹਨ... ਅਨੂਪ ਕੌਰ ਨੂੰ
ਸੁਚੇਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ...

ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ

: ਬੀਬੀ ਸੰਭਲ ਕੇ, ਧਿਆਨ ਰੱਖ... ਦੁਸ਼ਮਨ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ
ਘੁੰਮ ਰਹੇ ਨੇ।

ਅਨੁਪ ਕੌਰ : ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰੋ ਖਾਲਸਾ ਵੀਰ...
 “ਸਰਬ ਲੋਹ ਦੀ ਰੱਛਾ ਹਮ ਨੈ॥”

ਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਰਹੇ ਸਾਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਤੇ
 ਅਹਿਮਦੀਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ, ਬਾਰ-ਬਾਰ
 ਕਹਿੰਦੇ ਰਹੇ ਇਹ ਫਰੋਬੀ ਨੇ, ਦਗੋਬਾਜ਼ ਨੇ, ਝੂਠੇ ਨੇ,
 ਬੇਈਮਾਨ ਨੇ।

ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ : ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਵਲੋਂ ਇਹਨਾਂ
 ਨਾਜ਼ਮਾਂ ਤੇ ਪਰਬਤੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਝਾੜ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ
 ਤੇ ਉਹ ਅਪਨੀ ਇੱਜ਼ਤ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਕਿਵੇਂ ਨਾ
 ਕਿਵੇਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਖਾਲੀ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ।
 ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤਾਕਤ
 ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਹਰਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਸੀ।

ਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਇਹਨਾਂ ਮੂਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਐਨੀ ਹਿੰਮਤ ਕਿੱਥੇ ਕਿ ਕਿਲ੍ਹੇ
 'ਚ ਵੜ ਜਾਣ। ਪਰ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਵੱਡੀ ਗਲਤੀ ਹੋਈ
 ਕਿ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਆਖ ਕੇ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਲ੍ਹਾ
 ਛੱਡਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ : ਸਾਡੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਭਾਵੇਂ ਨਾ ਵੀ ਮੰਨਦੇ ਪਰ
 ਅਸੀਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਤੋਂ ਵੀ ਜ਼ੋਰ ਪੁਆ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਡੇ
 ਕੋਲੋਂ ਗਲਤੀ ਹੋ ਗਈ, ਬੜੀ ਵੱਡੀ ਗਲਤੀ।

ਅਨੁਪ ਕੌਰ : ਇਹ ਇੱਕ ਗਲਤੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਰ ਕਿੰਨੀਆਂ
 ਗਲਤੀਆਂ ਕਰਾਊ। ਇਸ ਦਾ ਫਲ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ-
 ਕਿਸ ਨੂੰ ਭੁਗਤਣਾ ਪਊ ਤੇ ਕਦੋਂ ਤੱਕ ਭੁਗਤਣਾ ਪਊ।

ਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਭਲੀ ਕਰੇਗਾ “ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਸਦਾ ਤੂ ਰਖਦਾ
 ਹਰਿ ਜੀਉ ਧੁਰਿ ਤੂ ਰਖਦਾ ਆਇਆ॥” ਤੂੰ ਦੇਖ ਈ

ਲਿਆਏ ਜੋ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਇਹਨਾਂ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦੀ ਹੋਈ ਐ।
ਅੱਜ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਤਾਂ ਵੈਰੀਆਂ ਦੇ
ਆਹੂ ਲਾਹਤੇ, ਐਨੇ ਫੁਰਤੀਲੇ ਕਦਮ, ਕੋਈ ਕਦਮ
ਆਇਆ ਅੱਗੇ ਤਾਂ ਵੈਰੀ ਦਾ ਸਿਰ ਰੁੜ੍ਹਦਾ ਨਜ਼ਰ
ਆਇਆ।

ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ : ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਚੰਗੀ ਬੁਛਾੜ ਕੀਤੀ।
ਇੱਕ-ਇੱਕ ਤੀਰ ਨੇ ਕਈ-ਕਈ ਵਿੰਨ੍ਹੇ।

ਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਤੇਗ ਦੇ ਧਨੀ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਬਹਾਦਰ ਪੋਤੇ। ਤੂੰ
ਦੇਖਿਆ ਜੋ ਝੰਡਾ ਬਰਦਾਰ ਦਾ ਕਤਲ ਹੋਇਆ ਤਾਂ
ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਝੰਡਾ ਡਿੱਗਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ
ਨੇ ਅੱਗੇ ਵਧ ਕੇ ਝੰਡਾ ਫੜ ਲਿਆ ਤੇ ਵੈਰੀ ਦਾ ਸਿਰ
ਧਰਤੀ ਤੇ ਰਿੜ੍ਹ ਗਿਆ।

ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ : ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ!

ਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਤੇਗ ਦੇ ਧਨੀ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਬਹਾਦਰ ਪੋਤੇ ਨੇ,
ਜੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਗਤਕਾ ਤੇ ਘੋੜ ਸਵਾਰੀ ਸਿਖ
ਰਿਹੈ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ, ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਇੱਕ ਦਿਨ ਬੜੀ
ਤੇਜ਼ ਚਲਾਈ ਘੋੜੀ। ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਜ਼ਿੰਦ ਕਰੇ ਮੈਨੂੰ
ਵੀ ਦਿਉ ਘੋੜੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੜੇ ਹੱਸੇ ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ‘ਹਾਂ
ਹਾਂ ਤੈਨੂੰ ਵੀ ਚੜ੍ਹਾਂਵਾਂਗੇ ਘੋੜੀ।’

ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ : ਸਿੰਘ ਵੀ ਅੱਜ ਪੈਰ ਗੱਡ ਕੇ ਲੜੇ... “ਸਵਾ ਲਾਖ
ਸੇ ਏਕ ਲੜਾਉਂ ਤਬੈ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਕਹਾਉਂ”
ਸੱਚ ਸਾਬਤ ਹੋ ਗਿਆ ਅੱਜ।

ਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ, ਵਾਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ,
ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਘੋੜਾ ਵੀ ਜਿਵੇਂ ਧਰਤੀ ਤੇ ਨਹੀਂ

ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਉੱਡਦਾ ਫਿਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਤੇਗ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਬਿਜਲੀ ਚਮਕਦੀ ਹੋਵੇ। ਜਿਧਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਾਣ ਲਾਸ਼ਾਂ ਹੀ ਦਿਸਨ। ਧਰਤੀ ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਸੂਰਜ ਦਾ ਮੂੰਹ ਵੀ ਜੋਧਿਆਂ ਦੇ ਖੂਨ ਨਾਲ ਲਾਲ ਸੂਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਰਾਤ ਦੀ ਕੋਠੜੀ ਵਿੱਚ ਜਾ ਸੁੱਤਾ, ਸ਼ਾਹੀ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਸੁਖ ਦਾ ਸਾਹ ਲਿਆ ਹੋਣੈ। ਹੋ ਸਕਦੇ ਰਾਤੋਂ ਰਾਤ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਜਾਣ।

ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ : ਸੈਦ ਬੇਗ ਤੇ ਮੈਮੂਂ ਖਾਂ ਵੀ ਆਪਣਾ ਖੂਨ ਡੋਲ੍ਹ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਲਈ ਆਪਣੀ ਵਫਾ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦੇ ਗਏ।

ਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਤੇ ਸੱਚੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋਣ ਦਾ ਵੀ।

ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਆਉਂਦਾ ਹੈ...

ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ : ਤੁਸੀਂ ਦੇਖਿਆ ਅੱਜ ਬੀਬੀ ਅਨੂਪ ਕੌਰ ਦੀ ਤੇਗ ਕਿਵੇਂ ਚਲਦੀ ਸੀ, “ਚਿੜੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਜ ਲੜਾਉਂ ਤਬੈ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਕਹਾਉ” ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਪਰਤੱਖ ਹੋ ਗਈ। ਅਨੂਪ ਕੌਰ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ ‘ਸੀਹਣ ਹੈ ਸਾਰ ਦੀ।’ ਹਾਂ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਹੁਣ ਨਦੀ ਪਾਰ ਕਰ ਚਲੋ, ਏਥੇ ਰੁੱਕਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ...।

ਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ...।

ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ : ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬੜੀ ਮਿੰਨਤ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਨਦੀ ਪਾਰ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਮੰਨਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਨਦੀ ਪਾਰ ਕਰ ਜਾਣ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿੰਘ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਜਾਣ, ਇਹੀ ਕਹਿਣ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਰ ਕਰਵਾ ਕੇ ਪਿੱਛੋਂ ਆਪ ਲੰਘਣਗੇ... ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਪਾਇਆ, ਬੜੀਆਂ ਮਿੰਨਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਤਾਂ ਜਾ ਕੇ ਲੰਘੇ ਪਾਰ।

ਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਹੋਇਐ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਲਾਮਤੀ ਚਾਹੀਦੀਐ, ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਹੋਰ ਆ ਸਜਣਗੇ। ਦੀਵਾ ਬਲਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਭੰਬਟ ਆਪਣੇ ਆਪ ਆ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਵੀ ਪਾਰ ਕਰ ਗਿਆ ਨਦੀ?

ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ : ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੱਜੇ-ਖੱਬੇ ਘੋੜਿਆਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹੇ ਨਦੀ 'ਚ ਠਿਲ੍ਹਦੇ ਮੈਂ ਦੇਖੇ ਪਰ ਬਾਕੀ ਪਰਿਵਾਰ ਤਾਂ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ। ਪਰ... ਉਹ ਵੀ ਲੰਘ ਈ ਗਏ ਹੋਣਗੇ... ਐਧਰ ਕਨਾਰੇ ਤੇ ਜਾਂ ਅੱਗੇ-ਪਿੱਛੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵੇਖੇ। ਵੱਡੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਵਚਾਰੇ...

ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ : ਨਾ, ਨਾ, ਵਚਾਰੇ ਨਾ ਆਖ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ... ਤੇਗ ਦੀ ਧਾਰ ਨੇ ਮਾਤਾ ਜੀ, ਬੜਾ ਬਲੰਦ ਹੌਸਲਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦਾ, ਉਹ ਨਾ ਡੋਲਦੇ ਨੇ, ਨਾ ਡਰਦੇ ਨੇ.. ਤੇ ਬੀਬੀ ਅਨੂਪ ਕੌਰ ਵੀ ਨਾਲ ਸੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ।

ਅਨੂਪ ਕੌਰ : ਹਾਂ, ਹਾਂ, ਮੈਂ ਨਾਲ ਸੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ, ਜੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਵੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਪਹੁੰਚੇ ਈ ਸੀ ਕਿ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਸਿਪਾਹੀ ਵਧੇ ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਮੈਂ ਖਿਚਿਆ ਤੇਗਾ, ਦੋ ਤਾਂ ਕਰ ਤੇ ਢੇਰੀ ਤੇ ਦੋ ਪਤਰਾ ਵਾਚ ਗਏ। ਮੈਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਤੇ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਉਤਰਦੇ ਤਾਂ ਦੇਖਿਆ ਪਰ ਮੇਰਾ ਧਿਆਨ ਵੈਰੀਆਂ ਵੱਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੁੜ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਨਾ ਸਕੀ ਤੇ ਮੇਰਾ ਘੋੜਾ ਵੀ ਠੇਡਾ ਖਾ ਕੇ ਡਿਗ ਪਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਲੱਤ ਵੀ ਟੁੱਟ ਗਈ ਸੀ। ਪਰ... ਮੈਂ ਗੰਗੂ ਨੂੰ ਉਸੇ ਪਾਸੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਣੈ।

ਸ਼ਿਰ ਸਿੰਘ : ਫੇਰ ਤਾਂ ਠੀਕ ਐ, ਗੰਗੂ ਤਾਂ ਹੈ ਵੀ ਏਸ ਪਾਸੇ ਦਾ, ਪਰ ਛੋਟੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਫੇਰ ਕਿੱਥੇ ਹੋਏ? ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖੀਏ, ਕਿਤੇ ਸਰਕੰਡੇ 'ਚ ਲੁਕੇ ਨਾ ਬੈਠੇ ਹੋਣ, ਮਿਲ ਜਾਣ ਤਾਂ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲਾਂ ਨਦੀਓਂ ਪਾਰ ਹੋ ਚੱਲੀਏ।

ਅਨੂਪ ਕੌਰ : ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸ ਪਾਸੇ ਖੜ੍ਹੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਉਡੀਕ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ।

ਸ਼ਿਰ ਸਿੰਘ : ਬੀਬਾ! ਤੁਸੀਂ ਐਥੇ ਈ ਬੈਠੋ, ਏਥੋਂ ਨਦੀ ਲੰਘਣੀ ਸੌਖੀ ਐ, ਧਿਆਨ ਰਖਿਓ! ਵੈਰੀ ਵੀ ਹਲਕੇ ਕੁੱਤਿਆਂ ਵਾਂਗ ਫਿਰਦੇ ਨੇ।

ਅਨੂਪ ਕੌਰ : ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰੋ ਵੀਰ ਜੀ, ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਕੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਸੋਧਣਾ ਜਾਣਦੀ ਹਾਂ।

ਸ਼ਿਰ ਸਿੰਘ : ਚੱਲੋ ਨਾ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ (ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ...) ਆਪਾਂ ਇੱਕ ਗੋੜਾ ਮਾਰ ਆਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਆ ਜਾਓ।

ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ : (ਤੁਰਦੇ-ਤੁਰਦੇ...) ਠੰਡ ਬੜੀ ਐ ਤੇ ਹਨੇਰਾ ਵੀ, ਵੈਰੀ ਮਿੱਤਰ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨੀ ਵੀ ਅੱਖੀ ਐ।

ਝਾੜੀਆਂ 'ਚੋਂ ਸ਼ਾਹੀ ਸਿਪਾਹੀ ਮਜੀਦ ਤੇ ਕਰੀਮ ਨਿਕਲਦੇ ਹੋਏ...

ਮਜੀਦ : ਹਰ ਝਾੜੀ ਵਿੱਚ ਜਿਵੇਂ ਸਿੱਖ ਬੈਠਾ ਹੋਵੇ ਉਦੋਂ ਈ ਪਤਾ ਲਗਦੈ ਜਦੋਂ ਤਲਵਾਰ ਜਾਂ ਬਰਛਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇ। ਯਾ ਅੱਲਾ! ਸਰਦੀ ਨਾਲ ਹੱਥ ਪੈਰ ਸੁੰਨ ਹੋਏ ਪਏ ਨੇ। ਕਰੀਮ, ਬੈਠ ਯਾਰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਸਤਾਅ ਲਈਏ।

ਕਰੀਮ : ਥੱਕ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਗਿਆ ਹਾਂ- ਚੱਲ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ ਆਂ...
ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਠੇਡੇ ਖਾ-ਖਾ ਕੇ ਪੈਰ ਵੀ ਦੁੱਖਣ ਲੱਗ
ਪਏ ਨੇ ਤੇ ਝਾੜੀਆਂ 'ਚ ਅੜ-ਅੜ ਕੇ ਕਪੜੇ ਵੀ
ਫੱਟ ਗਏ ਨੇ।

ਮਜੀਦ : ਤੂੰ ਕਪੜਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਂਦੇ ਸਾਡਾ ਤਾਂ ਦਿਲ ਫਟਿਆ
ਪਿਆ। ਮੁੱਦਤ ਹੋ ਗਈ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲਿਆਂ, ਬੀਵੀ
ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਤਰਸ ਗਏ ਆਂ। ਸਾਹਨਾਂ
ਦਾ ਭੇੜ ਤੇ ਝਾੜੀਆਂ ਦਾ ਖਹ।

ਕਰੀਮ : ਹੁਣ ਤਾਂ ਮਹਿੰਮ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਸਮਝ। ਤਾਕਤ ਨਾਲ
ਅਸੀਂ ਕਿਲ੍ਹਾ ਫਤਿਹ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਕਸਮਾਂ
ਵਾਅਦਿਆਂ ਵਾਲੀ ਚਾਲ ਚੰਗੀ ਚੱਲੀ, ਫਸਤਾ
ਵੱਢਿਆ, ਕਿਲ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਖਾਲੀ, ਇਹ ਕਿਲ੍ਹੇ ਤੇ
ਫਤਿਹ ਸਮਝੋ। ਨਾਜ਼ਮ ਖੁਸ਼, ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਖੁਸ਼ ਤੇ ਸਾਡਾ
ਵੀ ਖਹਿੜਾ ਛੁਟਿਆ।

ਮਜੀਦ : ਗਜ਼ਬ ਦੀ ਸਰਦੀ, ਹਨੇਰਾ ਤੇ ਅੱਜ ਨਦੀ ਵੀ ਸਿਖਰ
ਤੇ ਚੜ੍ਹੀ ਸੀ। ਸਿੱਖੜੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਅੱਲਾ ਕਰੇ
ਨਦੀ 'ਚ ਡੁੱਬ ਜਾਣ।

ਕਰੀਮ : ਡੁਬਨਗੇ, ਜ਼ਰੂਰ ਡੁੱਬ ਈ ਗਏ ਹੋਣਗੇ।

ਮਜੀਦ : ਜੇ ਬਚ ਵੀ ਗਏ, ਹੁਣ ਜੰਗ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਕਿੱਥੇ
ਰਹੇਗੀ, ਕੱਲ੍ਹ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ, ਫੜੇ ਜਾਣਗੇ।

ਕਰੀਮ : ਫੜੇ ਜਾਣਗੇ, ਜੇ ਸਿੱਖ ਫੜੇ ਜਾਣਗੇ ਤਾਂ ਸਿਖਨੀਆਂ
ਵੀ ਫੜੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ।

ਮਜੀਦ : ਜੇ ਸਿੱਖ ਮਾਰੇ ਗਏ ਜਾਂ ਫੜੇ ਗਏ ਤਾਂ ਸਿਖਨੀਆਂ ਤੂੰ
ਫੜ ਲਵੀਂ...

ਕਰੀਮ : ਵਾਹ! ਕਿਆ ਸਵਾਬ ਦੀ ਬਾਤ ਕਹੀ ਹੈ।

(ਅਨੂਪ ਕੌਰ ਝਾੜੀ ਪਿੱਛੋਂ ਆ ਕੇ ਵਾਰ ਕਰਦੀ ਹੋਈ...)

ਅਨੂਪ ਕੌਰ : ਲੈ ਫੜ ਲੈ ਸਿਖਨੀ, ਆ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਸੂਰਾ (ਜੈਕਾਰਾ ਲਾਉਂਦੀ ਹੈ...) ਬੋਲੇ ਸੋ ਨਿਹਾਲ... ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ... (ਦੂਰੋਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ...) ਬੋਲੇ ਸੋ ਨਿਹਾਲ... ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ! ਜੈ ਤੇਗੀ, ਜੈ ਤੇਗੀ, ਦੇਗ ਤੇਗ ਫਤਹਿ...।

(ਕਰੀਮ ਤੇ ਮਜੀਦ ਦੌੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ... ਪਰ ਚਾਰ ਸਿਪਾਹੀ ਬਰਛੇ ਲੈ ਕੇ ਅਨੂਪ ਕੌਰ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ...)

ਸਿਪਾਹੀ (1) : ਲੈ ਸੂਰ ਤਾਂ ਆ ਗਏ ਇਕ ਨਹੀਂ ਚਾਰ-ਚਾਰ। ਬੋਲ ਇੱਕ ਵੇਰ ਫਿਰ ਬੁਲਾ ਤੇ ਚਾਰ-ਚਾਰ ਹੋਰ ਆ ਜਾਣਗੇ।

ਸਿਪਾਹੀ (2) : ਸੂਰ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਨੇ ਸੂਰਨੀ ਇੱਕੋ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਵੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਬੁਲਾ ਲੈ।

ਸਿਪਾਹੀ (3) : ਖੁਦਾਇਆ! ਔਰਤ ਹੈ ਕਿ ਪਰੀ।

ਸਿਪਾਹੀ (4) : ਹੂਰ ਓਏ ਹੂਰ।

ਅਨੂਪ ਕੌਰ : ਖਬਰਦਾਰ! ਹੱਥ ਲਾਇਆ ਤਾਂ ਬਾਂਹ ਈ ਵੱਢ ਦਿਆਂਗੀ... ਸੂਰਨੀ ਨਹੀਂ ਸ਼ੀਹਨੀ ਹਾਂ ਮੈਂ ਸ਼ੀਹਨੀ, ਚੰਡੀ ਹਾਂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀ, ਤੇਗ ਦੀ ਧਾਰ ਤੇ ਤੁਰ ਸਕਦੀ ਹਾਂ ਤੇ ਤੋਰ ਵੀ ਸਕਦੀ ਹਾਂ (ਆਪਣੀ ਤੇਗ ਉੱਪਰ ਚੁੱਕਦੀ ਹੈ, ਇੱਕ ਬਰਛੇ ਨਾਲ ਟਕਰਾ ਕੇ ਤੇਗ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ...)

ਸਿਪਾਹੀ (1) : ਅਬ ਠੀਕ ਹੈ। ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ
ਮਰ ਹੀ ਗਏ ਹਾਂ। (ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਨੇ...)

ਅਨੂਪ ਕੌਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੀ ਦੋ ਬਰਛੇ ਫੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪੇਟ
ਵਿੱਚ ਮਾਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਬੋਲਦੀ ਹੈ :

ਅਨੂਪ ਕੌਰ : ਬੋਲੇ ਸੋ ਨਿਹਾਲ....

(ਬਰਛਾ ਵੱਜਨ ਨਾਲ ਲਹੂ ਨਿਕਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ...
ਦੂਰੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ) ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ...

(ਲਹੂ ਡਿੱਗਦਾ ਹੈ... ਸਿਪਾਹੀ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ
ਦੇਖਦੇ ਹਨ...)/

...ਪਰਦਾ ਡਿੱਗਦਾ ਹੈ....]

3 ਸੈਦ ਖਾਂ

ਪਾਤਰ

ਸੈਦ ਖਾਂ

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ

ਫੌਜੀ

ਅਕਰਮ

ਸਿਪਾਹੀ

ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ

ਸੈਦ ਖਾਂ

ਪਰਦਾ ਖੁਲ੍ਹਦਾ ਹੈ.....

ਸਥਾਨ - ਅਨੰਦਪੁਰ;

ਅਨੰਦਗੜ੍ਹ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਇੱਕ ਸ਼ੈਮਾਂ ਲਗਿਆ ਹੈ। ਪਿੱਛੇ
ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਦੀਵਾਰ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਹਮਣੇ ਸੈਦ ਖਾਂ
ਹੱਥ ਪਿੱਛੇ ਕਰੀ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਤੁਰਦਾ ਫਿਰਦਾ
ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਡੂੰਘੀ
ਸੋਚ ਵਿਚ ਹੈ। ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਲੋਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ :

ਆਵਾਜ਼ : “ਫਰੀਦਾ ਜੋ ਤੈਂ ਮਾਰਨਿ ਮੁਕੀਆਂ,
ਤਿਨ੍ਹਾ ਨਾ ਮਾਰੇ ਘੁੰਮਿ॥
ਆਪਨੜੈ ਘਰਿ ਜਾਈਐ
ਪੈਰ ਤਿਨ੍ਹਾ ਦੇ ਚੁੰਮਿ॥”

(ਸੈਦ ਖਾਂ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵੱਲ ਦੇਖਦਾ ਹੈ...)

ਬੋਲੇ ਸੋ ਨਿਹਾਲ... ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ...,
ਦੇਗ ਤੇਗ ਫਤਹਿ, ਦੇਗ ਤੇਗ ਫਤਹਿ।

ਅਮੁਲਾਂ ਤੇ ਹੋਣਗੇ ਨਬੇੜੇ,
ਜਾਤ ਕਿਸੇ ਪੁੱਛਣੀ ਨਹੀਂ।

- ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ** ਆਉਂਦਾ ਹੈ...
- ਸੈਦ ਖਾਂ** : ਸਲਾਮਾਲੇਕਮ....
- ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ** : ਵਾਲੇਕਮ ਸਲਾਮ।
- ਸੈਦ ਖਾਂ** : ਸੁਣ ਰਹੇ ਹੋ ਨਾ ਕਾਫ਼ਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੌਂਕ ਰਹੇ ਨੇ।
- ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ** : ਚਾਰ ਦੀਵਾਰੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬੈਠੇ ਹੀ ਭੌਂਕਦੇ ਐ ਨਾ, ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗੇ ਨਾ ਕੀ ਹਾਲਤ ਕਰਦੇ ਆਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅਸੀਂ... (ਆਪਣੀ ਤਲਵਾਰ ਉੱਚੀ ਕਰਕੇ...) ਇਸ ਤਲਵਾਰ ਨੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਤਨੇ ਕਾਫ਼ਰਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਕਲਮ ਕੀਤੇ ਨੇ।
- ਸੈਦ ਖਾਂ** : ਕਿਤਨੀ ਦੇਰ ਛੁੱਪ ਕੇ ਬੈਠੇ ਰਹਿਣਗੇ ਅੰਦਰ। ਅਬ ਕਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਤੋੜਨਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਬ ਔਰ ਨਹੀਂ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਕੀ ਜਵਾਬ ਦਿਆਂਗੇ।
- ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ** : ਅੱਜ ਫੇਰ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਖਤ ਆਇਆ ਹੈ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਹੁਤ ਖਫ਼ਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਖੁਦ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹਾਂ।
- ਸੈਦ ਖਾਂ** : ਮੈਂ ਬੜਾ ਪਸ਼ੇਮਾਨ ਹੂੰ। ਯਹ ਮੁਹਾਸਰਾ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮਹਿੰਗਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੁਗਲ ਸਲਤਨਤ ਦੀ ਫੌਜ ਇੱਕ ਕਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਸਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ। ਪਰਬਤੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬੁਲਾਓ, ਬੈਠੇ ਰਹਿਣੇ ਸੇ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਹੋਗਾ, ਕੱਲ੍ਹ ਕੋ ਹਮਲਾ ਕਰੋ।
- ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ** : ਬਜਾ ਬੋਲਾ ਆਪ ਨੇ।
- ਸੈਦ ਖਾਂ** : ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਕੀ ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਸੈਦਾ ਬੇਗ ਤੇ ਅਲਫ਼ ਖਾਂ ਨੂੰ ਪਰਬਤੀ ਰਾਜੇ ਗੁਰੂ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸੀ?

ਚਾਚੀਰ ਖਾਂ : ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਇਹੋ ਹੈ।

ਜਿਦ ਖਾਂ : ਫੇਰ ਉਹ ਉਲਟਾ ਪਰਬਤੀ ਫੌਜਾਂ ਕੋ ਹੀ ਕਿਉਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪਏ?

ਚਾਚੀਰ ਖਾਂ : ਮੈਂ ਤਾਂ ਖੁਦ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਪਾਸਾ ਹੀ ਪਲਟ ਗਏ, ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਹੀ ਬਦਲ ਗਈਆਂ। ਮਾਲੂਮ ਨਹੀਂ ਕੀ ਇਲਹਾਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੈਦਾ ਬੇਗ ਨੂੰ? ਅਲਫ ਖਾਂ ਤਾਂ ਘਬਰਾ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਹੱਟ ਗਿਆ। ਸਾਰੀ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਅਫਰਾ-ਤਫਰੀ ਮੱਚ ਗਈ ਤੇ ਮੈਦਾਨ ਚੋਂ ਭੱਜ ਨਿਕਲੀ। ਸੈਦਾ ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਾਥ ਹੀ ਹੋ ਤੁਰਿਆ ਤੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ।

ਜਿਦ : ਕਿਆ ਦੇਖਾ ਉਸ ਬਦ ਬਖ਼ਤ ਨੇ, ਕਿਉਂ ਉਸ ਕਾਫ਼ਿਰ ਸੇ ਜਾ ਮਿਲਾ? ਪਾਗਲ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਗਿਆ ਪਾਜੀ, ਦੁਸ਼ਮਨ ਸੇ ਹਾਥ ਮਿਲਾ ਲੀਆ।

ਚਾਚੀਰ ਖਾਂ : ਇਹ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਰਾਏ ਬੁਲਾਰ ਨੇ ਖੁਦਾ ਦਾ ਕੋਈ ਵਲੀ ਕਹਿ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਕੀਦਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਜਿਦ ਖਾਂ : ਰਾਇਬੁਲਾਰ, ਰਾਇਬੁਲਾਰ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਵਲੀ.. ਪਰ ਰਾਇਬੁਲਾਰ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲਿਆ?

ਚਾਚੀਰ ਖਾਂ : ਤਲਵੰਡੀ ਰਾਇ ਭੋਆ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਨਾਨਕ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਰਾਇਬੁਲਾਰ ਉਸ ਪਿੰਡ ਦਾ ਤੇ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਸੀ। ਉਹ ਤਾਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਕਿ ਨਾਨਕ ਉਸ ਦੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਆਬਰੂ ਤੇ ਦੌਲਤ

ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਔਰ ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੇ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨਾਲ ਬੜਾ ਖਫ਼ਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਔਰ ਆਪ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਪਤਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਮਰਕਜ਼ੀ ਮਜ਼੍ਹਬੀ ਮੰਦਰ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਪੱਥਰ ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਨੇ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਔਰ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਸਖ਼ਤ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਸੈਦ ਖਾਂ

: ਮੈਂ ਇਹ ਤਾਂ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹਮਾਯੂੰ ਸ਼ੇਰ ਸ਼ਾਹ ਤੋਂ ਸ਼ਕੱਸਤ ਖਾ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਗੁਰੂ ਪਾਸ ਮਦਦ ਕੇ ਲੀਏ ਗਿਆ ਸੀ।

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ

: ਐਸੇ ਤੋ ਬਾਬਰ ਨੇ ਭੀ ਨਾਨਕ ਕੀ ਕਦਮਬੋਸੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਔਰ ਜੰਗ ਮੇਂ ਪਕੜੇ ਸਭ ਕੈਦੀ ਰਿਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸੀ।

ਸੈਦ ਖਾਂ

: ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਤੋ ਹੂਆ ਕਿ ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਨਹੀਂ ਹਨ ਫਿਰ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਹਿੰਦੂਓਂ ਦੇ ਮਜ਼੍ਹਬ ਦੀ ਖਾਤਰ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਕਿਉਂ ਦੇ ਗਏ?

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ

: ਐਸਾ ਤਾਂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ
“ਨਾ ਹਮ ਹਿੰਦੂ ਨ ਕੋ ਮੁਸਲਮਾਨ॥”

ਸੈਦ ਖਾਂ

: ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਕੌਣ ਹਨ?

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ

: ਇਹ ਕੌਣ ਹਨ, ਕੌਣ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਇਹ ਸੋਚਣ ਦੀ ਸਾਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸੋਚੀਏ ਕਿ

ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ
ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੁਰਖਰੂ ਹੋਈਏ।

ਇਕ ਫੌਜੀ ਅੰਦਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ...

ਫੌਜੀ : ਹਜ਼ੂਰ ਇਕ ਸਾਹਿਬ ਆਪ ਕੋ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹਤਾ ਹੈ।

ਸੈਦ ਖਾਂ : ਕੌਣ ਹੈ?

ਫੌਜੀ : ਨਾਮ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਬਤਾਇਆ।

ਸੈਦ ਖਾਂ : ਕਹਾਂ ਸੇ ਆਇਆ ਹੈ?

ਫੌਜੀ : ਇਹ ਭੀ ਨਹੀਂ ਬਤਾਇਆ।

ਸੈਦ ਖਾਂ : ਤੋ ਤੂ ਕਿਆ ਕਰਤਾ ਹੈ? ਜਾਓ ਪਹਿਲੇ ਪਤਾ ਕਰੋ,
ਕਹਾਂ ਸੇ ਆਇਆ ਹੈ, ਕਿਆ ਕਾਮ ਹੈ?

(ਫੌਜੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ...)

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ : ਮੈਂ ਚਲਦਾ ਹਾਂ, ਕੇਸਰੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ
ਹਮਲੇ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਬਾਰੇ ਉਸ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਦਾ
ਹਾਂ ਤਾਂ ਜੋ ਪੂਰੀ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ
ਤੇ ਕਾਮਯਾਬੀ ਯਕੀਨੀ ਹੋਵੇ।

(ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ... ਫੌਜੀ ਅੰਦਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ...)

ਫੌਜੀ : ਹਜ਼ੂਰ! ਉਹ ਬੋਲਾ ਸਢੌਰਾ ਤੋਂ ਆਇਆ ਹੈ। ਕੋਈ
ਪੈਗਾਮ ਆਪ ਕੋ ਹੀ ਦੇਣਾ ਹੈ।

ਸੈਦ ਖਾਂ : ਸਢੌਰੇ ਤੋਂ... ਅੱਛਾ ਭੇਜੋ ਅੰਦਰ...

(ਫੌਜੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ...)

- ਅਕਰਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ...
- ਅਕਰਮ** : ਆਦਾਬ ਮਾਮੂੰ... ਪੀਰ ਜੀ ਦਾ ਬੇਟਾ ਮੈਂ ਅਕਰਮ, ਪਹਿਚਾਣਦੇ ਹੋ। ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਸੀ ਜਦ ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ।
- ਸੈਦ ਖਾਂ** : ਸਢੌਰੇ ਤੋਂ... ਬਦਰੁੱਦੀਨ ਜੀ ਕੇ ਬੇਟੇ... ਸਲਾਮਤ ਰਹੋ- ਪੀਰ ਜੀ ਠੀਕ ਹੈਂ?
- ਅਕਰਮ** : ਹਾਂ, ਹਾਂ ਠੀਕ ਹੈ, ਸਭ ਠੀਕ ਹੈ।
- ਸੈਦ ਖਾਂ** : ਔਰ ਹਮਾਰੀ ਦੀਦੀ ਜਾਨ?
- ਅਕਰਮ** : ਉਹ ਵੀ ਠੀਕ ਹਨ। ਆਪ ਕੋ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ।
- ਸੈਦ ਖਾਂ** : ਅਰਸਾ ਹੋ ਗਿਆ ਮਿਲੇ, ਕਿਆ ਕਰੇਂ, ਮਸਰੂਫੀਅਤ ਇਤਨੀ ਹੈਂ: ਫੁਰਸਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਤੀ, ਸਭ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੈਂ। ਅੱਛਾ ਪਹਿਲਾਂ ਬਤਾ ਕਿਆ ਖਾਓਗੇ ਪੀਓਗੇ?
- ਅਕਰਮ** : ਨਹੀਂ ਕੁੱਛ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ। ਮੈਂ ਕੱਲ੍ਹ ਸ਼ਾਮੀ ਮਾਜਰੀ 'ਚ ਆ ਗਿਆ ਸਾਂ, ਸਵੇਰੇ ਉਥੋਂ ਮੈਂ ਨਾਸ਼ਤਾ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਤੁਰਿਆ ਸਾਂ। ਆਪ ਬੱਸ ਮੇਰੀ ਬਾਤ ਸੁਣ ਲਉ, ਮੇਰੀ ਨਹੀਂ ਇਹ ਪੈਗਾਮ ਤਾਂ ਅੰਮਾ-ਔਰ ਅੱਬਾ ਦਾ ਹੈ।
- ਸੈਦ ਖਾਂ** : ਜ਼ਹੇ ਕਿਸਮਤ, ਖੁਸ਼ ਨਸੀਬ ਹਾਂ ਮੈਂ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ, ਬੋਲ ਕਿਆ ਪੈਗਾਮ ਹੈ, ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਹੈ?
- ਅਕਰਮ** : ਮਾਮੂੰ ਜਾਨ, ਆਉਣਾ ਤਾਂ ਅੱਬਾ ਨੇ ਸੀ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਬਾਤ ਬਿਗੜ

ਨਾ ਜਾਏ ਔਰ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਹਲਫ਼ ਨਾ ਆਏ
ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਹੈ।

ਸ਼ਿਵ ਖਾਂ : ਬਾਤ ਬਿਗੜ ਨਾ ਜਾਏ... ਹਲਫ਼ ਨਾ ਆਏ... ਐਸੀ
ਕਿਆ ਬਾਤ ਹੈ?

ਅਕਰਮ : ਆਪ ਕੋ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ... ਅੱਬਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀ
ਬਹੁਤ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਅਪਣਾ
ਮੁਰਸ਼ਦ ਮੰਨਦੇ ਹਨ।

ਸ਼ਿਵ ਖਾਂ : ਕਿਆ ਕਹਿ ਰਿਹੈ ਤੂੰ?

ਅਕਰਮ : ਹਾਂ ਮਾਮੂ! ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਦਰਵੇਸ਼ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਮੰਨਦੇ
ਨੇ ਜੋ ਦੀਨਾਂ ਦਾ ਹਮਦਰਦ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਦੁਖੀਆਂ
ਦੇ ਦੁਖ ਹਰਨ ਵਾਲੇ ਨੇ, ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ
ਮਜ਼ਹਬ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਨਹੀਂ।

ਸ਼ਿਵ ਖਾਂ : ਕਿਆ? ਕਿਆ ਬੋਲੇ ਜਾ ਰਿਹੈ ਤੂੰ ਉਸ ਕਾਫ਼ਿਰ ਬਾਰੇ।

ਅਕਰਮ : ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਮਾਮੂ, ਅੱਬਾ ਨੇ ਐਸਾ ਹੀ ਬੋਲਣ ਲਈ
ਆਖਿਆ ਸੀ।

ਸ਼ਿਵ ਖਾਂ : ਜੇ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਹਮਸ਼ੀਰਾ ਦਾ ਬੇਟਾ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੇਰੀ
ਜ਼ਬਾਨ ਜ਼ਿਬ੍ਰਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ।

ਅਕਰਮ : ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨਾ ਮਾਮੂ ਆਪ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਲਗਿਆ...

ਸ਼ਿਵ ਖਾਂ : ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਅਪਨੇ ਦੋ ਬੇਟੇ, ਭਾਈ ਔਰ ਕਿਤਨੇ ਹੀ
ਮੁਰੀਦ ਇਸ ਗੁਰੂ ਵਾਸਤੇ ਮਰਵਾ ਦੀਏ... ਅਜੇ ਵੀ
ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਯਾ ਅੱਲਾ! ਕੈਸੇ ਸ਼ਖਸ
ਹੈ? ਅੱਛਾ ਹੁਆ ਵੁਹ ਨਹੀਂ ਆਏ ਵਰਨਾ ਮੈਂ ਬਰਦਾਸ਼ਤ
ਨਾ ਕਰ ਸਕਤਾ.. ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਕਿਆ ਕਰਤਾ, ਤੁਮ

ਜਾਓ ਵਾਪਿਸ ਫੌਰਨ... ਔਰ ਕਿਸੀ ਸੇ ਕੋਈ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ।

ਅਕਰਮ : ਠੀਕ ਹੈ, ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਦੇਣਾ, ਆਦਾਬ।

ਸੈਦ ਖਾਂ : (ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ..) ਆਦਾਬ...

(ਅਕਰਮ ਜਾਂਦਾ ਹੈ...)

ਸਿਪਾਹੀ ਤੇ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਆਉਂਦੇ ਹਨ...

ਸਿਪਾਹੀ : ਹਜ਼ੂਰ ਇਹ ਆਦਮੀ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਖਤਰਨਾਕ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਗਸ਼ਤ ਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਾਂ ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਝਾੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਛੁਪ ਗਿਆ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਘੇਰ ਕੇ ਪਕੜ ਲਿਆ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਪੁੱਛ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀ ਪਰ ਇਹ ਅੱਗਿਓਂ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ।

ਸੈਦ ਖਾਂ : (ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ) ਦੋ ਡੰਡੇ ਲਗਾਓ ਤੇ ਖੁਦ ਬੋਲੇਗਾ।

ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ : ਪਹਿਲਾਂ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਹੋ ਤੇ ਫੇਰ ਡੰਡੇ ਵਖਾਉਂਦੇ ਹੋ।

ਸੈਦ ਖਾਂ : ਤੂੰ ਹੈਂ ਕੌਣ? ਕਿਆ ਨਾਮ ਹੈ ਤੇਰਾ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਆਦਮੀ ਲਗਦੈਂ।

ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ : ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਈ ਹੋ।

ਸੈਦ ਖਾਂ : ਕਿਆ ਬਕਤਾ ਹੈ... ਤੇਰੀ ਚਾਲ ਢਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਮੈਂ ਸਮਝ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਕਾਫਰਾਂ ਕੀ ਬੋਲੀ ਬੋਲਦੈਂ, ਕੀ ਨਾਂ ਹੈ ਤੇਰਾ?

ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ : ਠੀਕ ਸਮਝਿਆ, ਨਾਂ ਤੋਂ ਕੀ ਲੈਣੈਂ ਜਿਸ ਮਤਲਬ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਹੈ ਉਹ ਬੋਲੋ।

ਸ਼ੈਵ ਖਾਂ : ਬੁਲਾਇਐ, ਮਤਲਬ...

ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ : ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ, ਉਸ ਨੇ ਈ ਤਾਂ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਆਪਣਾ ਆਦਮੀ ਮੇਰੇ ਪਾਸ, ਕਹੋ ਕੀ ਖਿਦਮਤ ਕਰਾਂ।

ਸ਼ੈਵ ਖਾਂ : ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਨੇ ਆਦਮੀ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਸਾਫ਼ ਸਿੱਧਾ ਬੋਲ ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈਂ... ਔਰ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਨੇ ਕਿਸ ਲੀਯੇ ਬੁਲਾਇਆ ਤੈਨੂੰ?

ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ : ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਨੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਜਾਸੂਸ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਸੀ।

ਸ਼ੈਵ ਖਾਂ : ਤੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਾ ਜਾਸੂਸ ਅਵਲੂ...

ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ : ਅਵਲੂ ਨਹੀਂ, ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ...

ਸ਼ੈਵ ਖਾਂ : ਅਵਲੂ ਨਹੀਂ, ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ... ਤੂੰ ਜਾਸੂਸ ਮਾਲੀ ਨਹੀਂ?

ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਜਾਸੂਸ ਵੀ ਸੀ, ਮੈਂ ਮਾਲੀ ਵੀ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਮੈਂ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਹਾਂ।

(ਸਿਪਾਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ...)

ਸ਼ੈਵ ਖਾਂ : ਨਾਂ ਬਦਲਨ ਨਾਲ ਕੀ ਫਰਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਕੰਮ ਨਾਲ ਮਕਸਦ ਹੈ। ਤੂੰ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਨਿਕਲਿਆ, ਅਬ ਤੋ ਫਿਰ ਤੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਗੁਰੂ ਕੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇਂਗਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਹੁਤ ਰਾਜ ਜਾਣਦਾ ਹੋਵੇਂਗਾ।

- ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ** : ਹਾਂ, ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਕੁਛ ਜਾਣ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਸਮਝ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਛ ਲਿਖ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।
- ਸੈਦ ਖਾਂ** : ਵਾਹ! ਬਤਾ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਕਾਬੂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਦਿੱਲੀ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਾ ਹੈ।
- ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ** : ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਲੈ ਕੇ ਜਾਵੋਗੇ?
- ਸੈਦ ਖਾਂ** : ਬੇਸ਼ੱਕ! ਇਹ ਹੁਕਮ ਹੈ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਾ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਵੇਗਾ... ਔਰ ਇਸ ਕਾਮਯਾਬੀ ਲਈ ਵੱਡੇ ਇਨਾਮ ਮਿਲਣਗੇ, ਇੱਜ਼ਤ ਅਫ਼ਜ਼ਾਈ ਹੋਵੇਗੀ।
- ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ** : ਕਿਸ ਨੂੰ ਇਨਾਮ ਮਿਲਣਗੇ... ਕਿਸ ਦੀ ਹੌਸਲਾ ਅਫ਼ਜ਼ਾਈ ਹੋਵੇਗੀ?
- ਸੈਦ ਖਾਂ** : ਹਮਾਰੀ ਔਰ ਸਾਰੀ ਫੌਜ ਕੀ, ਤੇਰਾ ਵੀ ਰੁਤਬਾ ਬੜ੍ਹ ਜਾਏਗਾ।
- ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ** : ਤੁਸੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਾਪਸ ਜਾਓਗੇ?
- ਸੈਦ ਖਾਂ** : ਔਰ ਕਿਆ ਹਮ ਯਹਾਂ ਰਹੇਂਗੇ ਤੇਰੇ ਪਾਸ, ਤੁਝੇ ਭੀ ਚਲਣਾ ਹੋਗਾ ਸਾਥ।
- ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ** : ਸੈਦ ਬੇਗ ਤੇ ਅਲਫ਼ ਖਾਂ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਹੈ ਤੁਹਾਨੂੰ?
- ਸੈਦ ਖਾਂ** : ਹਾਂ, ਉਹ ਬੇਗ ਬਦਜ਼ਾਤ ਤਾਂ ਕਾਫ਼ਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਅੱਲਾ ਤਾਲਾ ਨਾਲ ਵੀ ਦਗਾ ਕੀਤੈ ਉਸ ਨੇ, ਦੌਜ਼ਖ ਮੈਂ ਸੜੇਗਾ।

ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ : ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸੀ। ਦੌਲਤ ਵਿੱਚ ਕੌਣ ਜਾਏਗਾ, ਕੋਈ ਜਾਏਗਾ ਵੀ ਕਿ ਨਹੀਂ ਇਹ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਡਰ ਤਾਂ ਦੌਲਤ ਦੀ ਅੱਗ ਤੋਂ ਸਭ ਨੂੰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਮੈਂ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਮੇਰੀ ਆਖਰੀ ਖ਼ਤ ਹੈ।

ਸੈਦ ਖਾਂ : ਕੀ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਤੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ?

ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ : ਉਹ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾਂ, ਜੋ ਵਾਪਰਿਆ ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ, ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਿੱਚ।

ਸੈਦ ਖਾਂ : ਕੌਣ ਸਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ ਦੇਖ ਲਿਆ ਤੂੰ ਜੋ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਤੇ ਆਖਰੀ ਚਿੱਠੀ, ਬਤਾ ਤੇ ਸਹੀ ਕਿਆ ਦੇਖਾ?

ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ : ਦਸ ਤਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੜਾ ਯਕੀਨ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਿਨ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਇਕੱਠ ਸੀ। ਦੂਰੋਂ-ਦੂਰੋਂ ਲੋਕ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਿਆਨ ਚੌਂ ਕੱਢੀ ਆਪਣੀ ਤੇਗ ਜੋ ਚਮਕੀ ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗ ਅਤੇ ਬੱਦਲ ਵਾਂਗ ਗਰਜਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ, “ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਸਿਰ ਚਾਹੀਦੇ ਇਸ ਤੇਗ ਦੀ ਧਾਰ ਪਰਖਣ ਲਈ।” ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਬਦਲ ਗਏ, ਸਭ ਸਹਿਮ ਗਏ, ਗੁਰੂ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਲਾਲ ਸੂਹਾ ਦਗ-ਦਗ ਦਮਕਦਾ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਅਪਣਾ ਸਵਾਲ ਫਿਰ ਦੁਹਰਾਇਆ, ਤੀਜੀ ਵਾਰ ਫਿਰ ਆਵਾਜ਼ ਗਰਜੀ ਤੇ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਉੱਠਿਆ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਹੋਂ ਫੜ ਕੇ ਲੈ ਗਏ ਤੰਬੂ ਵਿੱਚ ਤੇ ਖੂਨ ‘ਚ ਰੰਗੀ ਤੇਗ ਲੈ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆਏ ਤੇ ਫਿਰ ਬੋਲੇ “ਇੱਕ

ਸਿਰ ਹੋਰ” ਤੇ ਫਿਰ ਇਕ ਸਿੱਖ ਉੱਠਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਲੈ ਗਏ ਤੰਬੂ ਵਿੱਚ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਗੂੰਜਦੀ ਰਹੀ ਤੇ ਪੰਜ ਸਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੈ ਲਏ।

ਸੈਦ ਖਾਂ

: ਇਹ ਬਾਤ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸੁਣੀ ਹੋਈ ਹੈ।

(ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ...)

ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ

: ਸੁਣਨ ਵਿਚ ਤੇ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਫਰਕ ਹੈ। ਕੁਛ ਲੋਕ ਤਾਂ ਦੇਖ ਨਹੀਂ ਸਕੇ ਤੇ ਉੱਠ ਕੇ ਸਿਰ ਨੀਵੇਂ ਕਰ ਕੇ ਤੁਰ ਗਏ ਪਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬੈਠੇ ਰਹੇ, ਸਹਿਮੇਂ-ਸਹਿਮੇਂ ਡਰੇ-ਡਰੇ, ਮੈਂ ਵੀ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ, ਹੈਰਾਨ ਪਰੇਸ਼ਾਨ, ਪਰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਪੰਜ ਦੇ ਪੰਜ ਨਵੀਆਂ ਪੁਸ਼ਾਕਾਂ ਸਜਾਈ ਜਦ ਬਾਹਰ ਆਏ ਤਾਂ ਲੋਕ ਦੇਖਦੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ।

ਸੈਦ ਖਾਂ

: ਪੌਦਿਆਂ ਦੇ ਬਾਗ ਲਾਉਂਦਾ-ਲਾਉਂਦਾ ਤੂੰ ਬਾਤਾਂ ਕੇ ਬਾਗ ਵੀ ਲਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੈਂ। ਪਰ ਬਾਤਾਂ ਦੀ ਪੌਦ ਨੂੰ ਫੁਲ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ... ਫਿਰ ਕੀ ਹੋਇਆ?

ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ

: ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਫੌਲਾਦੀ ਬਰਤਨ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਪਾਇਆ ਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਖੰਡਾ ਫੇਰਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ ਕਲਾਮ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਆਖਦੇ ਨੇ ਬੋਲਦੇ ਰਹੇ। ਇਸ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਆਖਦੇ ਨੇ, ਤੁਹਾਡੀ ਜ਼ਬਾਨ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਆਬੇ-ਹਯਾਤ ਜਾਂ ਆਬੇ ਖਿਜ਼ਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸੈਦ ਖਾਂ

: ਖਾਮੋਸ਼, ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਮਕੱਦਸ ਅਲਫਾਜ਼ ਮਤ ਬੋਲ, ਤੇਰੀ ਜ਼ਬਾਨ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ਰਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਹੈ, ਕੁਫਰ ਦੀ ਬੂ ਹੈ।

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ : ਬਕਨ ਦਿਉ ਇਸ ਨੂੰ, ਸੁਣੀ ਚੱਲੋ, ਸ਼ੇਖ ਚਿੱਲੀ ਦੀਆਂ
ਕਹਾਣੀਆਂ, ਹਾਂ ਫਿਰ ਕੀ ਹੋਇਆ?

ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ : ਫਿਰ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਨੂੰ ਪਿਲਾਇਆ ਗਿਆ,
ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਤੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਛਿੜਕਿਆ
ਗਿਆ ਤੇ ਇੱਕੋ ਬਰਤਨ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਨੇ ਵਾਰੀ-
ਵਾਰੀ ਪੀਤਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਤੁਸੀਂ ਅੱਜ
ਤੋਂ ਖਾਲਸਾ ਹੋ, ਅੱਜ ਤੋਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਪਾਤਾਂ
ਸਭ ਖਤਮ ਹੋਈਆਂ। ਅੱਜ ਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਖਾਲਸਾ ਹੋ।
ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ...

“ਪ੍ਰਗਟਿਓ ਖਾਲਸਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮ ਕੀ ਮੌਜ॥

ਖਾਲਸਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੀ ਫੌਜ॥” ..

ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਸਮਝੋ ਕਿ ਇਹ ਅੱਲਾ ਦੀ ਫੌਜ ਹੈ ਤੇ
ਅੱਲਾ ਦੀ ਮੌਜ ਵਿੱਚ ਨਮੂਦਾਰ ਹੋਈ ਹੈ, ਇਸ ਫੌਜ
ਨੂੰ ਕੌਣ ਫਤਹਿ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਇਹ ਖਾਲਸਾ,
ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ ਵੱਗ ਨਹੀਂ, ਸ਼ੇਰਾਂ ਦੀ ਧਾੜ ਹੈ, ਚਿੜੀਆਂ
ਦੀ ਡਾਰ ਨਹੀਂ ਬਾਜਾਂ ਦੀ ਡਾਰ ਹੈ।

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ : ਤੁਸੀਂ ਕਦੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਦੀ ਬਕ-ਬਕ ਸੁਣਦੇ ਰਹੋਗੇ?

ਸੈਦ ਖਾਂ : ਦਾਸਤਾਨ ਦਿਲਚਸਪ ਹੈ। ਦਿਲ ਬਹਿਲਾਣ ਲਈ
ਕਿਆ ਹਰਜ ਹੈ।

ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ : ਦਿਲ ਤਾਂ ਦਰਿਆ ਹੈ, ਗਹਿਰਾ ਬੜਾ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ
ਦਾ ਦਿਲ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੈਂ
ਉਸ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਤਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ : ਤਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਡੁੱਬ ਰਿਹਾ ਸੀ?

ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ : ਡੁੱਬ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਕੀ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਵੀ
ਨਹੀਂ ਲਾ ਸਕਦੇ ਕਿਵੇਂ ਸੈਂਕੜੇ ਆਦਮੀ ਇਕ ਕਤਾਰ

‘ਚ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ ਇਹੋ ਅਰਜ਼ ਕਰਕੇ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਉਸ ਕਤਾਰ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਮੇਰੀ ਵਾਰੀ ਆਈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ ਤੇ ਮੈਂ ਦੇਖੀ ਇਲਾਹੀ ਮੁਸਕਾਹਟ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਟਾਂ ਤੇ, ਮੈਂ ਸਮਝ ਗਿਆ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਮੇਰੀ ਬੁੱਕ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭਰ ਦਿੱਤਾ। ਤੇ ਬੋਲੇ, ਬੋਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਅੱਜ ਤੋਂ ਤੂੰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਸਾਡਾ। ਮੇਰੀ ਪੇਸ਼ਾਨੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਜਾ ਲੱਗੀ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਸਾਰਾ ਆਸਮਾਨ ਗੂੰਜ ਉੱਠਿਆ... ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ।

ਸੈਦ ਖਾਂ

: ਤੇ ਤੂੰ ਆਸਮਾਨ ਤੇ ਜਾ ਚੜ੍ਹਿਆ, ਫਿਰ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਡਿੱਗ ਪਿਆ?

(ਬਾਹਰੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ...)

ਆਵਾਜ਼

: ਕਿ ਰੋਜ਼ੀ ਰਜ਼ਾਕੈ॥ ਰਹੀਮੈ ਰਿਹਾਕੈ॥
ਕਿ ਪਾਕ ਬਿਅੈਬ ਹੈਂ॥ ਕਿ ਗੈਬੁਲ ਗੈਬ ਹੈਂ॥
ਕਿ ਅਫਵੁਲ ਗੁਨਾਹ ਹੈਂ॥ ਕਿ ਸ਼ਾਹਾਨ ਸ਼ਾਹ ਹੈਂ॥
ਕਿ ਕਾਰਨ ਕੁਨਿੰਦ ਹੈਂ॥ ਕਿ ਰੋਜ਼ੀ ਦਿਹੰਦ ਹੈਂ॥

(ਸੈਦ ਖਾਂ ਆਵਾਜ਼ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ....)

ਸੈਦ ਖਾਂ

: ਇਹ ਕੌਣ ਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ?

ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ

: ਹੋਵੇਗਾ ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਪਿਆਰਾ। ਇਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੀ ਕਲਾਮ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਇਸ ਨੂੰ ਬਾਣੀ ਆਖਦੇ ਨੇ ਜਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ।

ਸੈਦ ਖਾਂ

: ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸ਼ਾਇਰ ਵੀ ਹੈ?

ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ

: ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ

“ਹਿੰਦੂ ਤੁਰਕ ਕੋਊ ਰਾਫ਼ਜੀ ਇਮਾਮ ਸਾਫੀ ਮਾਨਸ
ਕੀ ਜਾਤ ਸਭੈ ਏਕੈ ਪਹਿਚਾਨਬੋ ॥”

ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਮੁਹੱਬਤ ਦਾ ਮੁਜੱਸਮਾਂ ਨੇ, ਮੁਹੱਬਤ ਦਾ
ਹੀ ਪੈਗ਼ਾਮ ਦਿੰਦੇ ਨੇ...

“ਸਾਚੁ ਕਹੋਂ ਸੁਨ ਲੇਹੁ ਸਭੈ
ਜਿਨਿ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਓ ਤਿਨ ਹੀ ਪ੍ਰਭ ਪਾਇਓ ॥”

ਸੈਦ ਖਾਂ

: ਮੁਹੱਬਤ ਦਾ ਪੈਗ਼ਾਮ... ਤਾਂ ਫਿਰ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਤਲਵਾਰ
ਕਿਉਂ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਤੇ ਜੰਗ ਕਿਉਂ ਲੜਦਾ ਹੈ?

ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ

: ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਲਵਾਰ ਕਿਸੇ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਜਾਂ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ
ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਚੱਕਦੇ ਪਰ ਜੇ ਕੋਈ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਹੀ
ਹਮਲਾ ਕਰ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਕਰਨੀ ਤਾਂ
ਗੁਨਾਹ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਕਿਰਪਾਨ ਦੇ
ਮਾਅਣੇ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਕਿਰਪਾਨ ਕਿਰਪਾ ਲਈ ਉੱਠਦੀ
ਹੈ, ਕ੍ਰੋਧ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਹੀ ਕੁਕਰਮ ਲਈ। ਜ਼ੁਲਮ
ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਜ਼ੁਲਮ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਵਰਤੀ
ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾਨ ਕਿਸੇ ਖੁਦਗਰਜ਼
ਬੁੱਚੜ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਨਹੀਂ ਜੋ ਆਵਦੀ
ਹੱਵਸ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ
ਕਿ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਤੇ ਬਾਪ ਬੇਟੇ ਨੂੰ ਵੀ ਕਤਲ ਕਰ
ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਦਰਦਮੰਦ, ਦਰਵੇਸ਼ ਬਾਦਸ਼ਾਹ
ਦੀ ਕਿਰਪਾਨ ਹੈ।

- ਸੈਦ ਖਾਂ** : ਦਿਲ ਤੋ ਕਰਤਾ ਹੈ ਕਲਮ ਕਰ ਦੁੰ ਤੇਰਾ ਸਿਰ...
- ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ** : ਕਰ ਦੇ ਕਲਮ, ਰੋਕਿਆ ਕਿਸ ਨੇ ਹੈ। ਜ਼ਾਲਮ ਕੱਟ ਤਾਂ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕੱਟ ਕੇ ਜੋੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਵੱਢ ਵੀ ਸਕਦੈ ਤੇ ਜੋੜ ਵੀ ਸਕਦੈ।
- ਸੈਦ ਖਾਂ** : ਕਿਆ ਉੱਟ ਪਟਾਂਗ ਬਕਤਾ ਹੈ?
- ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ** : ਮੈਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਤੁਸੀਂ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਪਰ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਉਹ ਜਲਵਾ ਹਜ਼ੂਰ ਦਾ।
- ਸੈਦ ਖਾਂ** : ਮੱਤ ਮਾਰੀ ਗਈ ਐ ਤੇਰੀ, ਕਾਫਰਾਂ 'ਚ ਰਹਿ ਕੇ।
- ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ** : ਪਰ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾ ਮੁਅਜ਼ਮ ਕਾਫ਼ਰਾਂ 'ਚ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਬੜੀ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਕਰਕੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਦੇਖ ਕੇ ਈਰਖਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਧੂੜ ਪਾਉਂਦੇ ਨੇ ਤੇ ਖਾਹ-ਮੁਖਾਹ ਗੁਰੂ ਤੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਾ ਕੇ ਹਮਲਾ ਕਰਦੇ ਨੇ। ਵਰਨਾ ਗੁਰੂ ਤਾਂ ਖੁਦਾਪ੍ਰਸਤ ਰੱਬ ਦੇ ਬੰਦੇ ਨੇ ਪਰ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਖਾਨੇ ਖਰਾਬ ਵਿੱਚ ਅਕਲ ਦੀ ਗੱਲ ਵੜਦੀ ਨਹੀਂ।
- ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ** : ਹਲਾਲ ਕਰ ਦਿਓ ਇਸ ਨਮਕ ਹਰਾਮ ਨੂੰ।
- ਸੈਦ ਖਾਂ** : ਏਕ ਬਾਰ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਜਹਨੁਮ ਮੇਂ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਂਗੇ, ਬਸ ਏਕ ਬਾਰ... ਦੇਖ ਲੇਗੋਂ, ਸਾਹਮਣੇ ਤੇ ਆਏ।
- ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ** : ਇਹ ਹਸਰਤ ਵੀ ਹੋ ਜਾਊ ਪੂਰੀ ਪਰ ਯਾਦ ਰਹੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਸਿਰਤਾਜ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ, ਲਾਸਾਨੀ ਸ਼ਹੀਦ ਗੁਰੂ

ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਤੇ ਵਰਿਆਮ ਯੋਧੇ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਵਰਗੇ
ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦਾ ਖੂਨ ਹੈ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਰਗਾਂ
ਵਿੱਚ।

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ : ਕੱਟ ਦਿਓ ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ... ਤੇ ਦਫ਼ਨ ਕਰੋ ਇਸ
ਨੂੰ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਇਸ ਦੀ ਬਕ-ਬਕ
ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹੋ। ਮੈਂ ਕੇਸਰੀ ਚੰਦ ਨਾਲ
ਗੱਲ ਕਰ ਲਵਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਆ ਜਾਓ, ਦਫ਼ਾ ਕਰੋ
ਇਸ ਨੂੰ। (ਜਾਂਦਾ ਹੈ...)

ਸੈਦ ਖਾਂ : ਇਸ ਦੀ ਬਕ-ਬਕ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਰਾਜ਼ ਹੈ... ਮੈਂ ਜਾਨਣਾ
ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ : ਲੈ ਹੋ ਗਈ ਤੇਰੀ ਮੁਰਾਦ ਪੂਰੀ, ਆਹ ਦੇਖ, ਔਧਰ
ਔਂਹ ਦੇਖ... ਦੇਖ ਲੈ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ, ਆ ਗਏ
ਸਾਹਮਣੇ, ਹੈ ਹਿੰਮਤ ਤਾਂ ਫੜ ਲੈ, ਵੱਧ ਅੱਗੇ ਕਰ ਲੈ
ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਤੇ ਲੈ ਜਾ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ, ਕਰ ਲਈਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ
ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਤੇ ਕਰ ਲਈਂ ਹਾਸਿਲ ਇਨਾਮ, ਇੱਜ਼ਤ
ਆਬਰੂ।

ਸੈਦ ਖਾਂ : (ਉਸ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਦੇਖਕੇ...) ਯਾ ਖੁਦਾ! ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ
ਸਿੰਘ... ਆਫ਼ਤਾਬ ਹੈ ਕਿ ਮਾਹਤਾਬ, ਰੌਸ਼ਨ, ਰੌਸ਼ਨ...
ਇਤਨੀ ਰੌਸ਼ਨੀ...

ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ : ਚੁੰਧਿਆ ਗਈਆਂ ਨਾਂ ਅੱਖਾਂ... ਹੋ ਸਾਮਣੇ।

ਸੈਦ ਖਾਂ : ਮੈਂ ਕੀ ਸੋਚਦਾ ਰਿਹਾਂ .... ਮੇਰੀ ਸੋਚ... ਐਸੀ ਸੋਚ
ਪਰ ਅਫਸੋਸ... ਸਦ ਅਫਸੋਸ .... ਨਫਰਤ ਨਹੀਂ...
ਨਹੀਂ ਨਫਰਤ ਨਹੀਂ... ਮੁਹੱਬਤ ਬਸ ਮੁਹੱਬਤ....

ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ : ਜਾਹ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋ, ਕਰ ਲੈ ਹਸਰਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ।

ਸੈਦ ਖਾਂ

: ਹਾਂ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ (ਆਪਣੀ ਤਲਵਾਰ ਤੇ ਢਾਲ ਸੁੱਟ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ...)

(ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਐਧਰ ਉਧਰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ...)

ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ

: ਹੈਂ। ਇਹਨੂੰ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ? ਹੁਣੇ ਤਾਂ ਕੀ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਤਲਵਾਰ ਵੀ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀ ਹੈ... ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਸਿਰ ਰੱਖ ਦਿਤੇ... ਵਾਹ! ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਦਿਤੇ... ਮੁੜਿਆ ਆਉਂਦਾ ਹੈ... ਵਾਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਾਹ...

(ਸੈਦ ਖਾਂ ਮੁੜ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ...)

ਸੈਦ ਖਾਂ

: ਯਾ ਅੱਲਾ, ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਦੇਣਾ, ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਰਸੂਲ ਬਾਰੇ ਕੀ ਸੋਚਦਾ ਰਿਹਾ... ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵਲੀ ਹੈ... ਵਲੀ ਖੁਦਾ ਦਾ। (ਆਪਣੀ ਤਲਵਾਰ ਤੇ ਢਾਲ ਚੱਕ ਕੇ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਫੜਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ...)

ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਮੁਆਫ਼ ਕਰੀਂ... ਯਾ ਅੱਲਾ! ਅੱਲਾ..
(ਅੱਲਾ-ਅੱਲਾ ਕਹਿੰਦਾ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ...)

(ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਕਦੀ ਤਲਵਾਰ ਵੱਲ ਅਤੇ ਕਦੀ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਸੈਦ ਖਾਂ ਵੱਲ ਦੇਖਦਾ ਹੈ...)

...ਪਰਦਾ ਡਿਗਦਾ ਹੈ ....]

4 ਮਝੈਲ-ਸ਼ੇਰਨੀ

ਪਾਤਰ

ਨੰਦੀ
ਵੀਰੋ
ਸੂਈਆਂ ਵਾਲੀ
ਬਾਬਾ
ਈਸ਼ਰ ਦਾਸ
ਠਾਕਰੀ
ਭਾਨੀ
ਚੰਦੋ
ਕਿਸ਼ਨੀ

ਇਹ ਇਕਾਂਗੀ ਗੋਰਮਿੰਟ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਵਿਮਿਨ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੀਆਂ
ਵਿਦਿਆਰਥਣਾਂ ਨੇ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ 8 ਤੇ 9 ਮਾਰਚ, 1981 ਨੂੰ
ਖੇਡਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਮਝੇਲ-ਸ਼ੇਰਨੀ

ਪਰਦਾ ਖੁਲ੍ਹਦਾ ਹੈ.....

ਨੰਦੀ (ਉਮਰ 35 ਕੁ ਸਾਲ, ਸਾਦੇ ਪਰ ਸਾਫ਼ ਕਪੜੇ ਪਾਈ)
ਬਾਲੀ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲਈ ਦਾਲ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਬਾਹਰੋਂ
ਕਿਸੇ ਦੇ ਗਾਉਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ...

ਆਵਾਜ਼ : ਜੇ ਖੰਭ ਵਿਕਦੇ ਹੋਣ ਬਜਾਰੀਂ ਉੱਡ ਕੇ ਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾ
ਮਿਲਾਂ... (ਆਵਾਜ਼ ਨੰਦੀ ਦੀ ਬੇਟੀ ਵੀਰੋ ਦੀ ਹੈ। ਨੰਦੀ
ਵੀ ਗਾਉਂਦੀ ਹੈ...)

ਨੰਦੀ : “ਖੰਭ ਵਿਕਾਂਦੜੇ ਜੇ ਲਹਾਂ ਘਿੰਨਾ ਸਾਵੀ ਤੋਲਿ ॥
ਤੰਨਿ ਜੜਾਂਈ ਆਪਣੈ ਲਹਾਂ ਸੁ ਸਜਣੁ ਟੋਲਿ॥”

ਵੀਰੋ (ਉਮਰ 13 ਕੁ ਸਾਲ) ਪੇਂਡੂ ਸਾਦੇ ਕਪੜੇ ਪਾਈ
ਦਾਖ਼ਿਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ...

ਵੀਰੋ : ਮਾਂ, ਮੈਂ ਕਦੋਂ ਵੇਖਾਂਗੀ ਗੁਰਾਂ ਨੂੰ?

ਨੰਦੀ : ਜਦੋਂ ਸਤਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਹੋਇਆ।

ਵੀਰੋ : ਜਦੋਂ ਸਤਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਹੋਇਆ... ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ
ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਹੋਊਗਾ? ਇਹ ਵੀ ਕੀ
ਪਤਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਹੋਊਗਾ ਵੀ ਕਿ ਨਹੀਂ...?
ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਕੀ ਲੋੜ ਐ, ਜੀ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਕਰਦੇ
ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਤੇ ਮਿਲਣ ਨੂੰ।

- ਨੰਦੀ** : ਐਵੇਂ ਨਹੀਂ ਬਹੁਤਾ ਬੋਲੀ ਦਾ ਪੁੱਤ।
- ਵੀਰੋ** : ਜੈਦਾਂ ਦਾ ਜੀਰਾ ਬਲਾਂ ਈ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਸੀ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੀਆਂ। ਮਾਂ, ਜੇ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਕੁੜੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਸਹੇਲੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ। ਪਰ ਜੇ ਮੈਂ ਮੁੰਡਾ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਕਦੋਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚੀ ਹੁੰਦੀ ਅਨੰਦਪੁਰ, ਐਵੇਂ ਰੱਬ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕੁੜੀ ਬਣਾ ਤਾ। ਵੀਰ ਕਿੰਨੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਐ ਜਿਹੜਾ ਕਦੋਂ ਦਾ ਪਹੁੰਚਿਐ ਅਨੰਦਪੁਰ।
- ਨੰਦੀ** : ਆਪਾਂ ਵੀ ਚੱਲਾਂਗੇ ਪੁੱਤ।
- ਵੀਰੋ** : ਚੱਲਾਂਗੇ, ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਮੌਕਾ ਬਣਦੈ ਤਾਂ ਤੂੰ ਭਾਨੀ ਮਾਰ ਦਿੰਦੀ ਐਂ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਦਸ ਦਿੰਦੀ ਆਂ, ਜਦੋਂ ਸਮਾਨ ਲੈ ਕੇ ਗਏ ਨਾ ਗੁਰਾਂ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਨਾਲ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਵਾਂਗੀ।
- ਨੰਦੀ** : ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਵੀਂ ਪੁੱਤ, ਪਰ ਆਹ ਬੇਈਮਾਨ ਵੈਰੀ ਜ਼ਰਾ ਏਧਰ ਓਧਰ ਹੋ ਜਾਣ, ਫੇਰ ਆਪਾਂ ਚੱਲਾਂਗੇ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਵੇਂ ਵੀਂਗੇ ਟੇਢੇ ਹੋ ਕੇ ਪਹੁੰਚੂ ਕਾਫਲਾ ਅਨੰਦਪੁਰ, ਰਾਹਾਂ 'ਚ ਮੁਗਲ ਕੁੱਤੇ ਹਰਲ-ਹਰਲ ਕਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ ਤੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਤਾਂ ਦੁਸ਼ਮਨ ਘੇਰਾ ਪਾ ਕੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਨੇ।
- ਵੀਰੋ** : ਦੁਸ਼ਮਨ ਘੇਰਾ ਪਾ ਕੇ ਬੈਠੇ ਨੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੋਈ ਡਰਦੀ ਆਂ।
- ਨੰਦੀ** : ਡਰਨ ਤੇਰੇ ਵੈਰੀ ਪੁੱਤ, ਪਰ ਵੇਲਾ ਮਾੜਾ ਐ, ਕੋਈ ਸਦਾ ਬੋੜਾ ਇਉਂ ਰਹੂ, ਅੱਗੇ ਵੀ ਕਈ ਵੇਰ ਆਏ ਐ ਇਹ ਕਸਾਈ ਚੜ੍ਹਕੇ, ਬਥਾੜ ਭੰਨਾ ਕੇ ਭਜਦੇ ਰਹੇ ਨੇ,

ਐਤਕੀਂ ਬਹੁਤੇ ਈ ਮੱਛਰੇ ਨੇ, ਪਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ
ਚਾਹਿਆ ਤਾਂ ਵਸਾਖੀ ਆਪਾਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਵੇਖਾਂਗੇ, ਵੜੀ
ਰੌਣਕ ਹੁੰਦੀ ਐ ਵਸਾਖੀ ਨੂੰ, ਤੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ
ਹੱਥੋਂ ਤੈਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਵਾਂਗੇ।

ਵੀਰੋ

: (ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ...) ਹਾਏ ਮਾਂ ਸੱਚੀ! ਪਰ ਵਸਾਖੀ 'ਚ ਤਾਂ
ਅਜੇ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਆ... ਲੈ ਪੰਜ ਮਹੀਨੇ ਪਏ ਨੇ ਅਜੇ,
ਮੈਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਊਂਗੀ।

(ਬਾਹਰੋਂ ਇੱਕ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ...)

ਆਵਾਜ਼

: 'ਸੂਈਆਂ ਲੈ ਲੋ ਕੁੜੇ ਸੂਈਆਂ'

ਇਕ ਸੂਈਆਂ ਵਾਲੀ (ਉਮਰ 50 ਕੁ ਸਾਲ) ਆਉਂਦੀ ਹੈ...

ਸੂਈਆਂ ਵਾਲੀ

: (ਅੰਦਰ ਆ ਕੇ...) ਕੁੜੇ ਕੰਧੂਈਆਂ ਲੈਣੀਆਂ ਕਿ
ਸੂਈਆਂ।

ਵੀਰੋ

: ਸੂਈਆਂ ਨਹੀਂ ਸੂਏ ਚਾਹੀਦੇ ਐ ਸੂਏ, ਸੇਲੇ ਤੇ ਸਾਂਗਾਂ।

ਸੂਈਆਂ ਵਾਲੀ

: ਕੀ ਬੋਲਦੀ ਐਂ ਨੀ ਸਹੇਲੀਏ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਲੈ-ਲੈ ਸੂਈਆਂ
ਤੇ ਸੇਲੇ ਵੀ ਲਿਆ ਦਊਂ ਤੇਰੇ ਵੀਰ ਨੂੰ।

ਵੀਰੋ

: ਵੀਰ ਕੋਲ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਹੈਗੇ ਨੇ ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ
ਚਾਹੀਦੇ ਨੇ।

ਸੂਈਆਂ ਵਾਲੀ

: ਭਤੀਜੀ ਕਿਸ ਭੂਆ ਦੀ ਐਂ।

ਵੀਰੋ

: ਤੂੰ ਭੂਆ ਜੀ ਨੂੰ ਜਾਣਦੀ ਐਂ?

ਨੰਦੀ

: ਤੂੰ ਭਾਗੋ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਜਾਣਦੀ ਐਂ?

ਸੂਈਆਂ ਵਾਲੀ : ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਜਾਣਦੀ ਆਂ ਭਾਗੋਂ ਜੀ ਨੂੰ, ਬਾਕੀ ਲੋਕ ਕਿਵੇਂ ਜਾਣਦੇ ਨੇ? ਸ਼ੇਰ ਤੇ ਸ਼ੇਰਾਂ ਦੀ ਅੰਸ ਕੋਈ ਗੁੱਝੀ ਰਹਿੰਦੀ ਐ ਕਿਸੇ ਤੋਂ, ਸਾਰਾ ਮਾਝਾ ਜਾਣਦੈ ਉਸ ਮਝੈਲ ਸ਼ੇਰਨੀ ਨੂੰ ਤੇ ਮੈਂ ਨਾ ਜਾਣਾ.... (ਗੱਲ ਬਦਲ ਕੇ...) ਲਿਆ ਪੁੱਤ ਪਾਣੀ ਪਿਆ ਬੜੀ ਤੇਹ ਲਗੀ ਐ।

ਵੀਰੋ : ਪਾਣੀ ਕਿ ਲੱਸੀ?

ਸੂਈਆਂ ਵਾਲੀ : ਪੰਨ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ! ਜਿਉਂਦੀ ਰਹਿ ਬੱਚੀਏ, ਆਹ ਤਾਂ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਮਨ ਦੀ ਬੁੱਝ ਲਈ, ਚਿੱਤ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਲੱਸੀ ਪੀਣ ਤੇ ਹੀ ਸੀ।

ਵੀਰੋ : ਲੈ ਫਿਰ ਲੱਸੀ ਹੀ ਲਿਆਂਦੀ ਹਾਂ। (ਅੰਦਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ...)

ਸੂਈਆਂ ਵਾਲੀ : (ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ....) ਰੱਬ ਤੈਨੂੰ ਰਾਜੀ ਰੱਖੇ, ਪੁੱਤ! ਜਰਾ ਨੂਣ ਪਾ ਲਵੀਂ।

ਨੰਦੀ : ਜਵਾਂ ਆਪਣੀ ਭੂਆ ਤੇ ਗਈ ਐ।

ਸੂਈਆਂ ਵਾਲੀ : ਤੂੰ ਭਾਗੋਂ ਦੀ ਭਰਜਾਈ ਨੰਦੀ ਐਂ ਨਾ?

ਨੰਦੀ : ਹਾਂ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਜਾਣਦੀ ਐਂ! ਤੁਸੀਂ ਕੌਣ ਓ?

ਸੂਈਆਂ ਵਾਲੀ : ਮੈਂ ਨਿਹਾਲ ਕੌਰ ਆਂ ਕੱਥੂ ਨੰਗਲ ਤੋਂ, ਮੈਂ ਸੂਈਆਂ ਲੈ ਕੇ ਨਹੀਂ ਸੂਹਾਂ ਲੈ ਕੇ ਆਈ ਆਂ ਪਿੰਡਾਂ 'ਚੋਂ... ਭਾਗੋਂ ਜੀ ਕਿੱਥੇ ਨੇ?

ਨੰਦੀ : ਕੱਥੂ ਨੰਗਲ ਤੋਂ... ਪੰਨ ਭਾਗ ਭੈਣ ਜੀ, ਭੁੱਜੇ ਕਿਉਂ ਬਹਿ ਗਏ ਤੁਸੀਂ, ਐਹ ਪੀੜੀ ਲੈ ਲਓ, ਕਰਮਾਂ ਵਾਲੇ ਹੋ ਤੁਸੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਬੇ ਬੁੱਢੇ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਜਨਮ ਮਿਲਿਆ।

ਸੁਈਆਂ ਵਾਲੀ : ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਵਰ ਸੀ ਸਤਗੁਰਾਂ ਦਾ ਤੇ ਮਿਹਰ ਐ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ। ਜੋ ਮੇਰੇ ਵਰਗੀ ਪਾਪਣ ਨੂੰ ਵੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਐ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਭਾਗੋ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣ ਹੀ ਆਈ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੁੱਝ ਦਾਣੇ ਕੱਠੇ ਕਰ ਲਏ ਐ ਤੇ ਪਰਸੋਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਬੰਦੇ ਤੁਰ ਪੈਣਗੇ ਉਥੋਂ ਤੇ ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਬੰਦੇ ਵੀ ਨਾਲ ਰਲ ਜਾਣ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਵੈਰੀ ਵੀ ਹੁਣ ਚੁਕੰਨੇ ਹੋਏ ਪਏ ਨੇ ਤੇ...

ਨੰਦੀ : ਭਾਗੋ ਜੀ ਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਗਏ ਨੇ, ਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਾਣਾ ਸੀ ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚੇ ਅਜੇ। ਤੁਸੀਂ ਥੱਕੇ ਹੋਵੋਗੇ, ਰਾਮ ਕਰ ਲਵੋ ਤੇ ਏਨੇ ਨੂੰ ਭਾਗੋ ਜੀ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।

ਸੁਈਆਂ ਵਾਲੀ : ਥੱਕਣਾ ਮੈਂ ਕੀ ਐ ਬੀਬੀ... ਤੇ ਰਾਮ ਤਾਂ ਹੁਣ ਮੈਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਜਾ ਕੇ ਹੀ ਕਰਨੈਂ।
(ਵੀਰੋ ਛੰਨੇ ਵਿਚ ਲੱਸੀ ਲਿਆ ਕੇ ਦਿੰਦੀ ਹੈ...)

ਵੀਰੋ : ਤੂੰ ਅਨੰਦਪੁਰੋਂ ਆਈ ਐਂ ਬੇਬੇ!

ਬਾਬਾ (ਉਮਰ 60 ਕੁ ਸਾਲ, ਲੰਮਾਂ ਚੋਗਾ, ਉਪਰ ਕੰਬਲੀ, ਹੱਥ ਵਿਚ ਮਾਲਾ-ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦਿਸਦਾ ਹੈ) ਦਾਖਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ...

ਸੁਈਆਂ ਵਾਲੀ : ਹਾਂ ਪੁੱਤ... (ਪਰ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ...) ਨਹੀਂ ਪੁੱਤ, ਅਨੰਦਪੁਰ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸੁਣਿਐ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਘੇਰੀ ਬੈਠੀਆਂ ਨੇ। ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਗੁਬਿੰਦ ਸਿਹੂ ਕਿਲ੍ਹਾ ਛੱਡ ਜਾਵੇਗਾ।

ਵੀਰੋ

: ਫੌਜਾਂ ਦਾ ਭਾਵੇਂ ਪਿਓ ਆ ਜਾਵੇ, ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਅਨੰਦਪੁਰ
ਨਾ ਛੱਡਿਆ।

(ਸੂਈਆਂ ਵਾਲੀ ਲੱਸੀ ਪੀਂਦੀ ਹੈ...)

(ਬਾਬਾ ਕੁੱਝ ਅੱਗੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ...)

ਨੰਦੀ

: ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਵੀ ਲੱਸੀ ਲਿਆ ਦੇ ਪੁੱਤ ਤੇ ਰੋਟੀ ਵੀ ਦੇ ਦੇ।

ਬਾਬਾ

: ਨੰਦਪੁਰ ਛੱਡਣਗੇ ਗੁਰੂ ! ਤੁਸੀਂ ਵੇਖਣਾ, ਜੇ ਏਹੋ ਹਾਲ
ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਨਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਜਾ ਦੱਬਣੈ
ਤੇ ਦੱਬ ਵੀ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦੈ। ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਦਾ
ਮੁਤਬੱਰਕ ਖੂਨ ਅਜਾਈਂ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ... ਇਹ
ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਵੀ ਅਲੱਲੇ ਈ ਹੁੰਦੇ ਨੇ। ਰੱਬ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ
ਨਾਲ ਮੱਥਾ ਲਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੁੱਝ ਖਟਿਐ। ਜਹਾਂਗੀਰ
ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਤਾਂ
ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਬ ਨੇ ਪੀਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਮੀਰੀ ਦੀ
ਤਲਵਾਰ ਬੰਨ੍ਹ ਲਈ। ਮੁਗਲ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਦੀ ਖਾਣੀ
ਪਈ ਤੇ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਦਾ ਸਿਰੜ ਦੇਖ ਨਹੀਂ ਲਿਆ
ਨਰੰਗੇ ਨੇ। ਹੁਣ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਮੱਥਾ ਲਾ ਬੈਠੈ,
ਆਪ ਆਵਦੀਆਂ ਜੜਾਂ ਪੁੱਟਣ ਲਗਿਐ।

ਸੂਈਆਂ ਵਾਲੀ

: ਬਾਬਾ, ਤੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਵੇਖਿਐ... ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ
ਗੱਲ ਸੁਣਾ।

ਬਾਬਾ

: 'ਦਸਮੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਕੀ ਗੱਲਾਂ...
ਗੁਜਰੀ ਦਾ ਦੁਲਾਰਾ ਦਸਮੇਸ਼
ਚੋਜਾਂ ਦਾ ਫੁਹਾਰਾ ਦਸਮੇਸ਼
ਖੰਡਾ ਦੋ ਧਾਰਾ ਦਸਮੇਸ਼

ਜੋਧਾ ਜੁਝਾਰਾ ਦਸਮੇਸ਼
 ਰੂਹ-ਜੋ- ਹੁਲਾਰਾ ਦਸਮੇਸ਼
 ਜੰਗੀ ਲਲਕਾਰਾ ਦਸਮੇਸ਼
 ਜੰਨਤ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਦਸਮੇਸ਼,
 ਜੰਨਤ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ, ਜੰਨਤ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ।'

(ਭਾਵੁਕ ਹੋਇਆ ਵਾਰੀ-ਵਾਰੀ ਦੁਹਰਾਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ...)

ਵੀਰੋ

: ਬਾਬਾ, ਉਹ ਕੱਲ੍ਹ ਵਾਲੀ ਵੀ ਸੁਣਾ ਦੇ।

ਬਾਬਾ

: ਪਰ ਤੂੰ ਆਪ ਵੀ ਸਿਖ ਲੈ, ਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬੋਲ,
 ਤੈਨੂੰ ਵੀ ਯਾਦ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ...

(ਬਾਬਾ ਤੁਕਾਂ ਬੋਲਦਾ ਹੈ... ਤੇ ਫਿਰ ਵੀਰੋ ਬੋਲਦੀ ਹੈ...)

‘ਹਰ ਘੜੀ ਦਿਲਬਰ ਮੇਰਾ,
 ਦਿਲਦਾਰ ਹੈ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ;
 ਹਰ ਸਮੇਂ ਹਰ ਖਿਆਲ ਦੀ,
 ਸਰਕਾਰ ਹੈ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ;
 ਉਹ ਮੇਰੀ ਰਫ਼ਤਾਰ,
 ਉਹ ਗੁਫ਼ਤਾਰ ਹੈ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ;
 ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ,
 ਹੁਣ ਸਰਦਾਰ ਹੈ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ।’

... ਸ਼ਾਬਾਸ਼! ਹੁਣ ਯਾਦ ਕਰ ਲਵੀਂ।

ਵੀਰੋ

: ਬਾਬਾ ਮੈਂ ਵੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਜਾਊਂਗੀ।

ਬਾਬਾ

: ਹਾਂ ਪੁੱਤਰ, ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਵੀਂ।

ਵੀਰੋ : ਬਾਬਾ, ਮੈਂ ਭੂਆ ਜੀ ਤੋਂ ਤਲਵਾਰ ਚਲਾਉਣੀ ਸਿਖ ਲਈ
ਐ। ਬਾਬਾ! ਤੈਨੂੰ ਤਲਵਾਰ ਚਲਾਉਣੀ ਆਉਂਦੀ ਐ?

ਬਾਬਾ : (ਇਕ ਦਮ ਘਬਰਾ ਕੇ...) ਮੈਨੂੰ ਤਲਵਾਰ ... ਮੈਨੂੰ ....
ਮੈਨੂੰ ਤਲਵਾਰ... (ਘਬਰਾਹਟ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ...)

ਵੀਰੋ : ਬਾਬਾ, ਬਾਬਾ! ...ਲੱਸੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੀਤੀ ਬਾਬੇ ਨੇ।
ਅੱਗੋਂ ਵੀ ਇਕ ਦਿਨ ਇੰਜ ਈ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ।
(ਵੀਰੋ ਅਫਸੋਸ ਵਿਚ ਅੰਦਰ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ...)

ਸੂਈਆਂ ਵਾਲੀ : ਇਹ ਬਾਬਾ ਕੌਣ ਸੀ?

ਨੰਦੀ : ਹੈ ਕੋਈ ਰੱਬ ਦਾ ਪਿਆਰਾ, ਲੁਹਾਰ ਸੀ। ਭਾਗੋਂ ਜੀ ਨੂੰ
ਦਸਦਾ ਸੀ ਇਕ ਦਿਨ, ਤਲਵਾਰਾਂ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ
ਸੀ ਪਰ ਇਕ ਦਿਨ ਇਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ
ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸੁਣੀ ਨਾ, ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਤਲਵਾਰਾਂ
ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਛੱਡਤਾ। ਪੰਜਾਂ ਸੱਤਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦਾ
ਏਥੇ ਪਿੱਪਲ ਥੱਲੇ ਡੇਰਾ ਲਾਈ ਬੈਠਾ ਐ।

ਸੂਈਆਂ ਵਾਲੀ : ਕਿਤੇ ਮੁਗਲਾਂ ਦਾ ਮੁਖਬਰ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਨੰਦੀ : ਭਾਗੋਂ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਸ਼ੱਕ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ
ਪਰ ਇਹ ਬੰਦਾ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਨਹੀਂ।

ਸੂਈਆਂ ਵਾਲੀ : ਲੈ ਮੈਂ ਫਿਰ ਆਹ ਲਾਗਲੀਆਂ ਝੁੱਗੀਆਂ 'ਚ ਹੋ ਆਵਾਂ,
ਰਾਤੀਂ ਮੈਂ ਐਥੇ ਈ ਟਿਕੂੰਗੀ।

ਨੰਦੀ : ਚੰਗਾ, ਭਾਗੋਂ ਜੀ ਵੀ ਆ ਜਾਣਗੇ ਉਦੋਂ ਤੱਕ।

ਸੂਈਆਂ ਵਾਲੀ : (ਜਾਂਦੀ-ਜਾਂਦੀ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਬੋਲਦੀ ਹੈ...)
ਲੈ ਲਓ, ਕੁੜੇ ਸੂਈਆਂ, ਕੰਧੂਈਆਂ, ਕੁੜੇ ਸੂਈਆਂ...

ਵੀਰੋ : (ਅੰਦਰ ਆ ਕੇ...) ਮਾਂ ਇਹ ਕੌਣ ਸੀ? ਕੀ ਫੁਸਰ-
ਫੁਸਰ ਕਰਦੀ ਸੀ?

ਨੰਦੀ : ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਨਾ ਕਰੀਂ ਪੁੱਤ, ਤੇਰੀ ਭੂਆ ਦੀ
ਮਿਲਣ ਵਾਲੀ ਸੀ।

ਈਸ਼ਰ ਦਾਸ (ਵੈਦ, ਉਮਰ 65 ਕੁ ਸਾਲ, ਸਾਫ਼ ਕਪੜੇ,
ਧੋਤੀ, ਭਗਵੇਂ ਰੰਗ ਦੀ ਗੋਲ ਪੱਗੜੀ, ਗਲ ਵਿਚ ਮਾਲਾ,
ਹੱਥ ਵਿਚ ਖੁੰਡੀ, ਮੋਢੇ ਵਿੱਚ ਇਕ ਥੈਲਾ ਪਾਇਆ ਹੈ।
ਇਹ ਪਾਤਰ ਨੇਤਰਹੀਨ ਹੈ) ਟੋਂਹਦਾ-ਟੋਂਹਦਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ
ਅਤੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੇ ਹੀ ਖੜਾ ਆਵਾਜ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ...

ਈਸ਼ਰ ਦਾਸ : ਬੱਚਾ, ਕੋਈ ਘਰ ਮੇਂ ਹੈ।

ਨੰਦੀ : ਆਓ ਬਾਬਾ ਜੀ ਲੰਘ ਆਓ (ਸੋਟੀ ਤੋਂ ਫੜਕੇ ਮੰਜੇ
ਕੋਲ ਕਰਕੇ...) ਬਹਿ ਜਾਓ ਬਾਬਾ ਜੀ।

ਈਸ਼ਰ ਦਾਸ : (ਬੈਠਦਾ ਹੋਇਆ...) ਬੈਠੂਂਗਾ ਨਹੀਂ ਬੱਚਾ, ਭਾਗੋ ਬੱਚੀ
ਕਿੱਧਰ ਹੈ?

ਨੰਦੀ : ਭਾਗੋ ਜੀ ਤਾਂ ਘਰ ਨਹੀਂ ਬਾਬਾ ਜੀ, ਮੈਂ ਦੱਸੋ ਕੀ
ਸੇਵਾ ਕਰਾਂ?

ਈਸ਼ਰ ਦਾਸ : ਕੋਈ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਬੱਚਾ, ਮੈਂ ਨੇ ਸੁਣਾ ਥਾ ਕਿ ਭਾਗੋ
ਬੱਚੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਕੇ ਲੀਏ ਦਾਣੇ ਕਪੜੇ ਆਦਿ
ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਨੰਦੀ : (ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ...) ਹਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ....

ਈਸ਼ਰ ਦਾਸ : ਮੈਂ ਭੀ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਦੇਣੇ ਆਇਆ ਹੂੰ।

ਨੰਦੀ : ਸਤ ਬਚਨ ਬਾਬਾ ਜੀ।

ਈਸ਼ਰ ਦਾਸ : (ਥੈਲੇ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਡੱਬੀ ਕੱਢਕੇ...) ਯਿਹ ਦੇਖੋ ਬੇਟੀ ਇਸ
ਮੇਂ ਏਕ ਮਰੁੱਮ ਹੈ। ਇਸ ਕੇ ਏਕ ਹੀ ਲੇਪ ਸੇ ਗਹਿਰੇ ਸੇ
ਗਹਿਰਾ ਘਾਓ ਤੁਰੰਤ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਤਾ ਹੈ।

ਨੰਦੀ : (ਡੱਬੀ ਫੜਕੇ...) ਅੱਛਾ ਬਾਬਾ ਜੀ।

ਈਸ਼ਰ ਦਾਸ : (ਇੱਕ ਹੋਰ ਡੱਬੀ ਦੇ ਕੇ...) ਔਰ ਇਸ ਮੇਂ ਏਕ ਐਸੀ
ਔਸ਼ਧੀ ਹੈ ਜਿਸਕਾ ਏਕ ਕਿਣਕਾ ਪਾਓ ਭਰ ਪਾਣੀ ਮੇਂ
ਘੋਲ ਕੇ ਪੀ ਲੇਂ ਤੋ ਪੂਰੇ ਸਪਤਾਹ ਕੇ ਲੀਏ ਨਾ ਭੂਖ
ਲਗੇ ਨਾ ਪਿਆਸ।

ਨੰਦੀ : ਇਹ ਤਾਂ ਬੜੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ।

ਈਸ਼ਰ ਦਾਸ : ਹਾਂ ਬੇਟੀ, ਔਰ ਮੈਂ ਨੇ ਇਨ ਕੇ ਨੁਸਖੇ ਭੀ ਲਿਖ ਦੀਏ
ਹੈਂ... (ਨੁਸਖੇ ਫੜਾਉਂਦਾ ਹੈ...) ਯਿਹ ਭੀ ਰੱਖ ਲੋ, ਸੁਆਮੀ
ਜੀ ਨੇ ਹਮੇਂ ਬਤਾਏ ਥੇ। ਯਿਹ ਭੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋ ਭੇਂਟ ਕਰ
ਦੇਣਾ ਹੈ ਮਗਰ ਦੇਖਣਾ ਬੇਟੀ ਕਿਸੀ ਔਰ ਕੇ ਹਾਥ ਨਾ
ਲਗ ਜਾਏ, ਜ਼ਰਾ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਛੁਪਾ ਕੇ ਰੱਖ ਲੋ।

ਨੰਦੀ : ਇਹ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਖੇਚਲ ਕੀਤੀ ਬਾਬਾ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ
ਸਾਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜ ਦਿੰਦੇ ਤੇ ਅਸੀਂ ਆਪ ਆ ਕੇ ਲੈ
ਆਉਂਦੇ।

ਈਸ਼ਰ ਦਾਸ : ਖੇਚਲ ਕੈਸੀ ਬੱਚਾ, ਯਿਹ ਤੋ ਸੇਵਾ ਹੈ। ਹਮਾਰੇ ਸੁਆਮੀ
ਜੀ ਬਾਬਾ ਸ਼੍ਰੀਚੰਦ ਕੇ ਸ਼ਿਸ਼ ਥੇ, ਹਮ ਤੋ ਨਾਨਕ ਘਰ ਕੇ
ਦਾਸ ਹੈਂ ਬੱਚਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੇ ਧਰਮਜੁੱਧ ਮੇਂ ਹਮ ਔਰ ਤੋ
ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਤੇ, ਬਸ ਯਹੀ ਕੁਛ ਥਾ ਹਮਾਰੇ
ਪਾਸ ਸੇ ਹਾਜ਼ਿਰ ਕਰ ਦੀਆ ਹੈ। ਔਰ ਯਿਹ ਮੱਰਹਮ ਜੋ
ਦੀ ਹੈ ਨਾ ਬੇਟਾ ਯਿਹ ਜ਼ਖਮੋਂ ਕੇ ਲੀਏ ਅਜ਼ਮਾਈ ਹੁਈ

ਚੀਜ਼ ਹੈ, ਕੈਸਾ ਭੀ ਜ਼ਖਮ ਹੋ ਤੁਰੰਤ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਤਾ ਹੈ।
ਭਾਗੋ ਬੇਟੀ ਸੇ ਕਹਿਣਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋ ਹਮਾਰੀ ਓਰ ਸੇ
ਪਰਿਨਾਮ ਕਰੇਂ। ਭਾਗ ਮੇਂ ਹੁਆ ਤੋ ਕਭੀ ਗੁਰੂ ਚਰਨੋਂ
ਕੀ ਧੂੜੀ ਮਿਲ ਜਾਏਗੀ ਹਮੇਂ। ਅੱਛਾ ਬੇਟੀ ਅਬ
ਚਲਤਾ ਹੂੰ।

ਨਦੀ : ਇਹ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਮਿਹਰ ਕੀਤੀ ਤੁਸੀਂ ਬਾਬਾ ਜੀ, ਇਹਨਾਂ
ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਤੇ ਛੁਪਾ ਕੇ ਲੈ ਜਾਣਾ ਵੀ
ਅੱਖਾ ਨਹੀਂ।

ਈਸ਼ਰ ਦਾਸ : ਪਰੰਤੂ ਇਨ ਕੀ ਸੰਭਾਲ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਬੱਚਾ,
ਦੇਖਣਾ ਕਿਸੀ ਔਰ ਕੇ ਹਾਥ ਨਾ ਲਗੇਂ, ਬਸ ਗੁਰੂ ਜੀ
ਕੋ ਸਵੈਮ ਹੀ ਭੇਂਟ ਕਰਨਾ।

ਨਦੀ : ਤੁਸੀਂ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰੋ ਬਾਬਾ ਜੀ।

ਈਸ਼ਰ ਦਾਸ : ਚਿੰਤਾ ਕੈਸੀ ਬੱਚਾ, ਹਮੇਂ ਭਾਗੋ ਬੱਚੀ ਪਰ ਪੂਰਨ
ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ।

ਨਦੀ : ਤੁਹਾਡੀ ਮਿਹਰ ਐ ਬਾਬਾ ਜੀ।

ਈਸ਼ਰ ਦਾਸ : (ਜਾਂਦਾ ਹੋਇਆ...) ਅੱਛਾ ਬੇਟੀ ਸਦਾ ਸੁੱਖੀ ਰਹੇ।

ਨਦੀ : ਸਤਿ ਕਰਤਾਰ ਬਾਬਾ ਜੀ।

ਈਸ਼ਰ ਦਾਸ : ਚਿਰੰਜੀਵ ਰਹੋ ਬੱਚਾ। (ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ...)

ਠਾਕਰੀ (ਪਿੰਡ ਦੇ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਦੀ ਬੀਵੀ, ਉਮਰ 50 ਕੁ
ਸਾਲ ਤੇ ਪਹਿਰਾਵਾ ਪੇਂਡੂ ਹੈ) ਬਾਹਰੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਦਿੰਦੀ ਹੈ...

ਠਾਕਰੀ : ਬੇਖੇਂ ਨਾ, ਕੁੜੇ ਭਾਗੋ ਘਰੇ ਈ ਐ?

- ਨੰਦੀ** : ਭਾਗੋ ਜੀ ਤਾਂ ਘਰ ਨਹੀਂ ਅੰਮਾਂ, ਆ ਜਾ ਲੰਘਿਆ,
ਬਾਹਰ ਕਿਉਂ ਖੜੀ ਐਂ। ਆ ਬਹਿ ਜਾ।
- ਠਾਕਰੀ** : (ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਬੈਠਦੀ ਹੋਈ...) ਬਹਿਣ ਦੀ ਬੇਹਲ
ਕਿੱਥੇ ਸਾਊ, ਭਾਗੋ ਦਾ ਸਨੇਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਦੇਸੂ ਦੇ
ਬਾਈ ਨੂੰ, ਉਹ ਪਿਆ ਐ ਪਰਸੋਂ ਦਾ ਮੰਜੇ ਤੇ, ਮੈਨੂੰ
ਕਹਿੰਦਾ ਬੇਖੋਂ ਨਾ, ਪਤਾ ਕਰਕੇ ਆ, ਕੀ ਕਹਿੰਦੀ ਐ
ਬੀਬੀ।
- ਨੰਦੀ** : ਹਾਂ ਅੰਮਾਂ, ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਐ, ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਈ ਐ,
ਮੁਗਲਾਂ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਨੂੰ ਘੇਰ ਕੇ ਬੈਠੀਆਂ
ਨੇ ਤੇ ਅੰਦਰ ਕਿਲ੍ਹੇ 'ਚ ਰਸਤ-ਪਾਣੀ ਮੁਕਦਾ ਜਾਂਦੇ,
ਸੰਗਤ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਆਪਾਂ ਦਾਣਾ ਛੱਕਾ ਤੇ
ਪੱਠਾ-ਨੀਰਾ ਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਪੁਚਾਈਏ ਅਨੰਦਪੁਰ।
ਇਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਜੱਟਾਂ ਦੇ ਘਰ ਤਾਂ ਦਾਣੇ ਹੁੰਦੇ
ਨਹੀਂ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਰਤਨੇ ਵਰਗੇ ਸ਼ਾਹਾਂ ਨੇ ਈ
ਮੱਦਤ ਕਰਨੀ ਐ।
- ਠਾਕਰੀ** : ਬੇਖੋਂ ਨਾ ਬਹੂ, ਏਹਦਾ ਜਵਾਬ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਬਾਬਾ ਈ
ਦੇਉ।
- ਨੰਦੀ** : ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ, ਦਾਣੇ ਲੈਣੇ ਐ ਦਾਣੇ।
- ਠਾਕਰੀ** : ਰਾਮ-ਰਾਮ ਕੁੜੇ, ਦਾਣੇ ਪਰ ਹੈਨ ਕਿੱਥੇ?
- ਨੰਦੀ** : ਬਬੇਰੀਆਂ ਬੁਖਾਰੀਆਂ ਭਰੀਆਂ ਪਈਆਂ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ
ਅੰਦਰ।
- ਠਾਕਰੀ** : ਬੇਖੋਂ ਨਾ ਕਿਹੋ ਜੇਹੀਆਂ ਮਸਕਰੀਆਂ ਕਰਦੀ ਐ ਕੁੜੇ।

- ਨੰਦੀ** : ਜੇ ਸਰਕਾਰੀ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਆਣ ਮੰਗੇ ਫੇਰ ਦਿਉਂਗੇ ਕਿ ਨਹੀਂ ?
- ਠਾਕਰੀ** : ਰਾਮ-ਰਾਮ ਬੋਲ ਕੁੜੇ, ਅੱਗੇ ਈ ਤੇਰਾ ਬਾਬਾ ਮੰਜੇ ਤੇ ਪਿਆ।
- ਨੰਦੀ** : ਤੈਨੂੰ ਪਤੈ ਅੰਮਾਂ, ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਧਰਮ ਦੀ ਖਾਤਰ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਕਰ ਰਿਹਾ ਐ, ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਪਾਪ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ। ਆਪਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਇਹਦੇ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਣੈ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਤਨ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਨੇ ਮਨ ਨਾਲ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਧਨ ਨਾਲ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨਸੀਬਾਂ ਵਾਲੇ ਨੇ ਤਨ, ਮਨ ਤੇ ਧਨ ਤਿੰਨਾਂ ਨਾਲ।
- ਠਾਕਰੀ** : ਮੈਂ ਦੇਸੂ ਦੇ ਬਾਈ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦੇਉਂ ਉਹ ਆਪੇ ਭਾਗੋ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ ਲਊ, ਬੇਖੋਂ ਨਾ ਮੈਂ ਚਲਦੀ ਆਂ।
(ਜਾਂਦੀ ਹੈ...)
- ਨੰਦੀ** : ਭੇਜ ਦੇਈਂ ਫਿਰ ਬਾਬੇ ਨੂੰ।
ਭਾਨੀ (ਉਮਰ 50 ਕੁ ਸਾਲ, ਪੇਂਡੂ ਕਪੜੇ ਪਾਏ ਹਨ)
ਆਉਂਦੀ ਹੈ...
- ਭਾਨੀ** : ਕੁੜੇ ਭਾਗ!
- ਨੰਦੀ** : ਆ ਬੇਬੇ, ਮੱਥਾ ਟੇਕਦੀ ਆਂ।
- ਭਾਨੀ** : ਠੰਡੜੀ, ਬੁੱਢ ਸੁਹਾਗਣ, ਦੇਹ ਨਰੋਈ, ਤੇਰੇ ਵੀਰ ਜਿਉਣ, ਤੇਰੇ ਪੁੱਤ ਜਿਉਣ, ਗੁਰੂ ਭਲਾ ਕਰੇ।
- ਨੰਦੀ** : (ਪੀੜੀ ਅੱਗੇ ਕਰਕੇ...) ਲੈ ਬਹਿ ਜਾ ਬੇਬੇ।

- ਭਾਨੀ** : (ਬੈਠਦੀ ਹੋਈ...) ਆਈ ਨਹੀਂ ਭਾਗੋ?
- ਨੰਦੀ** : ਨਹੀਂ ਬੇਬੇ।
- ਭਾਨੀ** : ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੋਚਦੀ ਸੀ ਰਾਤੀਂ ਆ ਜਾਊ ਵਾਪਸ ਬੀਬੀ... ਪਰ ਉਹਨੂੰ ਆਰਾਮ ਕਿੱਥੇ... ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ ਐ, ਭਰੀ-ਭਰੀ ਤੇ ਭਾਰੀ-ਭਾਰੀ, ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦੀ ਸਾਣ ਤੇ ਚੜ੍ਹੀ ਉਹਦੀ ਸੁਰਤ, ਸਾਫ਼, ਨਿਰਮਲ, ਡਲ੍ਹਕਦੀ ਚਮਕਦੀ। ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਈ ਮੇਵਾ ਮਿਲਦੈ, ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਥੱਕਦੀ, ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਅੱਕਦੀ, ਭੱਜੀ ਫਿਰਦੀ ਐ ਭੱਜੀ, ਜਾਣੀਂ ਲੋਹੇ ਦੀ ਬਣੀ ਐ, ਚੰਡੀ ਐ ਚੰਡੀ। ਠੀਕ ਈ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਸ਼ੇਰਨੀ ਆਖਿਆ ਸੀ, ਸੱਚੀ ਸ਼ੇਰਨੀ ਐ।
- ਨੰਦੀ** : ਮਿਹਰ ਐ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਬੇਬੇ।
- ਭਾਨੀ** : ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਮਾਪੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਭਾਗੋ ਵਰਗੀਆਂ ਧੀਆਂ ਜੰਮਣ।
- ਨੰਦੀ** : ਏਸ ਘਰ 'ਚ ਆਉਣ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਵੀ ਜਨਮ ਸਫਲ ਹੋ ਗਿਆ ਬੇਬੇ। ਮੇਰੇ ਪੇਕੇ ਤਾਂ ਬੀਬੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਈ ਆਦਰ ਕਰਦੇ ਨੇ।
- ਭਾਨੀ** : ਕੁੜੇ ਭਾਗੋ ਨੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਮਾਝੇ ਨੂੰ ਤਾਰਤਾ, ਇਹੋ ਜੇਹੀਆਂ ਉੱਚੀਆਂ ਤੇ ਸੁੱਚੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਕਿਤੇ ਕਰਮਾਂ ਵਾਲੇ ਬਾਈਂ ਜਨਮ ਲੈਂਦੀਆਂ।
- ਨੰਦੀ** : ਤੂੰ ਠੀਕ ਆਖਦੀ ਐਂ ਬੇਬੇ।
- ਭਾਨੀ** : ਤੇਰਾ ਵੀ ਪੰਨ ਜਿਗਰੈ ਨੰਦੀ, ਤੂੰ ਵੀ ਪੰਨ ਐਂ ਜੀਹਦਾ ਪਤੀ ਵੀ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ 'ਚ ਤੇ ਪੁੱਤ ਵੀ।

- ਵੀਰੋ** : (ਅੱਗੇ ਆ ਕੇ...) ਭੂਆ ਜੀ ਜਦੋਂ ਤਲਵਾਰ ਲੈ ਕੇ
ਘੋੜੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਐ ਨਾ, ਤਾਂ ਦੇਵੀ ਲਗਦੇ ਨੇ ਦੇਵੀ।
- ਭਾਨੀ** : ਦੁਰਗਾ ਐ ਦੁਰਗਾ ਭਾਗੋ ਤਾਂ। ਕੁੜੇ ਹਾਂ ਸੱਚ ਉਹ ਪੋਥੀ
ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਤਾਂ ਕਰਵਾਓ ਮੈਨੂੰ ਜਿਸ ਵਿਚ ਗੁਰਾਂ ਨੇ
ਦੁਰਗਾ ਤੇ ਦੈਤਾਂ ਦੇ ਯੁੱਧ ਦੀ ਵਾਰ ਲਿਖੀ ਐ।
- ਵੀਰੋ** : ਉਹ ਤਾਂ ਸ਼ੇਖਾਂ ਵਾਲੇ ਬਾਬੇ ਦੇ ਘਰ ਪਈ ਐ।
- ਭਾਨੀ** : ਲੈ ਫਿਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਵੱਲ ਈ ਚੱਲੀ ਸਾਂ, ਪਹਿਲਾਂ
ਤਾਂ ਪੋਥੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਈ ਕਰੂੰ ਫੇਰ ਕਰੂੰ ਦੂਜੀ ਗੱਲ।
(ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ...)
- ਚੰਦੋ** (ਉਮਰ 20 ਕੁ ਸਾਲ) ਆਉਂਦੀ ਹੈ...
- ਚੰਦੋ** : ਨੰਦੋ, ਅਨੰਦਪੁਰ ਤੋਂ ਕੋਈ ਆਇਐ?
- ਨੰਦੀ** : ਨਹੀਂ, ਤੈਨੂੰ ਕੀਹਨੇ ਆਖਿਐ?
- ਚੰਦੋ** : ਬੂੜੇ ਕਾ ਬਚਣਾ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅਨੰਦਪੁਰੋਂ ਕੋਈ
ਆਦਮੀ ਆਏ ਨੇ ਤੇ ਰਾਹ 'ਚ ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਦੇ ਸੱਟ
ਵੱਜਗੀ।
- ਨੰਦੀ** : ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਬੇਬੇ ਭਾਨੀ ਹੁਣੇ ਐਥੋਂ
ਗਈ ਐ, ਉਹਨੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਨਹੀਂ। ਵੀਰੋ
ਹੁਣੇ ਗੱਜਣ ਕੇ ਘਰੋਂ ਆਈ ਐ, ਨਾ ਉਹਨੇ ਕੋਈ
ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਐ।
- ਚੰਦੋ** : ਮੈਂ ਦੁਨੀਏ ਕੇ ਘਰੋਂ ਪਤਾ ਕਰਦੀ ਆਂ, ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ
ਸੁੱਖ ਹੋਵੇ, ਆਵਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਸਹਾਈ ਹੋਵੀਂ,
ਬਖਸ਼ੀ ਰੱਖੀਂ ਦਾਤਿਆ, ਬਖਸ਼ ਲਈਂ। (ਜਾਣ ਲਈ
ਤੁਰਦੀ ਹੈ...)

- ਨੰਦੀ** : ਚੰਗਾ, ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਦਸੀਂ ਆ ਕੇ।
- ਚੰਦੋ** : (ਮੁੜ ਕੇ...) ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਆਉਂਦੀ ਆਂ ਮੁੜ ਕੇ।
(ਚੰਦੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਭਾਨੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ...)
- ਭਾਨੀ** : ਕੁੜੇ ਨੰਦੀ! ਕੌਣ ਆਇਆ ਅਨੰਦਪੁਰੋਂ?
- ਨੰਦੀ** : ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬੇਬੇ! ਨਧਾਨੇ ਕੀ ਚੰਦੋ ਵੀ ਆਈ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਇਹੋ ਪੁੱਛਦੀ ਸੀ... ਤੈਨੂੰ ਕੀਹਨੇ ਦਸਿਐ ਬੇਬੇ।
- ਭਾਨੀ** : ਕੁੜੇ ਆਹ ਪਾਣੀ ਭਰਦੀਆਂ ਖੂਹ ਤੋਂ ਕੁੜੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ-ਜਾਂਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀਆਂ ਸੀ।
- ਨੰਦੀ** : ਤਾਂ ਫਿਰ ਠੀਕ ਈ ਹੋਣੀ ਐ ਗੱਲ, ਮੈਨੂੰ ਅੰਦਰ ਬੈਠੀ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਲੱਗੇ।
- ਭਾਨੀ** : ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਮਿਹਰ ਕਰੇ, ਸੁੱਖ ਦਾ ਆਉਣਾ ਹੋਵੇ।
- ਨੰਦੀ** : ਬਹਿ ਜਾ ਬੇਬੇ, ਚੰਦੋ ਗਈ ਐ ਦੁਨੀਏ ਕੇ ਘਰ, ਉਹ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਰਾਹ ਵਿਚ ਸੱਟ ਵੱਜ ਗਈ ਐ।
- ਭਾਨੀ** : ਸੱਟ ਵੱਜ ਗਈ ਐ, ਕੁੜੇ ਦੁਨੀਆ ਤਾਂ ਪੁਰਾਣਾ ਸੇਵਕ ਐ ਗੁਰਾਂ ਦਾ ਉਹਦੇ ਕਾਹਨੂੰ ਸੱਟ ਵੱਜਣੀ ਸੀ, ਕੁੜੇ ਮੈਂ ਵੀ ਘਰ ਜਾਵਾਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਰਾਹ ਚੋਂ ਈ ਮੁੜ ਆਈ ਸਾਂ।
(ਵੀਰੋ ਆਉਂਦੀ ਹੈ...)
- ਵੀਰੋ** : ਮਾਂ, ਬਾਪੂ ਆ ਗਿਐ, ਵੀਰ ਵੀ ਨਾਲ ਈ ਹੋਣੈ।

- ਨਦੀ** : ਹੈਂ ਤੇਰਾ ਬਾਪੂ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਬਲਵੰਤ ਵੀ।
- ਭਾਨੀ** : ਠੀਕ ਹੋਈ ਨਾ ਗੱਲ।
- ਨਦੀ** : ਲੱਖ-ਲੱਖ ਸ਼ੁਕਰ ਐ ਤੇਰਾ ਦਾਤਿਆ, ਪਰ ਤੈਨੂੰ ਕੀਹਨੇ ਦਸਿਆ ਵੀਰੋ?
- ਵੀਰੋ** : ਸੀਬੋ ਨੇ, ਉਹ ਖੂਹ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਭਰਨ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਕਹਿੰਦੀ ਵੀਰੋ ਤੇਰਾ ਬਾਪੂ ਅਨੰਦਪੁਰੋਂ ਆ ਗਿਆ। ਮਾਂ ਹੁਣ ਆਪਾਂ ਵਸਾਖੀ ਨੂੰ ਚੱਲਾਂ ਗੇ ਨਾ ਅਨੰਦਪੁਰ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ, ਬਾਪੂ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਨਾਲ। ਮੈਂ ਵੇਖ ਕੇ ਆਉਂਦੀ ਆਂ। (ਵੀਰੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ...)
- ਭਾਨੀ** : ਹੁਣ ਤਾਂ ਫਿਰ ਐਥੇ ਈ ਬਹਿੰਦੀ ਆਂ, ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਖੈਰ ਸੁੱਖ ਪੁੱਛ ਕੇ ਈ ਜਾਉਂਗੀ।
- ਕਿਸ਼ਨੀ** (ਉਮਰ ਕੁ 60 ਸਾਲ) ਆਉਂਦੀ ਹੈ...
- ਕਿਸ਼ਨੀ** : ਵਧਾਈਆਂ ਕੁੜੇ ਨੰਦੀ, ਵਧਾਈਆਂ।
- ਨਦੀ** : ਤੈਨੂੰ ਵੀ ਵਧਾਈਆਂ ਬੇਬੇ।
- ਕਿਸ਼ਨੀ** : ਲੈ ਕੁੜੇ ਗੁੜ ਵੰਡ ਹੁਣ ਪਿੰਡ ਵਿਚ।
- ਨਦੀ** : ਗੁੜ ਤੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗਾ ਐ ਬੇਬੇ, ਲੈ ਮੈਂ ਭੇਲੀ ਲਿਆ ਦਿੰਦੀ ਆਂ, ਖਾ ਲੈ ਜਿਨਾਂ ਜੀ ਕਰੇ।
- ਕਿਸ਼ਨੀ** : ਜਿਉਂਦੀ ਰਹੁ, ਖਾਧੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋ ਗਿਆ।
- ਭਾਨੀ** : ਗੁੜ ਨਹੀਂ ਹੁਣ ਤਾਂ ਲੱਭੂ ਖਾਵਾਂਗੀਆਂ ਨੰਦੀ।
- ਨਦੀ** : ਤੇ ਤੂੰ ਆਪ ਹੁਣ ਚੌਲ ਵੰਡੀਂ ਬੇਬੇ।

ਕਿਸ਼ਨੀ : ਆਹ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਈ ਚੰਗਾ ਹੋ ਗਿਐ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਦਾ
ਸੁਣਿਐ ਨਾ ਜਾਣੀ ਮੇਰੇ ਕਾਲਜੇ ਤਾਂ ਠੰਢ ਪੈ ਗਈ।
ਭਾਗੋ ਵੀ ਰਮਾਨ ਨਾਲ ਬੈਠੂਗੀ ਹੁਣ, ਦਿਨੋਂ ਰਾਤੀਂ
ਤੁਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ਵਚਾਰੀ। ਘਰ ਤਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨਾਲ
ਈ ਹੁੰਦੇ ਨੇ। ਵਸਦੀਆਂ-ਰਸਦੀਆਂ ਰਹੁ ਭਾਈ, ਤੁਸੀਂ
ਵਥੇਰੇ ਵਛੋੜੇ ਵੇਖੇ ਨੇ ਤੇ ਦੁੱਖ ਸਹੇ ਨੇ।

ਨੰਦੀ : ਇਉਂ ਨਾ ਆਖ ਬੇਬੇ, ਦੁੱਖ ਕਾਹਦੇ ਸੀ ਸਾਨੂੰ, ਤੇ
ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਵੀ ਆਦਮੀਆਂ ਤੇ ਹੀ ਆਉਂਦੇ ਨੇ।

ਕਿਸ਼ਨੀ : ਨੀ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ ਵਚਾਰੀ.... ਮੇਰੀ ਜੀਭ ਬੇ-
ਇਖਤਿਆਰੀ। ਕੁੜੇ ਕਿੱਥੇ ਨੇ ਜਗਤਾ ਤੇ ਬਲਵੰਤ,
ਮੈਂ ਵੀ ਵੇਖਾਂ ਜਿਓਣ ਜੋਗਿਆਂ ਨੂੰ।

ਨੰਦੀ : ਘਰ ਤਾਂ ਅਜੇ ਪਹੁੰਚੇ ਈ ਨਹੀਂ ਬੇਬੇ।

ਕਿਸ਼ਨੀ : ਹੱਛਾ! ਚੱਲ ਆ ਜਾਂਦੇ ਨੇ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਮਿਲ ਕੇ ਈ
ਜਾਊਂ।

(ਚੰਦੋ ਆਉਂਦੀ ਹੈ...)

ਚੰਦੋ : ਹਾਏ ਮੈਂ ਮਰ ਗਈ, ਆਏ ਨਹੀਂ ਭਾਗੋ ਜੀ?

ਨੰਦੀ : ਸੁੱਖ ਤਾਂ ਹੈ, ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਚੰਦੋ?

ਚੰਦੋ : ਕੀ ਦੱਸਾਂ ਨੰਦੀ, ਮੇਰੀ ਜੀਭ ਸੜ ਜਾਏ, ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ
ਦੱਸਾਂ, ਮੈਂ ਕੀ ਸੁਣਿਐ?

ਕਿਸ਼ਨੀ : ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਬੋਲ ਚੰਦਰੀਏ।

ਨੰਦੀ : ਕੁੜੇ ਬੋਲ ਤਾਂ ਸਹੀ।

- ਓਦੋ** : ਉੱਥੇ ਦੀ ਹਵੇਲੀ 'ਚ ਤਾਂ ਬੰਦੇ ਈ ਬੰਦੇ ਬੈਠੇ ਐ।
ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਅਨੰਦਪੁਰ 'ਚ ਤਾਂ ਹੁਣ ਤਾਈਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ
ਕੀ ਭਾਣਾ ਵਰਤ ਗਿਆ ਹੋਣੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਰਾਤ ਦੇ
ਹਨ੍ਹੇਰੇ 'ਚ ਉਥੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਆਏ ਐ।
- ਨਦੀ** : ਰਾਤ ਦੇ ਹਨ੍ਹੇਰੇ 'ਚ ਨਿਕਲ ਕੇ ਆਏ ਨੇ... ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ
ਕਿੱਥੇ ਨੇ?
- ਓਦੋ** : ਨੀ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ, ਇਹ ਤਾਂ ਕਰ ਆਏ
ਟੁੱਟ-ਫੁੱਟ, ਦੇ ਆਏ ਲਿਖ ਕੇ ਬਦਾਵਾ।
- ਨਦੀ** : ਬਦਾਵਾ ਲਿਖ ਦੇ ਆਏ ਨੇ, ਟੁੱਟ-ਫੁੱਟ ਕਰ ਆਏ ਨੇ?
- ਓਦੋ** : ਕਹਿੰਦੇ, ਨਾ ਤੂੰ ਸਾਡਾ ਗੁਰੂ ਤੇ ਨਾ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਸਿੱਖ।
- ਨਦੀ** : ਹਾਏ ਮੈਂ ਮਰ ਗਈ, ਸੜ ਗਈ ਮੈਂ, ਇਹ ਸੁਣਨ ਤੋਂ
ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਮਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਗਈ।
- ਓਦੋ** : ਅੱਗੇ ਵੀ ਏਹਨਾਂ ਅੰਬਰਸਰੀਆਂ ਨੇ ਧੋਖਾ ਕੀਤਾ ਸੀ
ਗੁਰਾਂ ਨਾਲ। ਜਦੋਂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਆਏ ਨਾ
ਅੰਬਰਸਰ ਤਾਂ ਇਹ ਹਰਮੰਦਰ ਨੂੰ ਜਿੰਦਰੇ ਲਾ ਕੇ ਬਾਹਰ
ਨਿੱਕਲ ਗੇ। ਓਦੋਂ ਮਾਈਆਂ ਨੇ ਪੈਰ ਜਾ ਫੜੇ ਗੁਰਾਂ ਦੇ
ਤੇ ਓਦੋਂ ਛੱਡੇ ਜਦੋਂ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।
- ਭਾਨੀ** : ਨੀ ਇਹ ਅੰਬਰਸਰੀਏ ਹੈਨ ਈ ਅੰਦਰ ਸੜੀਏ।
- ਨਦੀ** : ਕੋਈ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਘਰੀਂ ਨਾ ਵੜਨ ਦਿਓ, ਜਾਣ ਜਿੱਧਰ
ਜਾਣੈ ਆਵਦੇ ਕਾਲੇ ਮੂੰਹ ਲੈ ਕੇ।
- ਕਿਸ਼ਨੀ** : ਲੈ ਕੁੜੇ ਸੁਕਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ ਬਈ ਬਲਦੀ ਅੱਗ
ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਆਏ ਨੇ।

- ਚੰਦੋ** : ਸ਼ੇਖਾਂ ਵਾਲਾ ਬਾਬਾ ਤਾਂ ਬਲਾਂ ਈ ਗੁੱਸੇ 'ਚ ਐ।
- ਕਿਸ਼ਨੀ** : ਲੈ ਗੁੱਸੇ ਦੀ ਕੀ ਗੱਲ ਐ, ਮੈਂ ਕਰਦੀ ਆਂ ਜਾ ਕੇ ਗੱਲ।
- ਚੰਦੋ** : ਉਹ ਸਾਰੇ ਏਧਰ ਨੂੰ ਈ ਆ ਰਹੇ ਐ। ਸ਼ੇਖਾਂ ਵਾਲੇ ਬਾਬੇ ਨੇ ਆਖਿਐ ਚਲੋ ਭਾਗੋ ਨੂੰ ਮਨਾ ਲਵੋ ਜੇ ਉਹਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਠੀਕ ਐ।
- ਨੰਦੀ** : ਭਾਗੋ ਜੀ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਦੀ ਮਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ।
- ਵੀਰੋ** : ਮਾਂ ਵੀਰ ਵੀ ਨਾਲ ਈ ਐ।
- ਨੰਦੀ** : ਮਰ ਗਿਆ ਤੇਰਾ ਵੀਰ, ਮੋਏ ਮੁਰਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦੇ ਵੀਰ ਹੁੰਦੇ ਨੇ?
- (ਬਾਹਰੋਂ ਕੁੱਝ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਨੇ...)
- ਆਵਾਜ਼** : ਬੰਦ ਕਰ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ, ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੱਥੇ ਨਹੀਂ ਲਾਉਣਾ...
- (ਵੀਰੋ ਰੋਂਦੀ ਹੋਈ ਮਾਂ ਵੱਲ ਦੇਖਦੀ ਹੈ... ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ...)
- ਮੈਂ ਕਹਿੰਦੀ ਆਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ।
- (ਵੀਰੋ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ...)
- ਬਾਹਰਲਾ ਰੋਲਾ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਨੇੜੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ...)
- ਚੰਦੋ** : ਆ ਗਏ ਨੇ ਸੁਆਹ ਪੌਣ ਸਾਡੇ ਸਿਰਾਂ 'ਚ।
- ਨੰਦੀ** : ਇਹੋ ਜੇਹੀਆਂ ਸੜੀਆਂ ਸੁਹਾਗਣਾਂ ਤੋਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਦੁਹਾਗਣਾਂ ਈ ਚੰਗੀਆਂ ਸਾਂ। ਚੰਦਰਿਓ, ਮਰ ਜਾਂਦੇ

ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਗਦ-ਗਦ ਹੋ ਉਠਦੀਆਂ, ਸ਼ੁਕਰ
ਮਨਾਉਂਦੀਆਂ।

ਭਾਨੀ : ਓ ਹੋ, ਵੇ ਕਲ ਮੂੰਹਿਓਂ ਇਹ ਕੀ ਕੀਤਾ ਤੁਸੀਂ?

ਨੰਦੀ : ਸੌ-ਸੌ ਸਗਣ ਮਨਾਉਂਦੀਆਂ, ਸਿਰ ਸਲੰਗ ਭਰ ਉੱਚਾ
ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਖਾਨਦਾਨ ਦਾ, ਰਹਿੰਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤਾਈਂ
ਲੋਕ ਯਾਦ ਕਰਦੇ।

ਚੰਦ : ਹੁਣ ਤਾਂ ਫਿਟ ਲਾਹਣਤਾਂ ਪੈਣਗੀਆਂ ਏਸ ਜੱਗ ਵੀ
ਤੇ ਅਗਲੇ ਜਹਾਨ ਵੀ।

ਭਾਨੀ : ਕਾਲੇ ਮੂੰਹ ਵਾਲਿਓਂ ਇਹ ਕਾਲਖ ਕਦੇ ਨਹੀਂ
ਉਤਰਨੀ, ਨਰਕਾਂ 'ਚ ਸੜੇਗੇ ਗਰਕ ਜਾਣਿਓ
ਚੰਦਰਿਓ।

(ਵੀਰੋ ਹਟਕੋਰੇ ਭਰਦੀ ਹੈ...)

ਬਾਹਰੋਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ...)

ਮਰਦ-ਆਵਾਜ਼ : ਉਹ ਭਾਗੋ ਜੀ ਆ ਰਹੇ ਨੇ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਹੀ ਨੇ। ਹਾਂ
ਭੂਆ ਭਾਗੋ ਈ ਐ।

ਵੀਰੋ : ਮਾਂ ਬੁਹਾ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਆਂ?

ਨੰਦੀ : ਨਹੀਂ।

(ਘੋੜੇ ਦੇ ਹਿਣਕਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼...)

ਬਾਹਰਲਾ ਰੋਲਾ ਇੱਕ ਦਮ ਚੁੱਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ...)

ਆਵਾਜ਼ (ਭਾਗੋ) : ਕੌਣ ਹੋ ਤੁਸੀਂ? ਚੁੱਪ ਕਿਉਂ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ? ਨੀਵੀਆਂ ਕਿਉਂ
ਪਾਈਆਂ ਨੇ, ਬੋਲਦੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ? ਬੋਲੋ....

ਨੰਦੀ : ਮੁਰਦੇ ਵੀ ਕਦੇ ਬੋਲਦੇ ਐ...

ਆਵਾਜ਼ (ਭਾਗੋ): ਕਾਇਰੋ! ਬੁਜ਼ਦਿਲੋ, ਗਿੱਦੜੋ, ਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਬੇ-ਮੁੱਖ ਹੋਇਆਂ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਏਥੇ। ਅਕਿਤਘਣੇ ਕੁੱਛ ਤਾਂ ਸ਼ਰਮ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ, ਜਿਸ ਹਸਤੀ ਨੇ ਤੁਹਾਡੀ ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਹਸਤੀ ਮਿਟਾ ਤੀ, ਕੁੱਛ ਤਾਂ ਕੀਮਤ ਪਾਈ ਹੁੰਦੀ ਉਸ ਦੀ।

ਮਰਦ ਆਵਾਜ਼ : ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਸੁਣੋ ਭਾਗੋ ਭੈਣ।

ਆਵਾਜ਼ (ਭਾਗੋ) : ਖਬਰਦਾਰ ਮੈਨੂੰ ਭੈਣ ਕਿਹਾ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗੇ ਨੀਚਾਂ, ਨਮਕ-ਹਰਾਮਾਂ ਦੀ ਭੈਣ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਚਲੇ ਜਾਵੇ ਆਵਦੇ ਕਾਲੇ ਮੂੰਹ ਲੈ ਕੇ, ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹੇ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਜਾਓ ਘੱਗਰੀਆਂ ਤੇ ਚੂੜੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਬੈਠੋ ਆਵਦੇ ਘਰੀਂ, ਪੱਗਾਂ ਲਾਹ ਕੇ ਚੁੰਨੀਆਂ ਲੈ ਲਵੋ। ਤਲਵਾਰਾਂ ਰੱਖ ਦਿਓ ਤੇ ਬਾਹਰ ਨਾ ਨਿਕਲਿਓ ਮਤਾਂ ਮੌਤ ਖਾ ਜਾਏ ਤੁਹਾਨੂੰ। ਲਾਹਨਤ ਐ ਤੁਹਾਡੀ ਮਰਦਾਨਗੀ ਨੂੰ।

ਚੰਦੋ : ਮਰਦ ਇਹੋ ਜਹੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ।

ਨੰਦੀ : ਮਰਦ ਨਹੀਂ ਮੁਰਦੇ ਐ ਮੁਰਦੇ।

(ਬਾਹਰੋਂ ਮਰਦਾਂ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ...)

ਆਵਾਜ਼-1 : ਅਸੀਂ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹਾਂ ਭੂਆ ਜੀ ਇਕ ਵਾਰ ਮਾਫ਼ ਕਰਦੇ ...

ਆਵਾਜ਼-2 : ਹਾਂ ਭੈਣ ਭਾਗੋ.. ਸਾਥੋਂ ਭੁੱਲ ਹੋ ਗਈ, ਅਸੀਂ ਵਾਪਸ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਆਂ।

ਆਵਾਜ਼-3 : ਗੁਰਾਂ ਕੋਲ ਵੀ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਕਿਹੜਾ ਮੂੰਹ ਲੈ ਕੇ ਜਾਵਾਂਗੇ।

ਓਏ : ਹੁਣ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਦੀ ਸੁਝੀ ਐ, ਉਥੋਂ ਤੁਰਨ ਲਗਿਆਂ ਕੀ ਸੋਚਿਆ ਸੀ?

ਨੰਦੀ : ਮੂੰਹਾਂ ਵਾਲੇ ਮਦਾਨ ਛੱਡ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ।

ਭਾਨੀ : ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਨੇ, ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮਾਧਾਂ ਤੇ ਹੀ ਫੁੱਲ ਚੜ੍ਹਦੇ ਨੇ।

(ਬਾਹਰੋਂ ਹੋਰ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ...)

ਆਵਾਜ਼-4 : ਭੈਣ ਦੇ ਪੈਰ ਫੜ ਲਓ।

ਆਵਾਜ਼-5 : ਭੈਣ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਜਾਓ।

ਆਵਾਜ਼-6 : ਸਾਨੂੰ ਬਚਾ ਲਓ ਭੈਣੇ, ਸਾਨੂੰ ਬਚਾ ਲਓ ਭਾਗੋ।

ਆਵਾਜ਼ (ਭਾਗੋ) : ਮੇਰੇ ਨਹੀਂ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਫੜੋ ਜਾ ਕੇ.... ਉਠੋ ਤੇ ਚਲੋ ਵਾਪਸ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਐਸੇ ਵੇਲੇ ਵਾਪਸ ਅਨੰਦਪੁਰ, ਜੇ ਜਿਉਂਦੇ ਰਹੋ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਬਖਸ਼ ਦੇਵੇਗਾ। ਜੇ ਮਰ ਵੀ ਗਏ ਤਾਂ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਸੁਰਖਰੂ ਹੋਵੋਗੇ ਤੇ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਥਾਂ ਮਿਲੇਗੀ।

ਆਵਾਜ਼ਾਂ : ਚਲੋ, ਠੀਕ ਐ, ਠੀਕ ਐ... ਭੈਣ ਭਾਗੋ... ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ.. ਮਝੈਲ ਸ਼ੇਰਨੀ... ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ।

ਨੰਦੀ : ਭਾਗੋ ਜੀ ਨੇ ਸਾਡੇ ਸਿਰਾਂ ਦੇ ਸੰਧੂਰ ਬਚਾ ਲਏ ਨੇ।

ਵੀਰੋ

: ਮਾਂ, ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਦਿੱਤੀਆਂ
ਸਨ... (ਚੀਜ਼ਾਂ ਲੈ ਕੇ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦੀ ਹੋਈ...)

ਮੈਂ ਵੀ ਜਾਵਾਂਗੀ ਨਾਲ...

(ਨੰਦੀ, ਭਾਨੀ, ਚੰਦੋ ਤੇ ਕਿਸ਼ਨੀ ਇੱਕ ਦੂਜੀ ਵੱਲ
ਦੇਖਦੀਆਂ ਹਨ...)/

...ਪਰਦਾ ਡਿੱਗਦਾ ਹੈ....]

5 ਆਲੀ ਸਿੰਘ

ਪਾਤਰ

ਅਹਿਮਦ
ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ
ਆਲੀ ਸਿੰਘ
ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ
ਬੂਟਾ ਖਾਂ
ਜਮਾਲ ਦੀਨ
ਸਦੀਕ
ਗੰਡਾ ਮੱਲ
ਸਿਪਾਹੀ
ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ
ਬਾਜ ਸਿੰਘ
ਫਤੇ ਸਿੰਘ
ਤਾਰੂ
ਦੇਸਾ
ਸੋਖੀ
ਜੀਤੂ
ਬੇਗਮ
ਬੱਚਾ

ਆਲੀ ਸਿੰਘ

ਪਹਿਲੀ ਝਾਕੀ

ਪਰਦਾ ਖੁਲ੍ਹਦਾ ਹੈ.....

ਸਥਾਨ - ਸਰਹੰਦ, ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਦਾ ਮਹਿਲ;

ਅਹਿਮਦ ਤੇ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਅਹਿਮਦ

: ਹਜ਼ੂਰ! ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ
ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਗੌਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ

: ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਦਾ ਮੈਂ ਗੌਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ?

ਅਹਿਮਦ

: ਗੁਰੂ ਦੇ ਬੰਦੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ।

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ

: ਕਿਉਂ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ? ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਫਿਕਰ
ਕਰਦੈਂ... ਕੀ ਬੰਦਾ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਆਇਆ?

ਅਹਿਮਦ

: ਜਨਾਬ ਨੂੰ ਮਜ਼ਾਕ ਸੁਝਦੇ ਨੇ, ਬੰਦਾ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਤਾਂ ਕੀ
ਆਵੇਗਾ? ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਜਣੇ-ਖਣੇ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਤੇ
ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨੇ ਇਸ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਮੁਗ਼ਲ ਸਲਤਨਤ ਨੂੰ
ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ
ਭੇਜਿਆ ਹੈ। ਲੋਕ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਜਿਸ
ਸਰਹੰਦ ਦੀ ਦੀਵਾਰ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਚਿਣ ਕੇ
ਕਤਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨੇ, ਇਹ ਉਸ ਸਰਹੰਦ ਦੀ ਇਕ-
ਇਕ ਇੱਟ ਪੱਟ ਕੇ ਛੱਡੇਗਾ।

- ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ** : ਤੂੰ ਅਹਿਮਦ ਨਹੀਂ ਅਹਿਮਕ ਹੈਂ ਅਹਿਮਕ, ਤੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤਾਪ ਚੜ੍ਹਾਈ ਬੈਠਾ ਐਂ। ਰੌਲਾ ਪਾਉਣ ਨਾਲ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਤੂੰ ਕੀ ਸਮਝਦੈਂ ਮੇਰੇ ਕੰਨ ਬੰਦ ਨੇ?
- ਅਹਿਮਦ** : ਤੁਸੀਂ ਬੁਰਾ ਮਨਾ ਗਏ ਜਨਾਬ, ਮੈਂ ਸਮਝਿਆ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਡਰਦਿਆਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ।
- ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ** : ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ, ਬਹੁਤ ਨੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ। ਸੁਆਦ ਤਾਂ ਤਾਂ ਐ ਨਾ ਜੇ ਕੁੱਛ ਕਰਕੇ ਦਿਖਾਉਣ, ਕੁਛ ਕਰਨ। ਕੋਈ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਅਸੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕਰਾਂਗੇ, ਅਸੀਂ ਕਰ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।
- ਅਹਿਮਦ** : ਕਰ ਦਿੱਤੇ, ਕੀ ਕਰ ਦਿੱਤੇ?
- ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ** : ਤੂੰ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ, ਅਸੀਂ ਅਵੇਸਲੇ ਨਹੀਂ ਬੈਠੇ। ਦੋ ਪਠਾਨ ਭੇਜੇ ਐ। ਚੰਗੀ ਰਕਮ ਦਿੱਤੀ ਐ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ, ਤੇ ਕੰਮ ਹੋਣ ਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਇਨਾਮ ਸਨਾਮ ਦੇਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤੇ।
- ਅਹਿਮਦ** : ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਈ... ਕੀ ਕੰਮ ਹੋਣ ਤੇ?
- ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ** : ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕੰਮ ਤਮਾਮ, ਕਾਫਰ ਦਾ ਅੰਜਾਮ। ਜਦ ਗੁਰੂ ਹੀ ਨਾ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਬੰਦਾ ਕੀ ਕਰੇਗਾ?
- ਅਹਿਮਦ** : ਯਾ ਅੱਲਾ! ਇਹ ਰਾਜ਼ ਹੀ ਰਹੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ...
- ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ** : ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੀ? ਟਿੱਡੀ ਟੱਪੂ ਤਾਂ ਪਹਾੜ ਟੱਪ ਜੂ...
ਆਲੀ ਸਿੰਘ ਆਉਂਦਾ ਹੈ...
- ਆਲੀ ਸਿੰਘ** : ਟਿੱਡੀ ਪਹਾੜ ਭਾਵੇਂ ਨਾ ਟੱਪੇ ਪਰ ਜਿੱਥੇ ਬਹਿ ਜਾਏ ਉਥੇ ਤਾਂ ਸਭ ਚਟਮ ਕਰ ਜਾਂਦੀ ਐ।

- ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ** : (ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਦੇਖਦਾ ਹੋਇਆ...) ਚਟਮ ਕਰ ਜਾਂਦੀ
ਐ... ਮਤਲਬ?
- ਆਲੀ ਸਿੰਘ** : ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਯਾਦ ਨਹੀਂ, ਜਦੋਂ ਆਇਆ ਸੀ ਟਿੱਡੀ
ਦਲ ਰਾਤੋਂ-ਰਾਤ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸੀ ਫਸਲਾਂ
ਤੇ ਬੇਰੀਆਂ, ਕਿੱਕਰਾਂ ਦੇ ਰੁੱਖ ਵੀ ਗੰਜੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸੀ।
- ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ** : (ਹੱਸਦਾ ਹੋਇਆ...) ਹਾਂ, ਹਾਂ ਤੈਨੂੰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਯਾਦ
ਐ। (ਅਹਿਮਦ ਵੀ ਨੀਵੀਂ ਪਾ ਕੇ ਹੱਸਦਾ ਹੈ...)
- ਆਲੀ ਸਿੰਘ** : ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੜੀ ਟਿੱਡੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ?
- ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ** : ਨਹੀਂ-ਨਹੀਂ, ਕੁਛ ਨਹੀਂ, ਐਵੇਂ ਬਸ... ਅਹਿਮਦ ਕੋਈ
ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।
- ਆਲੀ ਸਿੰਘ** : ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਤੁਸੀਂ ਕਰੋ ਗੱਲਾਂ ਮੈਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਨੂੰ
ਫਿਰ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ। (ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ...)
- ਅਹਿਮਦ** : ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਨੇ ਅਪਣੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਲਈ, ਨਹੀਂ ਤੇ
ਖੜ੍ਹੇ ਪੈਰ ਮੁੜ ਜਾਣ ਦਾ ਕੀ ਮਤਲਬ?
- ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ** : ਸੁਣ ਵੀ ਲਈ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਆਦਮੀ
ਹੈ।
- ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ** ਆਉਂਦਾ ਹੈ...
- ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ** : ਹਜ਼ੂਰ ਦਾ ਇਕਬਾਲ ਬਲੰਦ ਹੋਵੇ।
- ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ** : ਆਓ, ਆਓ ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ, ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਆਏ
ਹੋ। ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੀ ਤਬੀਅਤ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ?
- ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ** : ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਠੀਕ ਐ ਪਰ ਦੋਸਤਾਂ ਦੀ ਵਿਗੜੀ
ਲਗਦੀ ਹੈ।

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ : ਕਿਹੜੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦੀ, ਅੱਲਾ ਖੈਰ ਕਰੇ!

ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ : ਆਹ ਆਲੀ ਸਿੰਘ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ, ਬੁਲਾਉਣ ਤੋਂ ਬੋਲਿਆ ਨਹੀਂ, ਇਉਂ ਤੁਰਿਆ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਸੁਣਿਆ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਵੈਸੇ ਪਿਛਲੇ ਕੁੱਛ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਕਈ ਵੇਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੈ, ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਉਖੜਿਆ-ਉਖੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਚੁੱਪ ਚੁੱਪੀਤਾ ਘੁਟਿਆ-ਘੁਟਿਆ ਜਿਹਾ ਲਗਦੈ। ਕਿਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਅਫ਼ਸੋਸ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ?

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ : ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਕਹਿ ਸਕਦੈਂ ਤੂੰ?

ਅਹਿਮਦ : ਜਨਾਬ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬੜਾ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਮੁਨਾਸਬ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਦੀਵਾਰ ਵਿਚ ਚਿਣਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਆਲੀ ਇਕ ਕੋਨੇ 'ਚ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ : ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ੱਕ ਪਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ ਉਸ ਦਿਨ ਉਹਦੇ ਮੂੰਹ ਦਾ ਰੰਗ ਉਡਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਲਾਲ ਸਨ। ਹੋਰ ਸੁਣੋ ਜਦੋਂ ਟੋਡਰ ਮੱਲ ਨੇ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਿਆਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਦਾਦੀ ਦਾ ਸੰਸਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਆਲੀ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਿਓ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕਈ ਆਦਮੀ ਉਥੇ ਮੌਜੂਦ ਸਨ।

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ : ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਫਿਕਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ।

ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ : ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਆਲੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਚਾਚੇ ਮਾਲੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰੂ ਕੋਲੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ ਸੀ।

ਅਹਿਮਦ : ਫੇਰ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਸ਼ੱਕ ਪੱਕਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਜਨਾਬ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ : ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ?

ਅਹਿਮਦ : ਮੈਂ ਕਈ ਵੇਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬੰਦੇ ਬਾਰੇ ਮਾਲੂਮ ਕਰੋ ਤੁਸੀਂ ਗੌਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ : ਇਹ ਗੱਲ ਹੈ ਤਾਂ ਸੋਚਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਤੇ ਅੱਖ ਰੱਖੋ।

ਅਹਿਮਦ : ਅੱਖ ਤਾਂ ਰੱਖੀ ਐ, ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਕਈ ਓਪਰੇ ਆਦਮੀ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਵੇਖੇ ਗਏ ਨੇ ਪਰ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਪੁਖਤਾ ਸਬੂਤ ਨਾ ਹੋਣ ਤਾਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਰਨਾ ਦਰੁਸਤ ਨਹੀਂ।

ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ : ਤੁਸੀਂ ਵੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਅੱਜ-ਕਲ੍ਹ ਆਲੀ ਚੁੱਪ-ਚੁੱਪ ਘੁਟਿਆ-ਘੁਟਿਆ ਰਹਿੰਦੇ।

ਅਹਿਮਦ : ਜਨਾਬ ਤੁਸੀਂ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਤਾਂ ਦੇਖੋ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ ਬਾਰੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬੰਦੇ ਬਾਰੇ ਕੀ ਕੁਛ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਤੇ ਬੰਦੇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਸੁਣਦਾ ਈ ਹੋਵੇਗਾ। ਕੁੱਛ ਤਾਂ ਬੋਲੇਗਾ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ।

ਬੂਟਾ ਖਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ...

ਬੂਟਾ ਖਾਂ : ਹਜ਼ੂਰ ਖੁਫੀਆ ਦਸਤੇ ਤੋਂ ਖਬਰ ਮਿਲੀ ਹੈ ਕਿ ਮਾਝੇ ਤੇ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਟੋਲੀਆਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬੰਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਣ ਲਈ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ : (ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ...) ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਰੋਕੀਆਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਗਈਆਂ। ਫ਼ੌਰਨ ਅਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਬੂਟਾ ਖਾਂ : ਜੀ ਹਜ਼ੂਰ, ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ : ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਤੁਰੰਤ ਜਾਓ।

ਬੂਟਾ ਖਾਂ : ਜੀ ਹਜ਼ੂਰ, ਤੁਰੰਤ ਕਾਰਵਾਈ ਹੋਵੇਗੀ।

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ : ਹਰ ਪਾਸੇ ਚੌਕਸੀ ਨੂੰ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਸਭ ਰਸਤਿਆਂ, ਨਦੀਆਂ-ਨਾਲਿਆਂ ਦੇ ਪਤਨਾਂ ਤੇ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਪਹਿਰਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਪਲ-ਪਲ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇ। ਲੋੜ ਪੈਣ ਤੇ ਉਹ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਏ ਜਾਣ ਜਾਂ ਕੁੱਟ ਮਾਰ ਕੇ ਵਾਪਸ ਮੋੜ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ।

ਬੂਟਾ ਖਾਂ : ਜੀ ਹਜ਼ੂਰ, ਐਸਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ (ਜਾਂਦਾ ਹੈ...)

ਅਹਿਮਦ : ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਜਨਾਬ! ਜਨਾਬ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਉਂਦੇ ਰਹੇ... ਕਬੂਤਰ ਅੱਖਾਂ ਮੀਚ ਲਵੇ ਤਾਂ ਬਿੱਲੀ ਚਲੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ।

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ : ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਕੀ ਕੀਤਾ... ਖੁੱਕੀਂ ਵੜੇ ਪਕੌਂਦੇ ਰਹੇ, ਗੱਲੀਂ ਤਾਂ ਅਸਮਾਨ ਨੂੰ ਟਾਕੀਆਂ ਲਾ ਆਉਂਦੇ ਹੋ।

ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ : ਅਸਮਾਨ ਸਿਰ ਤੇ ਚੁੱਕਣਾ ਵੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਗੱਲ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਹੁਣ ਅਕਲ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਈਏ ਤਾਂ ਜੋ ਆਈ ਬਲਾ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾਵੇ।

ਜ਼ਮਾਲ ਦੀਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ...

ਜ਼ਮਾਲ ਦੀਨ : ਜਨਾਬ ਇੱਕ ਖ਼ਾਸ ਖ਼ਬਰ ਹੈ।

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ : ਆਮ ਖ਼ਬਰ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਐ? ਖ਼ਬਰ ਤਾਂ ਖ਼ਬਰ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਐ? ਬੋਲ ਕੀ ਖ਼ਬਰ ਐ... ਤੇਰੀ ਖ਼ਾਸ ਖ਼ਬਰ।

ਜ਼ਮਾਲ ਦੀਨ : ਜਨਾਬ ਖ਼ਾਸਮ ਖ਼ਾਸ ਹੈ ਮੇਰੀ ਖ਼ਬਰ, ਜਨਾਬ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਤੇ ਕਾਤਲਾਨਾ ਹਮਲਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ : (ਚੌਂਕ ਕੇ...) ਕੀ ਆਖਿਆ? ਫਿਰ ਬੋਲ, ਬੋਲ, ਜ਼ਰਾ ਉੱਚੀ ਬੋਲ।

ਜ਼ਮਾਲ ਦੀਨ : ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕਾਤਲਾਨਾ ਹਮਲਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਬਚਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ : ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਪਠਾਨ ਦਾ ਵਾਰ ਕਦੀ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਕਾਫ਼ਰ ਖ਼ਤਮ ਸ਼ੁੱਦ... ਜ਼ਮਾਲ ਦੀਨ ਖ਼ੁਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸਾਨੂੰ। ਔਹ ਅਹਿਮਦ ਮੂੰਹ ਲਟਕਾਈ ਬੈਠਾ ਸੀ ਤੇ ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ ਵੀ ਸੋਚੀਂ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਵਾਹ ਜ਼ਮਾਲ ਦੀਨ ਵਾਹ, ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਖ਼ਬਰ ਦਿੱਤੀ ਐ ਤੂੰ।

ਜ਼ਮਾਲ ਦੀਨ : ਗੁਸਤਾਖ਼ੀ ਮੁਆਫ਼ ਜਨਾਬ ਇੱਕ ਮਾੜੀ ਖ਼ਬਰ ਵੀ ਹੈ।

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ : ਮਾੜੀ ਖ਼ਬਰ, ਉਹ ਵੀ ਦੱਸ ਦੇ, ਹੁਣ ਕੋਈ ਖ਼ਬਰ ਮਾੜੀ ਹੋ ਈ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ।

ਜ਼ਮਾਲ ਦੀਨ : ਜਨਾਬ, ਉਹ ਬੰਦਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਬੰਦਾ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ, ਬੜੀ ਤਬਾਹੀ ਮਚਾਈ ਐ, ਸੋਨੀਪਤ ਕੈਥਲ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੇ ਲੁੱਟ ਮਾਰ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਚੋਰ, ਧਾੜਵੀ ਤੇ ਡਾਕੂ ਵੀ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਰਲੀ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਦਾ ਹੌਸਲਾ ਵੱਧਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ : ਓਏ ਜਦ ਗੁਰੂ ਈ ਨਾ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਬੰਦਾ ਕਿਹੜੇ ਬਾਗ ਦੀ ਮੂਲੀ ਐ। ਉਹਦਾ ਵੀ ਮੱਕੂ ਠੱਪ ਦਿਆਂਗੇ। ਤੁਸੀਂ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ।

ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ : ਫਿਕਰ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਜਨਾਬ, ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨਹੀਂ ਬੈਠਾ ਤੁਹਾਡੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਔਰ ਮੱਦਦ ਵਾਸਤੇ। ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਣਾ ਕੇ ਤਖ਼ਤ ਤੇ ਬਠਾਉਣ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੱਥ ਹੈ ਤੇ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬੜੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਗੁਰੂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕਦੀ ਨਾਰਾਜ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਸੋਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਜ਼ਮਾਲ ਦੀਨ : ਬਜਾ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ ਨੇ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਾਹੀ ਹਕੀਮਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ : (ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਨੂੰ...) ਖਾਂ ਸਾਹਿਬ! ਤੁਹਾਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ... ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਨੂੰ ਮਰਵਾਇਆ ਤਾਂ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੇ ਆਪ ਸੀ ਪਰ ਨਾਮ ਲਗਿਆ ਚੰਦੂ ਦਾ ਤੇ ਫੇਰ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪ ਹੀ ਚੰਦੂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ... ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਈ ਹੈ ਕਿ ਚੰਦੂ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਕੀਤਾ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਨੇ। ਕੀ ਪਤਾ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਵੀ ਕਹਿ ਦੇਵੇ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਕਾਤਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰੋ ਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਹਾਦਰ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

ਜ਼ਮਾਲ ਦੀਨ : ਮੈਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ... (ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ...)

ਭੁੱਚਾ ਨੰਦ : ਜੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਰੋਕਿਆ ਨਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਨਤੀਜੇ ਬੁਰੇ ਨਿਕਲ ਸਕਦੇ ਹਨ।

(ਬੂਟਾ ਖਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ...)

ਬੂਟਾ ਖਾਂ : ਹਜ਼ੂਰ ਮੁਆਫੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਬਹੁਤ ਬੁਰੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਹਨ।

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ : ਦਿਨ ਹੀ ਬੁਰੇ ਹਨ ਤਾਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਵੀ ਬੁਰੀਆਂ ਹੀ ਆਉਣਗੀਆਂ... ਬੋਲੋ...

ਬੂਟਾ ਖਾਂ : ਹਜ਼ੂਰ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਬੰਦੇ ਨੇ ਸਮਾਣੇ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਕੱਟ-ਵੱਢ ਕੀਤੀ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਪਰਵਾਰਾਂ ਦੇ ਪਰਵਾਰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤੇ, ਵੱਡੀਆਂ-ਵੱਡੀਆਂ ਹਵੇਲੀਆਂ ਢਾ-ਢੇਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਖੰਡਰ ਬਣਾ ਤਾ, ਸਭ ਕੁਝ ਲੁੱਟ ਲਿਆ ਜਨਾਬ।

(ਜ਼ਮਾਲ ਦੀਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ....)

ਜ਼ਮਾਲ ਦੀਨ : ਸਮਾਣਾ ਈ ਨਹੀਂ ਜਨਾਬ ਕੁੰਜਪੁਰਾ, ਕਪੂਰੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਵੀ ਲੁੱਟੇ ਪੁੱਟੇ ਗਏ ਨੇ ਤੇ ਸਢੌਰਾ ਵੀ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਸਢੌਰੇ 'ਚ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ੁਲਮ ਕੀਤੇ, ਜਦੋਂ ਕੁਛ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਮਿੰਨਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਤਾਂ ਬੰਦੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਵੜ ਜਾਣ ਉਹ ਬਚੇ ਰਹਿਨਗੇ। ਜੇ ਬਾਹਰ ਰਹਿ ਗਏ ਉਹ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਡੇ ਅਮੀਰ, ਕਾਜ਼ੀ ਤੇ ਮੁੱਲਾਂ ਪਰਵਾਰਾਂ ਸਮੇਤ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਵੜ ਗਏ। ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਬਾਹਰ ਰਹਿ ਗਏ ਪਰ ਬੰਦੇ ਬਦ-ਬਖਤ ਨੇ ਗੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਹੀ ਅੱਗ ਲੁਆ ਦਿੱਤੀ।

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ : (ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਕੇ...) ਖਾਮੋਸ਼, ਅਬ ਔਰ ਨਹੀਂ... ਜ਼ਮਾਲ ਖਾਂ, ਫੌਜ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

ਜਮਾਲ ਦੀਨ : ਜੋ ਹੁਕਮ, ਬੂਟਾ ਖਾਂ ਤੂੰ ਵੀ ਆ ਮੇਰੇ ਨਾਲ।

(ਜਮਾਲਦੀਨ ਤੇ ਬੂਟਾ ਖਾਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ...)

ਸਦੀਕ ਆਉਂਦਾ ਹੈ...

ਸਦੀਕ : ਹਜ਼ੂਰ ਮੈਂ ਰੂਪ ਨਗਰ ਤੋਂ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਲੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਟੋਲਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਫੌਜੀ ਦਸਤੇ ਵਲੋਂ ਰੋਕਨ ਤੇ ਝੜਪ ਹੋ ਗਈ। ਖਿਜ਼ਰ ਖਾਂ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਨੂੰ ਚੁੱਕਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਨਸਤਰ ਖਾਂ ਤੇ ਵਲੀ ਮੁਹੰਮਦ ਵੀ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਸ਼ੇਰ ਮੁਹੰਮਦ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਗਏ।

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ : ਸਾਫ਼ ਬੋਲੋ, ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਸਿਖੜਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਿਆ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਲੋਕ ਦੌੜ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ।

ਸਦੀਕ : ਜੀ ਹਜ਼ੂਰ... ਨਹੀਂ ਹਜ਼ੂਰ।

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ : ਦਫੇ ਹੋ ਜਾਓ, ਬੇ-ਸ਼ਰਮ ਬਦਜ਼ਾਤ ਹਰਾਮ ਖੋਰ ਨੇ ਸਭ।

ਅਹਿਮਦ : ਹਾਲਤ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਬਦਲ ਰਹੀ ਹੈ?

ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ : ਸਿਰਫ਼ ਬਦਲ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਹਾਲਤ ਵਿਗੜ ਵੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਹੱਥ ਤੇ ਹੱਥ ਧਰ ਕੇ ਬੈਠਣ ਦਾ ਵਕਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਫੌਰਨ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸਖ਼ਤ ਕਾਰਵਾਈ... ਜੇ ਇਸ ਕਾਫ਼ਰ ਨੂੰ ਇਸ ਮੌਕੇ ਨੱਥ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਗਈ ਤਾਂ ਨਤੀਜਾ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਦੀਕ : ਹਜ਼ੂਰ ਮੇਰੇ ਲਈ ਕੀ ਹੁਕਮ ਹੈ?

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ : ਤੂੰ ਬੂਟਾ ਖਾਂ ਕੋਲ ਜਾਹ ਉਹ ਦੱਸੇਗਾ ਤੈਨੂੰ...

ਸਦੀਕ : ਜੋ ਹੁਕਮ...

(ਝੁੱਕ ਕੇ ਸਲਾਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ...)

ਜ਼ਮਾਲ ਦੀਨ ਘਬਰਾਇਆ ਹੋਇਆ ਆਉਂਦਾ ਹੈ...

ਜ਼ਮਾਲ ਦੀਨ : ਅੱਲਾ ਬੈਰ ਕਰੇ ਜਨਾਬ ਮੁਸੀਬਤ ਸਾਡੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੇ
ਆ ਖੜ੍ਹੀ ਹੈ।

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ : ਹੁਣ ਕਿਹੜੀ ਬਿਜਲੀ ਡਿੱਗ ਪਈ?

ਜ਼ਮਾਲ ਦੀਨ : ਬੰਦੇ ਨੇ ਛੱਤ ਅਤੇ ਬਨੂੜ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ
ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਸਰਹੰਦ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਗੰਡਾ ਮੱਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ...

ਗੰਡਾ ਮੱਲ : (ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ ਨੂੰ
ਬੋਲਦਾ ਹੈ...) ਚਾਚਾ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਐਥੇ ਬੈਠੇ ਹੋ, ਮੈਂ ਕਿੰਨੇ
ਥਾਈਂ ਦੇਖ ਕੇ ਆਇਆਂ।

ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ : ਕਿਉਂ ਐਡੀ ਕੀ ਲੋੜ ਪੈ ਗਈ ਮੇਰੀ?

ਗੰਡਾ ਮੱਲ : ਬਨੂੜ ਤੋਂ ਮਿਲਖੀ ਰਾਮ ਜੀ ਆਏ ਬੈਠੇ ਨੇ ਬੜੇ ਮਾਯੂਸ
ਤੇ ਘਬਰਾਏ ਹੋਏ ਨੇ। ਕੱਲ੍ਹ, ਬਨੂੜ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤੇ
ਬੰਦੇ ਨੇ। ਧਾੜਵੀਆਂ ਨੇ ਲੁੱਟ ਮਚਾਈ ਹੋਈ ਐ, ਲੋਕ
ਘਰਾਂ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਜਾਨ ਬਚਾਉਂਦੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ ਏਧਰ
ਓਧਰ...

ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ : ਲੋ ਖਾਂ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਤਾਂ ਈ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਰੋਕੋ ਇਸ
ਗੰਦੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ। ਕਰੋ ਕੁੱਛ ਕਰੋ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਆਪਾਂ ਵੀ
ਗਏ ਸਮਝੋ। ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ
ਛੱਡਣਾ। ਰਾਮ ਭਲੀ ਕਰੇ।

- ਗੰਡਾ ਮੱਲ** : ਮਿਲਖੀ ਰਾਮ ਦਸਦੈ, ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਬੜੇ ਲੋਕ ਰਲ ਗਏ
ਨੇ ਤੇ ਅਜੇ ਮਾਝੇ ਤੇ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਸਿੱਖ ਵੀ ਆ ਰਹੇ ਨੇ।
ਸਿੱਖ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦਾ ਨਾਂ ਦੇ ਰਹੇ ਨੇ ਤੇ
ਉਸ ਦੀ ਹਰ ਗੱਲ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸਮਝਦੇ ਨੇ।
- ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ** : ਗੰਡਾ ਮੱਲ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਜਾ ਰਲੋ।
- ਗੰਡਾ ਮੱਲ** : ਕੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਖਾਂ ਸਾਹਿਬ... ਮੈਂ ਕੀ ਲੈਣੈ ਉਹਦੇ
ਕੋਲੋਂ?
- ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ** : ਇਹ ਮਸ਼ਕਰੀਆਂ ਕਰਨ ਦਾ ਵਕਤ ਨਹੀਂ ਖਾਂ ਸਾਹਿਬ,
ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਅੱਗ ਲੱਗੀ ਪਈ ਐ। ਤੁਸੀਂ...
- ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ** : ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਪੂਰੀ ਤਾਂ ਸੁਣੋ... ਗੰਡਾ ਮੱਲ ਇਕੱਲਾ
ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕੁੱਛ ਆਦਮੀ ਹੋਰ ਵੀ
ਜਾਣਗੇ। ਬੰਦੇ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਸਾਡੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਸ਼ਿਕਾਇਤ
ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਤੇ ਬੜੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨੇ
ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ਰਨ 'ਚ ਆਏ ਨੇ ਤੇ ਇਹ ਬੰਦਾ
ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਤੋਂ ਬਦਲਾ
ਲੈਣਗੇ ਤੇ ਮੌਕਾ ਮਿਲਨ ਤੇ ਬੰਦੇ ਦਾ ਕੰਮ ਤਮਾਮ ਕਰ
ਦੇਣਗੇ।
- ਗੰਡਾ ਮੱਲ** : ਤਰਕੀਬ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਠੀਕ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸਚਾਈ
ਪਤਾ ਲਗਣ ਤੇ ਸਾਡਾ ਤਾਂ ਕੰਮ ਈ ਤਮਾਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।
- ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ** : ਐਸ ਵੇਲੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਰਦੈ, ਉਹਨੂੰ
ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਵੀ ਜਾਵੇ, ਕਬੂਲ ਹੋ
ਜਾਂਦੈ। ਤੂੰ ਸੁਣਿਆ ਨਹੀਂ ਚੋਰ, ਧਾੜਵੀ, ਡਾਕੂ, ਸਭ
ਰਲੀ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਸਾਡੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ
ਕਰਨੀਆਂ ਤੇ ਰੋਣਾ ਕੁਰਲਾਣਾ ਹੈ।
- ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ** : ਗੰਡਾ ਮੱਲ ਚਲਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿਹਾ ਹੈ।

(ਆਲੀ ਸਿੰਘ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ...)

ਲੌ, ਆਲੀ ਸਿੰਘ ਆ ਗਿਆ ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਹੀ
ਗੱਲ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਸਾਂ।

ਆਲੀ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਸੀ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ, ਕੋਈ ਚੰਗੀ
ਗੱਲ ਈ ਹੈ ਨਾ?

ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ : ਖਾਂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ।
ਭੀੜ ਪਈ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਮੱਦਦ ਦੀ ਉਮੀਦ ਹੈ।

ਆਲੀ ਸਿੰਘ : ਕਿਉਂ ਕੀ ਭੀੜ ਪੈ ਗਈ ਹੈ?

ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ : ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨੇ ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਬੰਦਾ
ਭੇਜਿਆ ਹੈ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਦਾ ਤੇ ਲੁੱਟਦਾ
ਪੁੱਟਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਤੇ ਹੁਣ ਸਰਹੰਦ ਤੇ ਧਾਵਾ ਬੋਲਣ
ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਆਲੀ ਸਿੰਘ : ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਬਾਰੇ ਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਪਰ ਸਰਹੰਦ
ਉੱਤੇ ਧਾਵਾ? ਕੌਣ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਹੰਦ ਤੇ ਵੀ...

ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ : ਬਨੂੜ ਤੋਂ ਸਾਡਾ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਆਇਐ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ
ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਛੱਤ ਤੇ ਬਨੂੜ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ
ਲਿਆ ਤੇ ਹੁਣ ਸਰਹੰਦ ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਕਤ ਹਮਲਾ ਹੋ
ਸਕਦੈ।

ਆਲੀ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਤਾਂ ਫਿਰ ਫ਼ਿਕਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ : ਆਲੀ ਸਿੰਘ! ਮੈਂ ਇਕ ਤਰਕੀਬ ਸੋਚੀ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ
ਆਪਣੇ ਆਦਮੀ ਹੋ ਤੁਹਾਡੀ ਵੀ ਰਾਇ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ।
ਅਸੀਂ ਗੰਡਾ ਮੱਲ ਦੇ ਨਾਲ ਕੁੱਝ ਆਦਮੀ ਭੇਜੀਏ ਜੋ
ਬੰਦੇ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾਣ ਤੇ ਸਾਡੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਸ਼ਕਾਇਤਾਂ ਕਰ

ਕੇ ਬੰਦੇ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਜਿੱਤ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਰਲ
ਜਾਣ ਤੇ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਿਆਂ ਉਹਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਣ।

ਆਲੀ ਸਿੰਘ : ਤਰਕੀਬ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਹੈ। ਕਰ ਕੇ
ਦੇਖ ਲਵੋ।

ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ : ਜਨਾਬ ਮੈਂ ਇੱਕ ਮਸ਼ਵਰਾ ਦੇਵਾਂ।

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ : ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬੋਲੋ...

ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ : ਗੰਡਾ ਮੱਲ ਤੇ ਜਾਵੇਗਾ ਹੀ ਪਰ ਜੇ ਆਲੀ ਸਿੰਘ ਵੀ
ਨਾਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸੋਨੇ ਤੇ ਸੁਹਾਗੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ
ਕਿਉਂਕਿ ਆਲੀ ਸਿੰਘ ਤੇ ਤਾਂ ਬੰਦਾ ਬਿਨਾਂ ਸੋਚੇ ਭਰੋਸਾ
ਕਰ ਲਵੇਗਾ।

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ : ਵਾਹ ਬਈ ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ ਵਾਹ! ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਕਿਉਂ
ਨਹੀਂ ਸੁਝੀ। ਆਲੀ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਸੋਲਾਂ ਆਨੇਂ ਸਫਲ
ਹੋਵੇਗਾ। ਆਲੀ ਸਿੰਘ ਉੱਤੇ ਤਾਂ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਹੋ ਈ
ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਆਲੀ ਸਿੰਘ! ਜਿੰਨੇ ਤੇ ਜਿਹੜੇ
ਆਦਮੀ ਤੈਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨੇ ਉਹ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਤੋਰ ਦਿਆਂਗੇ।
ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ ਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕੋਲੋਂ ਵੀ
ਤੈਨੂੰ ਇਨਾਮ ਦੁਆਵਾਂਗੇ।

ਆਲੀ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਖੁਸ਼ ਆਂ ਤੇ ਕਿਹੜੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਤੋਂ
ਇਨਾਮ ਦੁਆਓਗੇ। ਕਬਰ 'ਚੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਆਵੇਗਾ
ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ।

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ : ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਇਆ? ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸਦਾ
ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਖ਼ਤ ਕਦੇ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ।

ਆਲੀ ਸਿੰਘ : ਤੁਹਾਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਤਖ਼ਤ ਉੱਤੇ
ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ

ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਤਖ਼ਤ ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੀਰ ਮੰਨਦਾ ਹੈ।

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ

: ਫੇਰ ਤਾਂ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇਣਾ ਤੇਰੇ ਲਈ ਹੋਰ ਵੀ ਸੌਖਾ ਹੈ, ਫੜ ਲਿਆ ਉਸ ਕਾਫ਼ਰ ਨੂੰ, ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਭੇਜੀਏ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ ਮਗਰ, ਉਹ ਕੱਲੇ ਡਰਦੇ ਹੋਣਗੇ, ਦੋਜ਼ਖ ਦਾ ਰਾਹ ਵੀ ਤਾਂ ਲੰਮਾ ਡਰਾਉਣਾ ਹੈ ਨਾ।

ਆਲੀ ਸਿੰਘ

: ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇ ਸ਼ੇਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨੇ, ਉਹ ਨਾ ਡਰਦੇ ਨੇ ਤੇ ਨਾ ਘਬਰਾਉਂਦੇ ਨੇ, ਡਰ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਰਹੇ ਹੋ?

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ

: ਆਲੀ ਸਿੰਘ ਤਮੀਜ਼ ਨਾਲ ਬੋਲ ਓਇ, ਤੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੁਰਾਣਾ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਸਮਝ ਕੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਤੂੰ ਤਾਂ ਆਸਤੀਨ ਦਾ ਸੱਪ ਨਿਕਲਿਆ।

ਆਲੀ ਸਿੰਘ

: ਤਮੀਜ਼ ਸਿਰਫ਼ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਹਾਂ ਗ਼ੁਲਾਮ ਨਹੀਂ। ਦੋ ਮਸੂਮ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਕੇ ਬਹਾਦਰੀ ਸਮਝਦੇ, ਸ਼ੇਰ ਤਾਂ ਅਜੇ ਜਿਉਂਦਾ ਹੈ।

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ

: ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ 'ਚੋਂ ਰਾਤ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਗਿਦੜਾਂ ਵਾਂਗ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸ਼ੇਰ ਕਹਿੰਦੇ ਤੂੰ?

ਆਲੀ ਸਿੰਘ

: ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਇੱਕ ਵੇਰ ਨਹੀਂ ਤਿੰਨ ਵੇਰ ਗਰਜੇ ਸੀ 'ਹਿੰਦ ਦਾ ਪੀਰ ਜਾ ਰਿਹੈ ਹਿੰਮਤ ਹੈ ਤਾਂ ਫੜ ਲਵੇ' ... ਤੁਸੀਂ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਲਲਕਾਰ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਗਿਦੜਾਂ ਵਾਂਗ ਚੀਕ ਚਿਹਾੜਾ ਪਾਉਂਦੇ ਰਹੇ, ਤੇ ਖਿਦਰਾਣੇ ਦੀ ਜੰਗ ਵੇਲੇ ਰਾਤ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿਨ ਦਾ ਚਿੱਟਾ ਚਾਨਣ ਸੀ, ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਭਾਜੜਾਂ ਪੈ ਗਈਆਂ ਸੀ ਤੁਹਾਨੂੰ, ਜਿਉਂ ਭੱਜੇ ਸਰਹੰਦ ਆ ਕੇ ਸਾਹ ਲਿਆ ਸੀ ਤੁਸੀਂ... ਵੱਡੇ ਬਹਾਦਰਾਂ ਨੇ।

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ

: ਗਿ੍ਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲੌ ਇਸ ਨੂੰ, ਕਾਫ਼ਰ ਦੇ ਕਸੀਦੇ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੈ।

(ਬਾਹਰੋਂ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਲੀ ਸਿੰਘ ਵੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ...)

ਆਲੀ ਸਿੰਘ : ਖ਼ਬਰਦਾਰ! (ਆਪਣੀ ਤਲਵਾਰ ਕੱਢ ਲੈਂਦਾ ਹੈ...) ਜੇ ਅੱਗੇ ਆਏ ਤਾਂ, ਭੈੜੇ ਭਾਂਡੇ ਦੀ ਭੈੜੀ ਆਵਾਜ਼, ਕੁਰਾਨ ਦੀ ਕਸਮ ਖਾ ਕੇ ਧੋਖਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੋਮਨ ਸਮਝਦੇ ਹਨ।

(ਆਲੀ ਸਿੰਘ ਤਲਵਾਰ ਘੁਮਾਉਂਦਾ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ... ਸਭ ਖੜ੍ਹੇ ਦੇਖਦੇ ਹਨ...)

ਸੱਚਾ ਨੰਦ : ਪੀੜੇ ਬਿਨਾਂ ਤੇਲ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦਾ ਜਨਾਬ।

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ : ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਗਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲੌ ਬੇਈਮਾਨ ਨੂੰ ਨਮਕ ਹਰਾਮ ਨੂੰ... ਫੌਰਨ ਇੱਕ ਦਸਤਾ ਉਹਦੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਭੇਜੋ ਤੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਘੇਰਾ ਪਾ ਲੌ।

ਸਿਪਾਹੀ-1 : ਜਨਾਬ ਉਹ ਪਿੰਡ ਤਾਂ ਖਾਲੀ ਪਿਆ, ਆਲੀ ਦੇ ਚਾਚੇ ਨਾਲ ਉਹ ਬਨੂੜ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ ਨੇ ਜਿੱਥੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਬੰਦਾ ਡੇਰਾ ਕਰੀ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਖ਼ਬਰ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਬੰਦਾ ਸਰਹੰਦ ਉਤੇ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਵੀ ਧਾਵਾ ਬੋਲ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ : ਇਹ ਗੱਲ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਹਮਲਾ ਕਰਾਂਗੇ। ਸਭ ਨੂੰ ਆਗਾਹ ਕਰ ਦਿਓ, ਅਸੀਂ ਕੱਲ੍ਹ ਹੀ ਫ਼ਜ਼ਰ ਨੂੰ ਬਨੂੜ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰਾਂਗੇ।

.. ਪਰਦਾ.....।

ਦੂਜੀ ਝਾਕੀ

ਪਰਦਾ ਖੁਲ੍ਹਦਾ ਹੈ.....

ਸਥਾਨ - ਬਨੁੜ;

ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਅਤੇ ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਖੜ੍ਹੇ
ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ...

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ

: (ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਬੋਲਦਾ ਹੈ...) “ਇਨ ਪੁਤਰਨ ਕੇ ਸੀਸ ਪਿਹ
ਵਾਰ ਦੀਏ ਸੁਤ ਚਾਰ, ਚਾਰ ਮੁਏ ਤੋ ਕਿਆ ਹੂਆ ਜੀਵਤ
ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ।” ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਦਿਲ ਦਰਿਆ... ਨਹੀਂ
ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸਮੁੰਦਰ। ਸਾਨੂੰ ਆਵਦੇ ਪੁੱਤਰ
ਆਖਿਆ, ਆਖਿਆ ਈ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਵੀ...
ਕਿਤਨਾ ਮੋਹ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਲਈ...
ਵਾਹ ਗੁਰੂ ਜੀ, ਵਾਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਾਹ।

ਬਾਜ ਸਿੰਘ

: ਕਿਤਨਾ ਉੱਚਾ ਰੁਤਬਾ ਦਿੱਤੈ ਸਾਨੂੰ
“ਖ਼ਾਲਸਾ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਪਰਾਨ॥

ਖ਼ਾਲਸਾ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਕੀ ਜਾਨ॥”

ਤੇ ਕਿੰਨਾ ਹੋਰ ਕੁਝ ਆਖ-ਆਖ ਸਾਨੂੰ ਪਿਆਰਿਆ,
ਸਨਮਾਨਿਆ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰਿਆ। ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ
ਦੇਣਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ।

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ

: ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਸਾਨੂੰ ਸੁਮੱਤ ਬਖਸ਼ੇ ਤੇ ਹਿੰਮਤ ਦੇਵੇ ਕਿ
ਅਸੀਂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਦੇ ਪੂਰਨਿਆਂ
ਤੇ ਤੁਰਦੇ ਰਹੀਏ, ਕਿਤੇ ਐਸਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਅਸੀਂ
ਭਟਕ ਜਾਈਏ ਤੇ ਰਾਹੋਂ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈ ਜਾਈਏ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ
ਨੂੰ ਬੜਾ ਸਦਮਾ ਪਹੁੰਚੇਗਾ।

ਬਾਜ ਸਿੰਘ

: ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਮਿਹਰ ਕਰੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਦਾ ਸਾਡੇ ਅੰਗ
ਸੰਗ ਨੇ...

ਫਤੇ ਸਿੰਘ ਕਾਹਲੀ-ਕਾਹਲੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ...

ਫਤੇ ਸਿੰਘ : ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ...

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ : ਖਾਲਸਾ ਜੀ, ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਨਹੀਂ, ਸਿਰਫ ਬੰਦਾ...
ਮੈਂ ਬੰਦਾ ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਬੰਦਾ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਾਰ-ਬਾਰ
ਯਾਦ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਭੁੱਲ ਕਿਉਂ ਜਾਂਦੇ ਹੋ।
ਅਸੀਂ ਭਾਈ-ਭਾਈ ਹਾਂ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਦੇ ਪੁੱਤਰ।

ਫਤੇ ਸਿੰਘ : ਖੁਫੀਆ ਜਥੇਦਾਰ ਨੇ ਖਬਰ ਭੇਜੀ ਹੈ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ
ਕੱਲ੍ਹ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਬਨੂੜ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰੇਗਾ।

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ : ਕੱਲ੍ਹ ਕਿਸ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਹੈ। ਫੌਰਨ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰੋ ਤੇ
ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਗਿਓਂ ਹੀ ਚਲ ਦੱਬੋ।

ਫਤੇ ਸਿੰਘ : ਜੋ ਹੁਕਮ (ਜਾਂਦਾ ਹੈ...)

.. ਪਰਦਾ ....।

ਤੀਜੀ ਝਾਕੀ

ਪਰਦਾ ਖੁਲ੍ਹਦਾ ਹੈ.....

ਸਥਾਨ - ਚੱਪੜ ਚਿੜੀ ਦੇ ਟਿੱਬੇ;

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਤੇ ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਇੱਕ ਰੁੱਖ ਹੇਠ ਖੜ੍ਹੇ ਹਨ...

ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਝਾੜੀਆਂ ਹਨ।

ਬਾਜ ਸਿੰਘ : ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਤੁਹਾਡੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਰਾਤੋਂ ਰਾਤ ਚੜ੍ਹਾਈ
ਕਰਨ ਦੀ ਬੜੀ ਸਫਲ ਸਾਬਤ ਹੋਈ। ਅਚਾਨਕ ਧਾਵਾ
ਹੋਣ ਤੇ ਦੁਸ਼ਮਨ ਬੈਦਲ ਈ ਗਏ ਤੇ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਫਿਰ
ਫੁਰਤੀ ਚੁਸਤੀ ਵੇਖੀ। ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਢ-ਵੱਢ ਕੇ

ਸੱਥਰ ਲਾ ਤੇ ਲੋਥਾਂ ਦੇ। ਅੱਜ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਬਚ ਨਹੀਂ
ਸਕਦਾ।

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ : ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕਿਰਪਾ ਕਰੇ।

ਬਾਜ ਸਿੰਘ : ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਦੋ ਪਲ ਵੀ ਅਰਾਮ
ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ।

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ : ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮੁਗਲ ਸਨਤਨੱਤ ਦੀ ਜੜ ਪੱਟ ਨਹੀਂ
ਲੈਂਦੇ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਸ ਪਵਿੱਤਰ ਦੀਵਾਰ ਨੂੰ ਮੱਥਾ
ਨਹੀਂ ਟੇਕ ਲੈਂਦੇ ਜਿਸ ਦੀਵਾਰ ਵਿੱਚ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਮਾਸੂਮ
ਲਾਲ ਚਿਣੇ ਗਏ ਨੇ, ਜਦੋਂ ਤਕ ਪੂਜਣ ਯੋਗ ਉਹਨਾਂ
ਸੁੱਚੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਦੇ ਸਿਵਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਝੁਕਾ ਲੈਂਦੇ
ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਪੈਰ ਰੁਕਾਬ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰੱਖਣਾ ਹੈ...
ਆਰਾਮ ਹਰਾਮ ਹੈ।

(ਆਲੀ ਸਿੰਘ ਤੇ ਫਤੇ ਸਿੰਘ ਆਉਂਦੇ ਹੋਏ ਫਤਿਹ ਬੁਲਾਉਂਦੇ
ਹਨ...)

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਿਹ!

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ : ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਿਹ।

ਆਲੀ ਸਿੰਘ : ਖਾਲਸਾ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮੋਰਚਾ
ਫਤਿਹ, ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਫਤਿਹ ਹੋਈ।

ਬਾਜ ਸਿੰਘ : ਬੋਲੇ ਸੋ ਨਿਹਾਲ... ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ...
(ਸਭ ਬੋਲਦੇ ਹਨ...) ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ... (ਦੂਰੋਂ ਵੀ
ਜੈਕਾਰਿਆਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਗੂੰਜਦੀ ਹੈ...)

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ : (ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ...) ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ, ਬਾਰ-
ਬਾਰ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ। ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਹਰ ਹੁੰਦੀ ਰਹੇ

ਸਾਡੇ ਤੇ। ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਹੋਵੇ। ਖਾਲਸਾ ਸਦਾ
ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ 'ਚ ਰਹੇ। ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹਮੇਸ਼ਾ
ਝੁਲਦੇ ਰਹਿਣ।

ਬਾਜ ਸਿੰਘ : ਦੇਗ ਤੇਗ ਫਤਿਹ (ਸਭ ਬੋਲਦੇ ਹਨ...)
ਜੈ ਤੇਗੰ, ਜੈ ਤੇਗੰ (ਦੂਰੋਂ ਵੀ ਜੈਕਾਰਿਆਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼
ਗੂੰਜਦੀ ਹੈ...)

ਆਲੀ ਸਿੰਘ : ਖਾਲਸਾ ਜੀ, ਪਾਪੀ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਨੂੰ ਗਿ੍ਫਤਾਰ ਕਰ
ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿਓ।

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ : ਉਸ ਕਮੀਨੇ ਨੂੰ ਜੂੜ ਦਿਓ ਬੇੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਤੇ ਘਸੀਟ
ਕੇ ਲਿਆਓ।

(ਆਲੀ ਸਿੰਘ ਬਾਹਰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ... ਤੇ, ਵਜ਼ੀਰ
ਖਾਂ-ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਾਂ ਬੱਧੀਆਂ ਹਨ, ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮੋਟੇ
ਰੱਸੇ ਦਾ ਜੂੜ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਗਲ ਵਿੱਚ ਰੱਸਾ ਪਾਇਆ ਹੈ,
ਦੋ ਜਵਾਨ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਅੰਦਰ ਲਿਆਂਦਾ
ਜਾਂਦਾ ਹੈ... ਉਸ ਦੇ ਕਪੜੇ ਵੀ ਫਟੇ ਹੋਏ ਹਨ- ਮੁਸ਼ਕਲ
ਨਾਲ ਤੁਰਦਾ ਹੈ...)

ਫਤੇ ਸਿੰਘ : ਖਾਲਸਾ ਜੀ, ਇਹ ਜ਼ਾਲਮ ਸਤਕਾਰ ਯੋਗ ਤੇ ਮਾਸੂਮ
ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਿਆਂ ਤੇ ਪੂਜਨ ਯੋਗ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰ ਕੌਰ ਜੀ
ਦਾ ਕਾਤਲ ਹੈ। ਹੋਰ ਵੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਬੇਗੁਨਾਹ ਬੱਚਿਆਂ,
ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਤੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ।
ਇਸ ਦਰਿਦੇ ਬਖਿਆੜ ਨੂੰ ਐਸੀ ਮੌਤ ਮਾਰਿਆ ਜਾਵੇ
ਜੋ ਇਹਦੇ ਵਰਗੇ ਹੁਕਮਰਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਬਕ ਮਿਲੇ।

ਆਲੀ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਬੜਾ ਕਮੀਨਾ, ਦਰੋਬਾਜ਼, ਝੂਠਾ ਤੇ ਫਰੇਬੀ ਹੈ।
ਇਸ ਦਾ ਦਿਮਾਗ਼ ਬਹੁਤ ਗੰਦਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਗੰਦੀਆਂ

ਚਾਲਾਂ ਚਲਦਾ ਰਿਹੈ ਇਹ। ਇਸ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ
ਖਤਮ ਕਰੋ। ਕਹੋ ਤਾਂ ਝਟਕਾਅ ਦਿਆਂ ਇਸ ਝੋਟੇ ਨੂੰ।

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ : (ਰੋ ਕੇ...) ਮੈਂ ਗੁਨ੍ਹਾਗਾਰ ਹਾਂ, ਵੱਡਾ ਗੁਨ੍ਹਾਗਾਰ, ਮੈਨੂੰ
ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਦਿਓ। ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਦਿਓ, ਮੈਨੂੰ ਮਾਰੇ
ਨਾ...

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ : ਖਾਲਸਾ ਜੀ, ਇਸ ਦੁਸ਼ਟ ਨੂੰ ਐਸੀ ਸਜ਼ਾ ਹੋਣੀ
ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਆਪ ਮੌਤ ਨੂੰ ਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰੇ ਪਰ
ਮੌਤ ਇਸ ਨੂੰ ਨਾ ਆਵੇ, ਇਹ ਮਰਨ ਲਈ ਤਰਲੇ ਕਰੇ
ਪਰ ਮਰ ਨਾ ਸਕੇ।

ਬਾਜ ਸਿੰਘ : ਆਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਬਦਜ਼ਾਤ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਕੱਟ
ਦੇਵਾਂ ਤਾਂ ਜੋ ਹੋਰ ਜ਼ਾਲਮ ਹੁਕਮਰਾਨਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰਹੇ
ਕਿ ਜ਼ਬਾਨ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਹੁਕਮ ਦੇਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ : ਨਹੀਂ ... ਨਹੀਂ (ਰੋਂਦਾ ਹੈ, ਹੱਥ ਜੋੜਦਾ ਹੈ...)

ਫਤੇ ਸਿੰਘ : ਜ਼ਬਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹਦੇ ਹੱਥ ਵੀ ਕੱਟ ਦਿਓ ਤਾਂ ਜੋ
ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਯਾਦ ਰਹੇ ਕਿ ਰੱਬ ਨੇ ਹੱਥ
ਮਾਸੂਮਾਂ ਦੇ ਕਤਲ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ।

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ : ਯਾ ਅੱਲਾ! ਮੈਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦਿਉ।

ਆਲੀ ਸਿੰਘ : ਹੁਣ ਇਸ ਨੂੰ... ਅੱਲਾ ਯਾਦ ਆਇਆ ਹੈ। ਪੈਰ ਵੀ
ਵੱਢ ਦਿਉ ਇਸ ਦੇ ਤੇ ਸਿੱਟ ਦਿਉ ਇਸ ਨੂੰ ਹੱਡਾ ਰੋੜੀ
ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਜੋ ਕਾਂ, ਕੁੱਤੇ ਤੇ ਗਿਰਝਾਂ ਚੁੰਡ-ਚੁੰਡ ਕੇ ਖਾਣ
ਇਸ ਨੂੰ।

ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ : ਰਹਿਮ, ਰਹਿਮ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਬੜੇ ਰਹਿਮ ਦਿਲ ਨੇ।
ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਦਿਉ। ਰਹਿਮ ਗੁਰੂ ਜੀ,
ਰਹਿਮ ਕਰੋ ਗੁਰੂ ਜੀ...

- ਫਤੇ ਸਿੰਘ** : ਸਾਹਿਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਦੀਵਾਰ ਵਿੱਚ ਚਿਣਨ ਵੇਲੇ ਤੈਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਆਈ...
- ਆਲੀ ਸਿੰਘ** : ਵਢੇ ਜੀ ਇਸ ਦਾ ਗਾਟਾ ਤੇ ਸਿੱਟੇ ਹੱਡਾ ਰੋੜੀ 'ਚ।
- ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ** : ਖ਼ਾਲਸਾ ਜੀ, ਇਸ ਦੁਸ਼ਟ ਦਾ ਤਨ ਗੰਦਾ, ਮਨ ਗੰਦਾ, ਖੂਨ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ, ਭੋਲੇ ਭਾਲੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗੰਦ ਕਿਉਂ ਖੁਆਦੇ ਹੋ?
- ਬਾਜ ਸਿੰਘ** : ਫੇਰ ਇਸ ਨੂੰ ਜਿਊਂਦੇ ਨੂੰ ਹੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚ ਦੱਬ ਦੇਈਏ ਜਾਂ ਤੇਲ ਪਾ ਕੇ ਸਾੜ ਦੇਈਏ।
- ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ** : ਨਾ ਇਸ ਨੂੰ ਦੱਬਣਾ ਹੈ ਨਾ ਸਾੜਨਾ ਹੈ...
- ਬਾਜ ਸਿੰਘ** : ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ?
- ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ** : ਇਸ ਨੂੰ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਟਿੱਬਿਆਂ ਤੇ ਲੈ ਜਾਓ ਤੇ ਘੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਭਜਾਈ ਜਾਓ ਜਦੋਂ ਤਕ ਇਸਦੀ ਬੋਟੀ-ਬੋਟੀ ਖਿੱਲਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਟਿੱਬਿਆਂ ਦੇ ਰੇਤ ਵਿੱਚ ਸੜ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ।
- ਤਾਰੂ ਤੇ ਦੇਸਾ** (ਦੋ ਸਿੱਖ ਜਵਾਨ) ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ ਨੂੰ ਧੂ ਕੇ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ...
- ਤਾਰੂ** : ਲੌਂ ਜੀ ਅਹਿ ਵੀ ਫੜੋ ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ।
- ਦੇਸਾ** : ਲੋਕ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਝੂਠਾ ਨੰਦ ਈ ਕਹਿੰਦੇ ਐ।
- ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ** : ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ ਨਹੀਂ ਲੁੱਚਾ ਨੰਦ, ਏਸ ਕੁੱਤੇ ਨੇ ਹੀ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਗੁਨਾਹ ਕਰਵਾਏ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਛੱਡਣ ਲਗਿਆ ਸਾਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪਰ, ਇਹ ਭੌਂਕਣ ਲੱਗ ਪਿਆ- ਨਾ ਜੀ ਨਾ ਸੱਪ ਦੇ ਸਪੋਲੀਏ ਨੇ, ਇਹ ਵੱਡੇ ਹੋ ਕੇ

ਡੰਗ ਮਾਰਨਗੇ... ਮੇਰੀ ਮੱਤ ਮਾਰੀ ਗਈ। ਮੈਨੂੰ ਛੱਡ
ਦਿਓ ਜਥੇਦਾਰ ਜੀ, ਮੈਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਦਿਓ...

ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ

: ਨਾ ਜੀ ਨਾ ਝੂਠ ਬੋਲਦੈ ਜੀ, ਜੀ ਮੇਰੀ ਕੀ ਦੁਸ਼ਮਨੀ
ਹੈ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਇਹ ਤੁਰਕੜਾ, ਮੈਂ ਖੱਤਰੀ, ਜੀ
ਮੇਰਾ ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਕੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਜੀ, ਰਾਮ ਰਾਮ ਜੀ।

ਦੇਸਾ

: ਹੁਣ ਤਾਂ ਤੂੰ ਇਉਂ ਹੀ ਬੋਲੇਂਗਾ ਕਿ ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਤੇਰਾ
ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ, ਉਦੋਂ ਤਾਂ ਵੱਡਾ ਸਲਾਹਕਾਰ ਤੇ
ਹਮਦਰਦ ਬਣਿਆ ਬੈਠਾ ਸੀ।

ਤਾਰੂ

: ਬਹੁਤ ਭੌਂਕਦੈ ਜੀ ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਵੱਢੀ ਦੋਂਦਾ ਸੀ ਜੀ।

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ

: ਮੈਨੂੰ ਪਤੈ, ਇਹਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਕਾਲੀ ਵੀ ਐ ਤੇ ਚਲਦੀ
ਵੀ ਤੇਜ਼-ਤੇਜ਼ ਹੈ ਕੈਂਚੀ ਵਾਂਗ ਕਤਰਦੀ ਐ ਤੇ ਇਹਦਾ
ਦਿਮਾਗ ਵੀ ਬਹੁਤ ਚਲਦੈ ਪਰ ਪੁੱਠੀਆਂ ਗੱਲਾਂ
ਵਾਸਤੇ। ਇਸ ਲਈ ਇਹਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਕੈਂਚੀ ਨਾਲ
ਕੱਟ ਕੇ ਕਿਸੇ ਜੰਡ ਜਾਂ ਕਿੱਕਰ ਨਾਲ ਪੁੱਠਾ ਟੰਗ
ਦਿਓ ਤਾਂ ਕਿ ਹੋਰ ਪੁੱਠੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਨਾ ਚੱਲ ਸਕੇ।
ਲੈ ਜਾਓ ਦੋਨਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਕਰ ਦਿਓ ਕੰਮ ਤਮਾਮ ਦੋਨਾਂ
ਦਾ... (ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਤੇ ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ ਨੂੰ ਤਾਰੂ ਤੇ ਦੇਸਾ ਧੂ ਕੇ
ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ...) ਸੋਖੀ ਤੇ ਜੀਤੂ, ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਦੀ ਬੇਗਮ ਤੇ
ਉਸ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ...

ਸੋਖੀ

: ਇਹ ਵਹਿਸ਼ੀ ਵਜ਼ੀਰੇ ਦੀ ਬੇਗਮ ਤੇ ਜਮੂਰਾ ਹੈ ਚਿਣ
ਦੇਈਏ ਇਹਦੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸੇ ਦੀਵਾਰ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ
ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਚਿਣੇ ਸੀ ਤੇ ਸੁੱਟ ਦੇਈਏ ਇਸ ਬੇਗਮ
ਨੂੰ ਭੱਠੀ ਵਿੱਚ।

(ਬੇਗਮ ਤੇ ਬੱਚਾ ਰੋਂਦੇ ਹਨ...)

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ : ਨਹੀਂ ਖਾਲਸਾ ਜੀ, ਸਾਡਾ ਧਰਮ ਔਰਤ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਤਾਂ ਕੀ ਕੋਈ ਵਧੀਕੀ ਜਾਂ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਵੀ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸਾਡੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੇ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਣ।

ਜੀਤੂ : ਸਤ ਬਚਨ ਜੀ, ਫਿਰ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਆਈਏ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ।

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ : ਆਲੀ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਸਰਹੰਦ ਵਾਪਸ ਜਾਓ, ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਉਥੇ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਹਾਂ, ਇੱਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਇਸ ਬੇਗਮ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਬੇਟੇ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਤੁਹਾਡੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ।

ਬੇਗਮ : ਉਮਰ ਦਰਾਜ਼ ਬਹਾਦਰ....

ਆਲੀ ਸਿੰਘ : ਜੋ ਹੁਕਮ ਖਾਲਸਾ ਜੀ, ਬੋਲੇ ਸੋ ਨਿਹਾਲ...
(ਸਭ ਬੋਲਦੇ ਨੇ) ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ...।

...ਪਰਦਾ ਡਿੱਗਦਾ ਹੈ....]

6 ਮਹਾਂਰਾਣੀ ਜ਼ਿੰਦਾਂ

ਪਾਤਰ

ਮਹਾਂਰਾਣੀ ਜਿੰਦਾਂ

ਸੰਤੀ

ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ

ਮੇਰੀ

ਕਰਤਾਰੋ

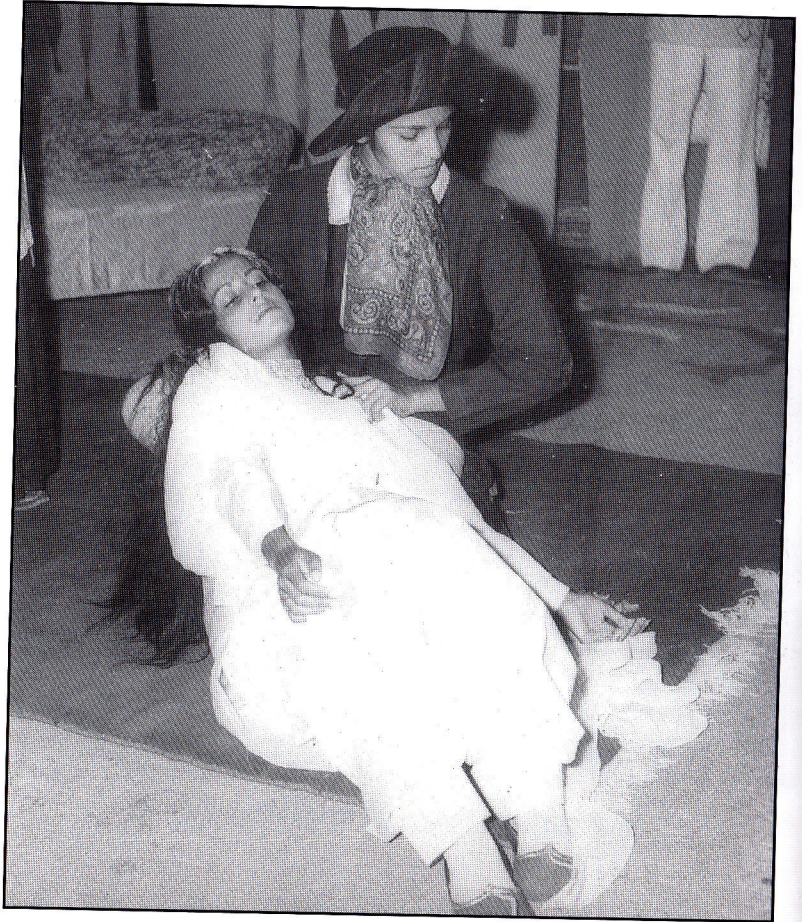
ਮਿਸਿਜ਼ ਲੋਗਣ

ਇਹ ਇਕਾਂਗੀ 19 ਅਤੇ 20 ਫਰਵਰੀ, 1980 ਨੂੰ
ਗੌਰਮਿਟ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਵਿਮਿਨ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੀਆਂ ਵਿਦਿਆਰਥਣਾਂ
ਨੇ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਖੇਡਿਆ ਸੀ।

ਪਾਤਰ ਮਹਾਂਗਾਣੀ ਜਿੰਦਾਂ ਦੀ ਅਦਾਕਾਰ ਜਪ ਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ
ਨਾਟਕ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਅਦਾਕਾਰਾਂ ਪਰਮਜੀਤ ਕੌਰ, ਸੁਲੱਕਸ਼ਨਾ,
ਸ਼ੁਸ਼ਮੀਤਾ, ਕਿਨ ਕਿਨ ਭੁੱਲਰ ਅਤੇ ਦੇਵਿੰਦਰ ਦੇ ਨਾਲ

ਬੇਹੋਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਮਹਾਰਾਣੀ ਜਿੰਦਾਂ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਡਿੱਗਦੀ ਹੋਈ

ਮਹਾਂਰਾਣੀ ਜਿੰਦਾਂ

ਪਰਦਾ ਖੁਲ੍ਹਦਾ ਹੈ.....

ਸੰਤੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਠੀਕ ਕਰਦੀ ਤੇ ਭੁੱਲ ਰੱਖਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ...
ਮਹਾਂਰਾਣੀ ਤੌਲੀਏ ਨਾਲ ਮੂੰਹ ਤੇ ਹੱਥ ਪੁੰਝਦੀ ਅੰਦਰ ਆਉਂਦੀ
ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਵਾਲ ਖੁਲ੍ਹੇ ਹਨ, ਨਹਾ ਕੇ ਆਈ ਹੈ। ਕਮਜ਼ੋਰ,
ਉਦਾਸ... ਇੱਕ ਚੌਕੀ ਤੇ ਬੈਠਦੀ ਹੋਈ ਬੋਲਦੀ ਹੈ...

ਮਹਾਂਰਾਣੀ

: ਸੁਪਨਿਆਂ ਤੂੰ ਸੁਲਤਾਨ ਹੈਂ, ਉੱਤਮ ਤੇਰੀ ਜਾਤ,
ਸੈ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਵਿੱਛੜੇ ਆਣ ਮਿਲਾਏ ਰਾਤ.....
(ਉਦਾਸ ਹੋ ਕੇ...) ਇਕ ਵੇਰ ਮੇਲ ਵੇ ਰੱਬਾ, ਕਿਤੇ
ਵਿਛੜੇ ਹੀ ਨਾ ਮਰ ਜਾਈਏ।

ਸੰਤੀ

: ਮਹਾਂਰਾਣੀ ਜੀ, ਅੱਜ ਫੇਰ ਇਹ ਕੱਚੀਆਂ-ਕੱਚੀਆਂ
ਗੱਲਾਂ ਕਿਉਂ ਛੇੜ ਲਈਆਂ ਨੇ? ਸੋਹਣੀਆਂ-
ਸੋਹਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰੀ ਦੀਆਂ ਕਿ... (ਅਥਰੂਆਂ ਨੂੰ
ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ...) ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਅਥਰੂ?

ਮਹਾਂਰਾਣੀ

: ਅਥਰੂ ਨਹੀਂ ਸੰਤੀ, ਇਹ ਅਥਰੂ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਤਾਂ ਸਧਰਾਂ
ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਐ, ਸਧਰਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਜਾਗਦਿਆਂ
ਪੂਰੀਆਂ ਨਾ ਹੋਈਆਂ ਤੇ ਸੁੱਤਿਆਂ ਸੁਪਨਿਆਂ 'ਚ
ਪੱਛਾਂ ਤੇ ਮਿਰਚਾਂ ਧੂੜ ਗਈਆਂ ਨੇ। ਉਂ ਤਾਂ ਸੰਤੀ
ਸੁਪਨੇ ਹੁੰਦੇ ਭਾਵੇਂ ਝੂਠੇ ਨੇ ਪਰ ਪਲ ਦੇ ਪਲ ਵਾਸਤੇ
ਤਾਂ ਬੰਦੇ ਦੀਆਂ ਗੀਤਾਂ ਲਾਹ ਦਿੰਦੇ ਨੇ। ਗੀਤਾਂ ਕਦੇ
ਬੰਦੇ ਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਪੂਰੀਆਂ।

- ਸੰਤੀ** : ਕੀ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੇ ਓ, ਸਿੱਧੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੱਲ ਕਰੋ ਨਾ।
- ਮਹਾਂਰਾਣੀ** : (ਸੰਤੀ ਦਾ ਹੱਥ ਫੜ ਕੇ...) ਰਾਤੀਂ ਸੁਫਨੇ 'ਚ ਤੇਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਗਏ।
- ਸੰਤੀ** : ਮੇਰੀ ਸਰਕਾਰ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਸਰਕਾਰ।
- ਮਹਾਂਰਾਣੀ** : ਸਰਕਾਰ ਤਾਂ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਨ, ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ।
- ਸੰਤੀ** : ਕੀ ਗੱਲਾਂ ਹੋਈਆਂ ਫਿਰ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ... ਜੇ ਦੱਸਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹੈਨ ਤਾਂ ਦਸ ਦਿਓ ਸਾਨੂੰ ਵੀ, ਕੁੱਝ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਮੰਗਿਆ, ਕੁੱਝ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿੱਤਾ?
- ਮਹਾਂਰਾਣੀ** : ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀ ਮੰਗਣਾ ਸੀ ਤੇ ਦੇਣ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀ ਘੱਟ ਦਿੱਤੇ ਮੈਨੂੰ ... ਇਹ ਦਰ-ਦਰ ਦੀਆਂ ਫ਼ੋਕਰਾਂ, ਉਜਾਂ, ਤੂਹਮਤਾਂ, ਖੱਜਲ ਖੁਆਰੀਆਂ, ਉਮਰਾਂ ਦੇ ਝੋਰੇ ਤੇ ਹੱਡਾਂ ਦੇ ਰੋਗ, ਹੋਰ ਹੁਣ ਕੀ ਚਾਹੀਦੇ ਮੈਨੂੰ।
- ਸੰਤੀ** : ਇਹਦੇ 'ਚ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕੀ ਕਸੂਰ ਐ। ਮਨ ਦੀਆਂ ਮਨ 'ਚ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਾਂ।
- ਮਹਾਂਰਾਣੀ** : ਤੇ ਮੈਂ ਈ ਭਰ ਲਈਆਂ ਝੋਲੀਆਂ ਬਣ ਕੇ ਮਹਾਂਰਾਣੀ।
- ਸੰਤੀ** : ਭਰ ਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸੀ ਮਹਾਂਰਾਣੀ, ਐਵੇਂ ਦੋਸ਼ ਨਾ ਦੇਹੋ, ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਜਿੰਦ, ਜਿੰਦ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ।
- ਮਹਾਂਰਾਣੀ** : ਫਿਰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਲੈ ਗਏ ਜਿੰਦ ਆਪਣੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ, ਕਿਉਂ ਛੱਡ ਗਏ ਪਿੱਛੇ ਰੁਲਣ ਵਾਸਤੇ ਤੇ ਬਦਨਾਮੀਆਂ ਦੀ ਸੁਆਹ ਸਿਰ 'ਚ ਪੁਆਉਣ ਵਾਸਤੇ।
- ਸੰਤੀ** : (ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ...) ਮਹਾਂਰਾਣੀ ਜੀ!
- ਮਹਾਂਰਾਣੀ** : ਮਹਾਂਰਾਣੀ, ਮਹਾਂਰਾਣੀ ਕਿ ਫ਼ਕੀਰਨੀ।

ਸੰਤੀ

: ਮਹਾਂਰਾਣੀ, ਮਹਾਂਰਾਣੀ ਜਿੰਦ ਕੌਰ, ਰਾਜ ਮਾਤਾ ਖਾਲਸੇ
ਦੀ, ਰਾਜ ਮਾਤਾ ਪੰਜਾਬ ਦੀ, ਜਿੰਦ ਵੱਡੀ ਸਰਕਾਰ
ਦੀ।

ਮਹਾਂਰਾਣੀ

: ਬੱਸ, ਬੱਸ! ਰਹਿਣ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਲਾਡਾਂ ਨੂੰ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੈਂ
ਕੈਦਣ ਹਾਂ ਕੈਦਣ, ਕਾਲੇ ਪਾਣੀਆਂ ਦੀ ਕੈਦਣ।

ਸੰਤੀ

: ਫੇਰ ਦੱਸੋ ਰਾਤੀਂ ਕੀ ਸੁਪਨਾ ਆਇਆ, ਦੱਸੋ ਨਾ।

ਮਹਾਂਰਾਣੀ

: ਦਸਦੀ ਆਂ, ਸਾਰਾ ਤਾਂ ਯਾਦ ਨਹੀਂ, ਕੁਛ-ਕੁਛ ਯਾਦ
ਐ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਜਾਣੀ ਲਹੌਰ ਐ, ਕਿਲ੍ਹੇ 'ਚ ਦਰਸ਼ਨੀ
ਡਿਉੜੀ 'ਚ ਸਰਦਾਰ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਤੇ ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ
ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਨੇ ਤੇ ਐਨੇ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ
ਕਾਹਲੀ-ਕਾਹਲੀ ਆਉਂਦੇ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਗੱਲ
ਕਰਦੇ ਤੇ ਉਹ ਇਕ ਦਮ ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।

ਸੰਤੀ

: ਜੋ ਜਾਗਦੇ ਸੋਚਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਓ ਉਹੀਓ ਸੁੱਤੇ ਕਰਦੇ ਓ
ਰਾਜ ਮਾਤਾ।

ਮਹਾਂਰਾਣੀ

: ਤੇ ਫੇਰ ਜਾਣੀ ਮੈਂ ਆਵਦੇ ਪੇਕੀਂ ਆਂ, ਇਕ ਫੁਲਕਾਰੀ
ਪੂਰੀ ਕਰਕੇ ਬੇਬੇ ਨੂੰ ਵਖਾਉਣ ਲੱਗੀ ਆਂ ਤੇ ਬਾਹਰ
ਗਲੀ ਵਿਚ ਰੌਲਾ ਜਿਹਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਅਸੀਂ ਬਾਹਰ
ਵਿਹੜੇ 'ਚ ਨਿਕਲੀਆਂ ਤਾਂ ਵੇਖਦੀ ਆਂ, ਤੇਰੀ ਵੱਡੀ
ਸਰਕਾਰ ਹਾਥੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹੇ ਚੜ੍ਹਾਏ ਹਵੇਲੀ 'ਚ ਆ ਵੜੇ,
ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਭਾਜੜ ਜਿਹੀ ਪੈ ਗਈ। ਹਾਥੀ ਤੋਂ ਉੱਤਰ
ਕੇ ਸਿੱਧੇ ਸਵਾਤ 'ਚ ਆਣ ਵੜੇ।

ਸੰਤੀ

: ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ....

ਮਹਾਂਰਾਣੀ

: ਬੇਬੇ ਨੇ ਝੱਟ ਦੇਣੇ ਪਲੰਘ ਤੇ ਚਤਰੀ ਵਛਾ ਦਿੱਤੀ।
ਕੀ ਨਿੱਕੇ ਕੀ ਵੱਡੇ, ਕੁੜੀਆਂ ਮੁੰਡੇ ਆ ਕੱਠੇ ਹੋਏ,

ਸੀਬੋ, ਨਿੱਕੀ, ਧੰਨੋ, ਪ੍ਰੇਮੀ, ਸ਼ਾਮੋ, ਜਾਣੀ ਬਲਾਂ ਈ ਕੱਠ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਰਦਾਈ ਪੀ ਕੇ ਬੇਬੇ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਜਿੰਦ ਨੂੰ ਲੈਣ ਆਏ ਹਾਂ। ਹਾਸਾ ਜਿਹਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਪਿੱਛੇ ਖੜ੍ਹੀ ਨਿੱਕੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਚੁੰਢੀ ਵੱਢਤੀ ਤੇ ਮੇਰੀ ਚੀਕ ਨਿਕਲ ਗਈ ਤੇ ਐਧਰ ਮੇਰੀ ਚੰਦਰੀ ਦੀ ਅੱਖ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਈ... ਕਿੱਥੇ ਲਹੌਰ ਤੇ ਮੇਰੇ ਪੇਕੇ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਇਹ ਵਲੈਤ ਦੀ ਕੈਦ... ਸੱਤ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਪਾਰ। ਲੈ ਤੂੰ ਦੱਸ ਇਹ ਸੁਪਨਾ ਕੀ ਹੋਇਆ?

ਸੰਤੀ : ਸੁਪਨਾ ਤੇ ਸੁਪਨਾ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਮਹਾਂਰਾਣੀ... ਪਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਲੈਣ ਆਉਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੋਵੇ ਕਿ ਗੋਰੀ ਮਲਕਾ ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਦੇਵੇ।

ਮਹਾਂਰਾਣੀ : ਦੇਸ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ? ਐਡੇ ਸਾਡੇ ਕਰਮ ਕਿੱਥੇ! ਹੋਰ ਕੀ ਚਾਹੀਦੈ, ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਕੀ ਭਾਲੇ ਦੇ ਅੱਖਾਂ! ਜੇ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵਾਂ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਪਾਜ਼ ਖੋਲ੍ਹਦਿਆਂ ਉਹਨਾਂ ਸੜੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਬਾਂਦਰਾਂ ਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਝੂਠੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਘੜ-ਘੜ ਕੇ ਬਦਨਾਮ ਕੀਤੇ ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਬੇਈਮਾਨ ਡੋਗਰਿਆਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵੇਚਿਐ ਇਹਨਾਂ ਫਰੰਗੀਆਂ ਨੂੰ। ਇੱਕ ਵੇਰ ਤਾਂ ਮੈਂ ਅੱਗ ਲਾ ਦਿਆਂ ਰਾਵੀ ਦੇ ਪਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਤੇ ਉਬਾਲ ਦਿਆਂ ਗੰਦੇ ਗੋਰਿਆਂ ਨੂੰ...

ਸੰਤੀ : ਹੌਲੀ ਬੋਲੋ ਮਹਾਂਰਾਣੀ ਜੀ, ਕੰਧਾਂ ਦੇ ਵੀ ਕੰਨ ਹੁੰਦੇ ਨੇ...

ਮਹਾਂਰਾਣੀ : ਹੌਲੀ... ਨਹੀਂ ਬੋਲ ਹੁੰਦਾ ਸੰਤੀ, ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਭਾਂਬੜ ਮਚਦੇ ਐ ਭਾਂਬੜ। ਤੇਜ਼ ਤੇ ਲਾਲੂ ਨੇ ਏਡਾ ਵੱਡਾ

ਧੋਖਾ ਕੀਤੈ ਸੰਤੀ। ਆਵਦੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ
 ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਮੜੀਆਂ, ਕਿਤੇ ਲਾਈਆਂ ਤੇ ਕਿਤੇ
 ਬੁਝਾਈਆਂ। ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੜਾਈ ਆਪ ਛੇੜੀ
 ਤੇ ਲਾਈ ਮੇਰੇ ਮੱਥੇ... ਕੜੀਆਂ ਵਰਗੇ ਗਭਰੂ ਵੈਰੀਆਂ
 ਨੇ ਭੱਠੀ 'ਚ ਝੌਂਕ ਤੇ, ਮਾਵਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤ ਮਰਵਾ ਤੇ,
 ਭੈਣਾਂ ਦੇ ਭਰਾ ਗੁਆ ਤੇ, ਸੁਹਾਗਣਾਂ ਦੇ ਸੰਪੂਰਨ ਸੁਆਹ
 'ਚ ਰਲਾ ਤੇ, ਤੇ ਲਹੌਰ ਦੇ ਉੱਚੇ ਬੁਰਜ ਖੂਨ ਦੇ ਹੜ੍ਹਾਂ
 'ਚ ਰੋੜ੍ਹ ਤੇ।

ਸੰਤੀ : ਕਿਉਂ ਆਵਦੇ ਜ਼ਖਮਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਈ ਉਚੇੜੀ ਜਾਂਦੇ ਹੋ
 ਰਾਜ ਮਾਤਾ।

ਮਹਾਂਰਾਣੀ : ਤੇ ਉਹ ਗੁਲਾਬੂ ਕੁੱਤਾ ਕਿਵੇਂ ਪੂਛ ਹਲਾਉਂਦਾ ਫਿਰਿਆ
 ਅੱਗੇ-ਅੱਗੇ, ਲੈ ਆਇਆ ਆਪਣੇ ਕੁੱਛ ਲਗਦਿਆਂ
 ਨੂੰ ਤੇ ਫੜਾ ਤੀਆਂ ਕੁੰਜੀਆਂ ਲਹੌਰ ਦੀਆਂ।

ਸੰਤੀ : ਹਾਏ ਮੈਂ ਮਰ ਜਾਂ, ਤੇ ਗੁਰਾਂ ਦਾ ਅਜ਼ਾਦ ਕੀਤਾ ਪੰਜਾਬ
 ਫੇਰ ਗੁਲਾਮ ਹੋ ਗਿਆ।

ਮਹਾਂਰਾਣੀ : ਦਲੀਪ ਭਾਵੇਂ ਬੱਚਾ ਹੀ ਸੀ ਪਰ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਸਾਰੀ
 ਗੱਲ, ਬੜਾ ਰੋਇਆ ਉਸ ਦਿਨ, ਬੜਾ ਹੀ ਰੋਇਆ।

ਸੰਤੀ : ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਐ ਰਾਜ ਮਾਤਾ, ਖਬਰੇ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਸੀ
 ਉਹ ਚੰਦਰਾ ਦਿਨ।

ਮਹਾਂਰਾਣੀ : ਦਿਨ ਕਾਹਨੂੰ ਚੰਦਰਾ ਸੀ ਸੰਤੀ, ਚੰਦਰੇ ਸੀ ਉਹ ਕੜਮੇ
 ਕਮੀਨੇ ਆਗੂ, ਦੇਸ ਧਰੋਈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਢਿੱਡ
 ਭਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕੌਮ ਦੇ ਪਰਵਾਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਪੱਗਾਂ
 ਵੇਚ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਸਿਵੇ ਵੇਚ
 ਦਿੱਤੇ, ਵੱਡੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮੜੀਆਂ ਵੇਚ
 ਦਿੱਤੀਆਂ, ਮਹਾਂਰਾਜਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜਿਗੇ 'ਚ ਸਜਣ-

ਯੋਗ ਕੋਹਿਨੂਰ ਹੀਰਾ ਵਲੈਤੀ ਮਲਕਾ ਦੇ ਤਾਜ ਵਿਚ
ਜੜਾ ਦਿੱਤਾ।

ਸੰਤੀ : ਹੀਰਾ ਤਾਂ ਹੀਰਾ, ਸੋਹਣਾ ਦੇਸ ਪੰਜਾਬ ਵੀ ਗਿਆ,
ਹੀਰਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਕੀਮਤੀ, ਖਬਰੇ ਕਿੰਨੇ ਚਿਰ ਤੋਂ ਅੱਖਾਂ
ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਸੀ ਇਹ ਲੁਟੇਰੇ।

ਮਹਾਂਰਾਣੀ : ਅੱਖਾਂ ਇਹਨਾਂ ਬਗਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵੀ ਸੀ ਤੇ ਜੜ੍ਹਾਂ
ਉਸ ਧਿਆਨੇ ਦੀਆਂ ਵੀ ਪੱਟੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਉਸ
ਨਮਕ-ਹਰਾਮ ਦੇ ਬੁੱਕਲ ਦੇ ਸੱਪ ਨੂੰ ਤੇਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ
ਵੀ ਨਾ ਸਮਝਿਆ ਕਿਵੇਂ ਗੁੱਝੇ ਡੰਗ ਮਾਰਦਾ ਰਿਹਾ...

ਸੰਤੀ : ਪਾਪੀ ਦੇ ਮਾਰਨ ਨੂੰ ਪਾਪ ਮਹਾਬਲੀ ਹੁੰਦੈ ਰਾਜ ਮਾਤਾ,
ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਮੌਤ ਈ ਮਰਿਆ ਅਖੀਰ। ਕਿਤੇ ਦਰਗਾਹ
ਢੋਈ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਇਹੋ ਜਹੇ ਦੇਸ ਧਰੋਈ ਨੂੰ, ਆਉਣ
ਵਾਲੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਫਿੱਟ ਲਾਹਨਤਾਂ ਪਾਉਣਗੀਆਂ।

ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੇ ਖੜਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, **ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ** ਆਉਂਦਾ ਹੈ..

ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ : ਮੱਥਾ ਟੇਕਦਾ ਹਾਂ ਮਾਂ ਜੀ (ਪੈਰੀਂ ਹੱਥ ਲਗਾਂਦਾ ਹੈ...)

ਸੰਤੀ : ਗੁਰ ਫਤਿਹ, ਹਜ਼ੂਰ।

ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ : ਗੁਰ ਫਤਿਹ ਸੰਤੀ ਮਾਸੀ, ਰਾਜ ਮਾਤਾ! ਮੈਂ ਬਾਹਰ ਜਾ
ਰਿਹਾਂ, ਜ਼ਰਾ ਦੇਰ ਨਾਲ ਮੁੜਾਂਗਾ।

ਮਹਾਂਰਾਣੀ : (ਦਲੀਪ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਰੁਮਾਲ 'ਚ ਲਪੇਟੀ ਕਿਤਾਬ ਦੇਖ
ਕੇ...) ਪਰ ਇਹ ਕੀ ਐ ਤੇਰੇ ਹੱਥ ਵਿਚ?

ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਉਹੀਓ ਬਾਈਬਲ ਹੈ ਮਾਂ ਜੀ ਜਿਹੜੀ ਮੈਨੂੰ
ਮਿਸਟਰ ਲੌਗਣ ਨੇ ਭੇਂਟ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
ਵਾਪਸ ਕਰਨ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਘਰ ਵਿੱਚ ਸਾਹਮਣੇ
ਦੇਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਯਾਦ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ
ਹਨ ਤੇ ਮੈਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।

ਮਹਾਂਰਾਣੀ : ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਪਸ ਕਰਨ ਨਾਲ ਤੇਰੇ ਲੋਗਣ ਨੂੰ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ : ਹੋ ਸਕਦੇ ਹੋਵੇ।

ਮਹਾਂਰਾਣੀ : ਹੋਵੇਗਾ, ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਕੋਧ ਵੀ ਆਵੇਗਾ। ਆਪਣੀ ਬਾਰਾਂ ਤੇਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਮਿਹਨਤ ਨੂੰ ਨਿਸਫਲ ਹੁੰਦੀ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਬਾਈਬਲ ਵਾਪਿਸ ਕਰਨ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਹਿਨੂਰ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਾਪਸ ਮੰਗਦਾ ਹੈਂ।

ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ : ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਰਾਜ ਮੈਨੂੰ ਮੋੜ ਦੇਣ ਲਈ ਮੈਂ ਮਲਕਾ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ੀ ਲਿਖ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ ਤੇ ਕੋਹਿਨੂਰ ਬਾਰੇ ਵੀ ਮੈਂ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਮਿਸਟਰ ਲੋਗਣ ਨਾਲ ਵੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤੇ ਜੇ ਮੈਂ ਇਹ ਬਾਈਬਲ ਨਾ ਰੱਖੀ ਤਾਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਤੇ ਕਰੋਧ ਆਵੇਗਾ, ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰੋਧ ਦਾ ਡਰ।

ਮਹਾਂਰਾਣੀ : ਜੇ ਦੁਸ਼ਮਨ ਗੁੜ ਦਿਤਿਆਂ ਮਰਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ? ਤੇ ਇਹ ਬਾਂਦਰ ਬੜੇ ਚਲਾਕ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਤਰਕੀਬ ਦੀ ਲੋੜ ਐ।

ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ : ਤਰਕੀਬ? ਕੀ ਕਰਾਂ ਮਾਂ ਜੀ ਤਕਦੀਰ ਹੀ ਸਾਡੀ ਮਾੜੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਹੁਣ ਸਾਫ਼ ਹੀ ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਹੈ ਕਿ ਧੋਖੇ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਸੰਧੀ ਉੱਤੇ ਦਸਖ਼ਤ ਕਰਵਾਏ ਗਏ ਨੇ, ਮੈਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸੰਧੀ ਨੂੰ ਕੀ ਸਮਝਦਾ ਸਾਂ। ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਤਾਜ ਤੇ ਤਖ਼ਤ ਬਾਰੇ ਕੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, 10 ਸਾਲ ਵੀ ਕੋਈ ਉਮਰ ਹੁੰਦੀ ਐ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਤਾਂ ਦੇ ਫੈਸਲੇ

ਕਰਨ ਦੀ। ਗੋਰੀ ਚਮੜੀ ਵਾਲਿਆਂ ਅੰਦਰ ਦੇ ਕਾਲਿਆਂ
ਨੇ ਚਲਾਕੀ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਮਹਾਂਰਾਣੀ : ਇਹ ਤਾਂ ਠੀਕ ਐ ਪੁੱਤਰ ਪਰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ
ਦੀ ਕੈਦ ਵਿਚ ਹਾਂ। ਜੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਆਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਆਪਣਾ
ਹੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਤੀਲੀ ਉਬਲਦੀ ਹੈ ਤਾਂ
ਆਪਣੇ ਹੀ ਕੰਢੇ ਸਾੜਦੀ ਹੈ।

ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ : ਸੜ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹੁਣ ਵੀ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਤੁਹਾਡੇ ਕਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ
ਜਾਣ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰੜੀਆਂ
ਕਮਾਈਆਂ ਪਛਾਣ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਦੀਆਂ
ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਸਮਝ ਕੇ ਅਤੇ ਕੌਮ ਨਾਲ ਕੀਤੀਆਂ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੋਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਨੂੰ ਸੋਚ ਕੇ ਮੈਂ
ਮੱਚ ਉਠਿਆ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਇੱਥੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ
ਮੈਂ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਮੁੜਨਾ ਹੈ। ਜੇ ਗੁਲਾਮ
ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਹੋਵੇਗੀ...
ਜਨਮ ਭੂਮੀ।

ਮਹਾਂਰਾਣੀ : ਮੇਰਿਆ ਸ਼ੇਰ ਪੁੱਤਰਾ... ਸ਼ੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦਿਆ ਸ਼ੇਰ
ਦੁਲਿਆ, ਮੈਂ ਸਦਕੇ ਜਾਵਾਂ ਤੈਥੋਂ ਸੂਰਮਿਆ
ਵਰਿਆਮਾ, ਤੇਰੇ ਮੂੰਹੋਂ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਨ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ
ਸਹਿਕਦੀ ਰਹੀ ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ ਭੁੱਲ ਗਏ ਨੇ,
ਮੈਂ ਗਦ-ਗਦ ਹੋ ਉਠੀ ਆਂ। ਪਰ ਕਾਹਲੀ ਨਾ ਕਰ,
ਸਹਿਜ ਨਾਲ ਚੱਲ।

ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ : ਸਹਿਜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਮਾਂ ਜੀ, ਮੇਰਾ ਜੀ ਕਰਦੈ ਇਕੋ ਹੀ
ਛਾਲ ਨਾਲ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਨੂੰ ਟੱਪ ਜਾਵਾਂ।

ਮਹਾਂਰਾਣੀ : ਬਹੁਤ ਭਾਰੇ ਸੰਗਲ ਨੇ ਸਾਡੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ, ਬਹੁਤ ਪਹਿਰੇ
ਨੇ ਸਾਡੇ ਤੇ, ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਕਦਮ ਪੁੱਟਣੇ ਨੇ, ਚਾਰ

ਚੁਫੇਰੇ ਵੈਰੀ ਨੇ ਤੇ ਅਪਣੇ ਵੀ ਅਪਣੇ ਨਹੀਂ ਹਨ ਪਰ
ਮੈਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਰੱਬ ਦੇ ਘਰ ਦੇਰ ਹੈ ਹਨੇਰ ਨਹੀਂ।
ਇਹ ਬਾਈਬਲ ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਦੇ।

ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ : ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੇ ਦੇਵਾਂ, ਅੱਛਾ ਜਿਵੇਂ ਤੁਹਾਡੀ ਇੱਛਿਆ
ਪਰ ਮੈਂ ਆਗਿਆ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ।

ਮਹਾਂਰਾਣੀ : ਈਸਾ, ਅਰਜਨ ਤੇ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਖੂਨ ਦਾ ਰੰਗ
ਇੱਕੋ ਹੈ... ਇਹ ਪੋਥੀ ਵੀ ਇਕ ਪਵਿੱਤਰ ਪੋਥੀ ਹੈ।

(ਬਾਈਬਲ ਦਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ...)

ਮਹਾਂਰਾਣੀ : ਸੰਤੀ... ਸ਼ੇਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨੇ ਅਪਣਾ ਅਸਲ ਪਛਾਣ
ਲਿਆ ਹੈ। ਭੇਡਾਂ ਵਿਚ ਪਲ ਕੇ ਵੀ ਸ਼ੇਰ ਸ਼ੇਰ ਹੀ
ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਸੰਤੀ : ਮੈਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਲਈਆਂ ਨੇ, ਮਹਾਂਰਾਣੀ!
ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਦਿਨ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਅੱਜ-
ਕੱਲ੍ਹ ਹਜ਼ੂਰ ਮਹਾਂਰਾਜਾ ਕਿਸੇ ਡੂੰਘੀ ਸੋਚ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ
ਨੇ। ਤੁਹਾਡੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਹੀ ਅਸਰ ਹੈ, ਬੱਚੇ ਦਾ
ਕੀ ਹੁੰਦੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਓਵੇਂ ਮੰਨ ਲਿਆ
ਤੇ ਵੈਰੀਆਂ ਨੇ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਮੱਤ ਥੋੜਾ ਈ ਦੇਣੀ ਸੀ।

ਮਹਾਂਰਾਣੀ : ਸ਼ੁਕਰ ਐ ਦਾਤੇ ਦਾ ਲੱਖ-ਲੱਖ ਸ਼ੁਕਰ ਐ। ਅੱਜ ਮੈਂ
ਮੁੜਕੇ ਸੁਹਾਗਣ ਹੋ ਗਈ ਆਂ, ਸੰਤੀ ਅੱਜ ਮੈਂ ਬਹੁਤ
ਖੁਸ਼ ਆਂ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਆਂ। (ਬਾਈਬਲ ਲੈ ਕੇ ਅੰਦਰ
ਜਾਂਦੀ ਹੈ...)

ਸੰਤੀ : ਹੋ ਦਾਤਿਆ! ਕਰਦੇ ਬੇੜੇ ਪਾਰ ਆਵਦਿਆਂ ਭਗਤਾਂ
ਦੇ, ਤਖ਼ਤਾਂ ਤਾਜਾਂ ਵਾਲੇ ਕਦੋਂ ਤਾਈਂ ਫਕੀਰ ਬਣੇ
ਫਿਰਨਗੇ। ਦਲੀਪ ਵਿਚਾਰੇ ਦਾ ਕੀ ਕਸੂਰ ਐ ਮਾਲਕਾ,

ਜੰਮਦਾ ਈ ਜਮਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਪੈ ਗਿਆ, ਨਾ ਮਾਂ ਦੀਆਂ
 ਲੋਰੀਆਂ ਲਈਆਂ, ਨਾ ਪਿਓ ਦਾ ਲਾਡ ਮਾਣਿਆ,
 ਨਾ ਭੈਣਾਂ ਭਰਾਵਾਂ 'ਚ ਰੱਜ ਕੇ ਖੇਡਿਆ ਤੇ ਦੇਸ਼ੋਂ ਪਰਦੇਸ਼
 ਕਿੱਥੇ ਰੱਬ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ 'ਚ ਲਿਆ ਸੁਟਿਐ। ਬਾਜ਼ਾਂ
 ਵਾਲਿਆ! ਲੈ ਚੱਲ ਵਤਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡਾ ਜੀ ਨਹੀਂ
 ਵਲੈਤੀਂ ਲਗਦਾ। (ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੜਕਦਾ ਹੈ...) ਕੌਣ?
 (ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਚ ਦੇਖਦੀ ਹੈ..) ਸਾਹਮਣੇ ਮੇਰੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ..
 ਆਓ ਅੰਦਰ ਆ ਜਾਓ।

- ਮੇਰੀ : (ਝਕਦੇ ਹੋਏ ਅੰਦਰ ਵੜਦੀ ਹੋਈ...) ਮੈਂ... ਆ... ਮੈਂ
 ਮੇਰੀ ਹਾਂ।
- ਸੰਤੀ : ਮਹਿਰੀ? ਮਹਿਰੀ?
- ਮੇਰੀ : ਮੇਰੀ, ਮੇਰੀ
- ਸੰਤੀ : ਹਾਂ, ਹਾਂ ਮਹਿਰੀ, ਪਰ ਏਥੇ ਕੀ ਕਰਨ ਆਈ ਐਂ?
- ਮੇਰੀ : ਵੱਟ ..... ਵ... ਕੀ ..... ਆਕਦੀ ਹੈਂ ਟੂੰ?
- ਸੰਤੀ : ਮੈਂ ਆਖਦੀ ਆਂ ਮਹਿਰੀ ਦੀ ਸਾਨੂੰ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।
- ਮੇਰੀ : ਲੋਰ ਨੂੰ ਵੱਟ ..... ਲੋਰ ਨੂੰ।
- ਸੰਤੀ : ਹੁਣ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਕੌਣ ਸਿਰ ਖਪਾਈ ਕਰੇ।
- ਮੇਰੀ : ਅੱਚਾ ਮਹਾਂਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸੀਂਗ ਕਿੱਟੇ ਹੈ?
- ਸੰਤੀ : ਹਜ਼ੂਰ ਤਾਂ ਘਰ ਨਹੀਂ ਬਾਹਰ ਗਏ ਹੋਏ ਨੇ।
- ਮੇਰੀ : ਵੱਟ! ਬਾਹਰ... ਓ ਆਊਟ-ਆਊਟ, ਅੱਚਾ ਹੈ। ਉਸ
 ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖੀ ਸਿਕਾਈ ਹੈ, ਉਹ ਬਲੇ ਡਿਨ ਟੋਂ
 ਕਲੱਬ ਵੀਚ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਮੈਂ ਪਟਾ ਕਰਨ ਆਈ ਹਾਂ।
- ਸੰਤੀ : ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ, ਚੰਗਾ ਈ ਐ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ ਤਾਂ...

- ਮੇਰੀ : ਵੱਟ ... ਕੀ?
- ਸੰਤੀ : ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਚੰਗਾ ਐ ਚੰਗਾ।
- ਮੇਰੀ : ਚੰਗਾ ਵਟ ਚੰਗਾ .... ਓ ਗੁੱਡ-ਗੁੱਡ (ਹਸਦੀ ਹੈ...)
- ਅੱਛਾ ਇਹ ਬੁਕੇ ਟੁਸੀਂ ਮਹਾਂਰਾਜਾ ਨੂੰ ਡੇ ਡੇਨਾਂ।
- ਸੰਤੀ : ਲਿਆ ਫੜਾ ਤੇ ਖਹਿੜਾ ਛੱਡ।
- ਮੇਰੀ : ਵੱਟ ... ਅ.. ਕੀ ਆਕੀਆ ਟੂੰ?
- ਸੰਤੀ : ਆਖਿਆ ਤੇਰਾ ਝਾਟਾ।
- ਮੇਰੀ : ਝਾਟਾ ਵੱਟ ਝਾਟਾ?
- ਸੰਤੀ : (ਸਿਰ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ...) ਝਾਟਾ।
- ਮੇਰੀ : ਓ ਹੈੱਡ-ਹੈੱਡ ਝਾਟਾ ਮੀਨਜ਼ ਹੈੱਡ (ਕਾਪੀ ਵਿਚ ਲਿਖਦੀ ਹੈ...)
- ਅੱਚਾ ਮਹਾਂਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਬੋਲ ਡੇਣਾ ਮੇਰੀ ਆਈਆ ਸੀ। (ਹੱਥ ਹਿਲਾਉਂਦੀ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ..)
- ਸੰਤੀ : (ਫੁਲਾਂ ਨੂੰ ਰੱਖ ਕੇ...) ਖਸਮਾਂ ਖਾਣੀਆਂ, ਧਰੇਲਾਂ, ਨਾ ਸ਼ਰਮ ਨਾ ਹਜਾ, ਬੂਰੀਆਂ ਝੋਟੀਆਂ ਕਿਵੇਂ ਅਥਰੀਆਂ ਖੁਰ ਵੱਢਦੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ ਨੇ, ਕਿਵੇਂ ਅੱਗ ਲੱਗੀ ਐ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ।
- (ਬਾਹਰੋਂ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੜਕਦਾ ਹੈ...)
- ਸੰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕਰਤਾਰੋ ਦੇ ਨਾਲ ਹਸਦੀ-ਹਸਦੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ...
- ਲੈ ਕੁੜੇ ਕਰਤਾਰੋ ਤੂੰ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੁਸ਼ ਹੋਰ ਹੀ ਬੋਲਣ ਲੱਗੀ ਸਾਂ, ਵਾਹ ਨੀ ਮੇਮਨੀਏ, ਇਹ ਕੀ ਬਾਣਾ ਪਾਇਐ ਤੈਂ?

- ਕਰਤਾਰੋ** : ਉਸ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਗਈ ਨਾ ਮੁੜਕੇ, ਤਾਂ ਇੱਕ ਸੜਿਆ ਜਿਹਾ ਸੰਤਰੀ ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਵੀ ਸਮਝ ਗਈ ਬਈ ਇਹ ਮੇਰਾ ਪਤਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੈ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਝਕੱਨੀ ਦੇ ਕੇ ਨਿਕਲ ਤਾਂ ਗਈ ਪਰ ਮੈਂ ਡਰ ਜਿਹੀ ਗਈ। ਅੱਜ ਮੈਂ ਇਹ ਜੁਗਤ ਕੱਢੀ, ਬਈ ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੀੜਿਆਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੇ ਗੋਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਕਿਉਂ, ਕਿਵੇਂ ਦੀ ਲਗਦੀ ਆਂ ਬੇਬੇ?
- ਸੰਤੀ** : ਲੈ ਹਾਂ ਕੁੜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਭੁਲੇਖਾ ਖਾ ਗਈ ਸੀ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੁਛ ਹੋਰ ਈ ਬੋਲਣ ਲੱਗੀ ਸਾਂ। ਪਰ ਆਹ ਮੂੰਹ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਬਦਲ ਲਵੇਂਗੀ ਕੁੜੇ?
- ਕਰਤਾਰੋ** : ਰੱਬ ਨਾ ਕਰੇ ਬੇਬੇ ਏਸ ਮੂੰਹ ਪਿੱਛੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਅੱਗ ਨਾਲ ਖੇਡਦੀ ਫਿਰਦੀ ਆਂ... ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੀਹਦਾ ਜੀ ਕਰਦੈ ਪਰਦੇਸਾਂ 'ਚ ਭਟਕਣ ਨੂੰ।
- ਸੰਤੀ** : ਹਾਂ ਕੁੜੇ ਤੂੰ ਠੀਕ ਆਖਦੀ ਐਂ। ਦਲੀਪ ਵੀ ਹੁਣ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਮੁੜਨਾ ਚਾਹੁੰਦੈ, ਹੁਣੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਗਿਐ ਰਾਜ ਮਾਤਾ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ।
- ਕਰਤਾਰੋ** : ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ... ਰਾਜ ਮਾਤਾ ਨਾਲ।
- ਸੰਤੀ** : ਹਾਂ-ਹਾਂ ਹੁਣ ਦਲੀਪ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲਾ ਦਲੀਪ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆ ਗਈ ਐ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦੀ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੋਰਿਆਂ ਬਾਂਦਰਾਂ ਨੇ ਝੂਠੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਰਾਜ ਮਾਤਾ ਬਾਰੇ ਤੇ ਨਫਰਤ ਭਰੀ ਸੀ ਦਲੀਪ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ।
- ਕਰਤਾਰੋ** : ਵਿਚਾਰੇ ਰਾਜ ਮਾਤਾ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੀ ਕੁੱਛ ਲੋਕ ਮਹਾਂਰਾਣੀ ਦੇ ਮੱਥੇ ਹੀ ਲਾਉਂਦੇ ਨੇ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ।

ਸੰਤੀ : ਲੋਕਾਂ ਭੋਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤੈ ਕਿਵੇਂ ਪਾੜਿਐ ਪੰਜਾਬ
ਨੂੰ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ। ਰਾਜ ਮਾਤਾ ਸਮਝ
ਗਈ ਸੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਉਂਤਾਂ ਨੂੰ ਤੇ...

ਕਰਤਾਰੋ : ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਵੀ ਇਹੋ ਦਸਦੇ ਸੀ ਕਿ ਇਕ
ਮਹਾਂਰਾਣੀ ਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਸੀ ਫ਼ਰੰਗੀ।

ਸੰਤੀ : ਤਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਚੋਂ ਕੱਢਿਆ ਬਾਹਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੇ
ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਧੂੜ ਪਾਉਣ ਵਾਸਤੇ
ਕਿੰਨੀਆਂ ਝੂਠੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਰਾਜ ਮਾਤਾ
ਬਾਰੇ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਟੁਕੜਿਆਂ ਤੇ ਪਲਣ
ਵਾਲੇ ਸ਼ਾਹ ਮੁਹੰਮਦ ਨੇ ਵੀ ਰਾਜ ਮਾਤਾ ਦੀ ਹੀ ਭੰਡੀ
ਕੀਤੀ।

ਕਰਤਾਰੋ : ਸ਼ਾਹ ਮੁਹੰਮਦ, ਉਹ ਦਰਬਾਰੀ ਕਵੀ?

ਸੰਤੀ : ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਬੜਾ ਸਿਆਣਾ ਸਮਝਦੀ ਸੀ।

ਕਰਤਾਰੋ : ਖੂਹ 'ਚ ਪੈ ਗਈ ਉਹਦੀ ਸਿਆਨਫ਼।

ਸੰਤੀ : ਮੈਂ ਸੁਣਿਐ ਉਹਦੀ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਨੇ ਬੜਾ ਬਦਨਾਮ
ਕੀਤੈ ਮਹਾਂਰਾਣੀ ਨੂੰ।

ਕਰਤਾਰੋ : ਪਰ ਅਜੇ ਵੀ ਹੈਣ ਲੋਕ ਜਿਹੜੇ ਰਾਜ ਮਾਤਾ ਦੇ ਸੁੱਚੇ
ਇਰਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਨੇ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਆਖਰੀ
ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਤਰਸਦੇ ਨੇ।

ਸੰਤੀ : ਤਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਇਹ ਵੈਰੀ ਰਾਜ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ
ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦਿੰਦੇ, ਪਰ ਹੁਣ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਸਾਰੀ
ਗੱਲ ਸਮਝ ਗਿਐ।

ਕਰਤਾਰੋ : ਸੂਰਮੇ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਜੂਝਣਾ ਤੇ ਲੋੜ ਪਵੇ ਤਾਂ ਜੂਝਦਿਆਂ
ਮਰ ਜਾਣਾ। ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਬੇਬੇ ਰਾਜ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ
ਮੁੜਨਾ ਸੀ ਛੇਤੀ।

- ਸੰਤੀ** : ਮੈਂ ਵੇਖਦੀ ਆਂ... ਲੈ ਆ ਗਏ ਨੇ ਰਾਜ ਮਾਤਾ ਜੀ।
(ਜਿੰਦਾਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ...)
- ਕਰਤਾਰੋ** : (ਉੱਠ ਕੇ....) ਗੁਰ ਫਤਿਹ ਰਾਜ ਮਾਤਾ।
- ਮਹਾਰਾਣੀ** : ਗੁਰ ਫਤਿਹ .... ਕਰਤਾਰ ਕੌਰ ... ਇਹ ਤੂੰ ਕੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਐਂ?
- ਕਰਤਾਰੋ** : ਕਿਵੇਂ ਦੀ ਲਗਦੀ ਆਂ ਰਾਜ ਮਾਤਾ?
- ਮਹਾਰਾਣੀ** : ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਆਵਦੀ ਧੀ ਲਗਦੀ ਐਂ, ਠੰਡ ਪੈ ਗਈ ਤੈਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਧੀਏ, ਦਸ ਅੱਜ ਕੀ ਸੂਹ ਲਿਆਈ ਐਂ...?
- ਕਰਤਾਰੋ** : ਰਾਜ ਮਾਤਾ ਜੀ, ਕਿਸ਼ਣ ਸਿੰਘ ਅਟਾਰੀ ਨੇ ਇਹ ਆਖ ਕੇ ਭੇਜਿਐ ਕਿ ਜੇ ਰਾਜ ਮਾਤਾ ਤੇ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆ ਜਾਣ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁੱਝ ਠੀਕ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਭਾਵੇਂ ਗੋਰਿਆਂ ਤੇ ਚੁਗਲਾਂ ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਵਥੇਰੀਆਂ ਲੂਤੀਆਂ ਲਾਈਆਂ ਨੇ ਪਰ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਡੋਰਗੇ ਰਿੱਛਾਂ ਤੇ ਬੱਗੇ ਬਿੱਲਿਆਂ ਦੇ ਸਭ ਪਾਜ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਣਗੇ। ਤੇ ਸਮੂਹ ਪੰਜਾਬੀ ਆਵਦੇ ਪਿਆਰੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਤੋਂ ਆਵਦੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਵੀ ਵਾਰ ਦੇਣਗੇ।
- ਮਹਾਰਾਣੀ** : ਅਟਾਰੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਵੀ ਮੇਰੇ ਤੇ ਬੜੇ ਇਹਸਾਨ ਨੇ, ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਸਰਦਾਰ ਦਾ ਨਾਂ ਪੰਜਾਬ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲੇਗਾ।
- ਕਰਤਾਰੋ** : ਮਾਈ ਭਾਗੋ ਦੀ ਮਿਹਰ ਮਹਾਰਾਣੀ ਤੇ, ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਦਾ ਵਰ ਐ ਮਝੈਲਾਂ ਨੂੰ, ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਵੇਰ ਅਟਾਰੀ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵੋ ਫਿਰ ਦੇਗ ਵੀ ਫਤਿਹ ਤੇ ਤੇਗ ਵੀ ਫਤਿਹ।
- ਮਹਾਰਾਣੀ** : ਧੰਨ ਹੈ ਤੂੰ ਬੱਚੀਏ ਤੇ ਧੰਨ ਨੇ ਤੇਰੇ ਮਾਪੇ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮਿਹਰ ਕਰੇ। ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਸੂਰਮੇ ਮਝੈਲਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਦੀ ਧੂੜ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਪਰ ਮੈਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਮੱਥੇ ਤੇ

ਲੱਗੇ ਕਲੰਕਾਂ ਨੂੰ ਧੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਤੇ ਇਹ ਕਾਲਖ
ਹਰਮੰਦਰ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਿਨਾਂ ਧੁਲ ਨਹੀਂ
ਸਕਦੀ। ਬੇਟੀ, ਕਿਸ਼ਣ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਹ ਸੁਨੇਹਾ ਪੁਚਾ ਦੇ
ਕਿ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਛੇਤੀ ਪੰਜਾਬ ਪਹੁੰਚ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਕਰਤਾਰੋ : ਜੀ ਰਾਜ ਮਾਤਾ।

ਮਹਾਰਾਣੀ : ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਹੁਣ ਇਕੋ ਸੱਧਰ ਹੈ, ਜੀਆਂ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ
ਵਿਚ, ਮਰਾਂ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ।

ਕਰਤਾਰੋ : ਮਰਨ ਹਜ਼ੂਰ ਦੇ ਵੈਰੀ, ਜੁਗ-ਜੁਗ ਜੀਵੇ ਸਾਡੀ ਰਾਜ
ਮਾਤਾ, ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਆਗਿਆ ਦਿਓ ਸਰਕਾਰ।

ਮਹਾਰਾਣੀ : ਬੇਟੀ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਇਹਸਾਨ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਾਂਗੇ। ਜਾਓ,
ਧੀਏ ਜੁਗ-ਜੁਗ ਜੀਓ।

ਕਰਤਾਰੋ : ਇਹ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਧੰਨ ਭਾਗ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ
ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਮੈਨੂੰ, ਗੁਰ ਫਤਿਹ ਰਾਜ ਮਾਤਾ।
(ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ...)

ਮਹਾਰਾਣੀ : ਗੁਰ ਫਤਿਹ ਬੇਟੀ... ਹੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀ
ਦੇਹ ਮੈਂ ਆਵਦੀ ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਦਾ ਕਰਜ਼ਾ ਉਤਾਰ
ਸਕਾਂ ਜੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਗ਼ਲਤੀ ਹੋ ਵੀ ਗਈ ਐ ਤਾਂ
ਮੈਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਦੇ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇਹ ਕਿ ਮੈਂ
ਆਵਦੀ ਕੌਮ ਦੇ ਪੈਰਾਂ 'ਚੋਂ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਦੀਆਂ ਜੰਜੀਰਾਂ
ਤੋੜ ਸਕਾਂ। ਮੇਰੀ ਭਾਵੇਂ ਜਾਨ ਲੈ-ਲੈ, ਪਰ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ
ਆਜ਼ਾਦ ਕਰ ਦੇ, ਆਜ਼ਾਦ ਕਰ ਦੇ।

ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੜਕਦਾ ਹੈ... ਮਿਸ਼ਨ ਲੋਗਣ ਆਉਂਦੀ ਹੈ...

ਆਓ ਮੇਮ ਲੋਗਣ ਬੜੇ ਦਿਨਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ
ਨੇ, ਬੈਠੋ ਬੈਠੋ।

- ਲੋਗਣ** : (ਥੈਠਦੇ ਹੋਏ....) ਹਾਂ ਕੁਜ ਐਸਾ ਹੀ ਰਿਹਾ, ਮੈਂ ਆਉਣਾ
ਟਾਂ ਚਾਹੁੰਡੀ ਸਾਂ ਪਰ ਕੁਜ ਕੰਮ ਹੀ ਐਸੇ ਰਹੇ, ਟੇ
ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨਾ ਰਾਜ ਮਾਟਾ ਜੀ ਮੈਂ ਜਡ ਆਉਂਡੀ ਹਾਂ
ਟਾਂ ਟੁਹਾਨੂੰ ਡੁਖ ਹੁੰਡਾ ਹੈ।
- ਮਹਾਂਰਾਣੀ** : ਨਹੀਂ ਮੇਮ ਲੋਗਣ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਨਹੀ ਹੁੰਦਾ, ਇਹ
ਗੱਲ ਹੋਰ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨੇ।
- ਲੋਗਣ** : ਮਹਾਂਰਾਣੀ ਜੀ ਡੀ ਸਿਹਟ ਕੈਸੀ ਹੈ?
- ਮਹਾਂਰਾਣੀ** : ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੈ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੁਣ ਚੰਗੀ ਹੈ।
- ਲੋਗਣ** : ਮਹਾਂਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਕਿਟੇ ਹਨ?
- ਮਹਾਂਰਾਣੀ** : ਬਾਹਰ ਗਏ ਹੋਏ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕਰੋ, ਕੀ ਸੇਵਾ ਕਰਾਂ।
- ਲੋਗਣ** : ਓ ਸ਼ੁਕਰੀਆ, ਸ਼ੁਕਰੀਆ, ਮੈਂ ਡੁਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨਾਲ
ਕੁਜ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਸਨ।
- ਮਹਾਂਰਾਣੀ** : ਮੈਨੂੰ ਦਸੋ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਏ ਨੂੰ ਦਸ ਦਿਆਂਗੀ।
- ਲੋਗਣ** : ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨਾ ਮਹਾਂਰਾਣੀ ਜੀ, ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਟੁਹਾਨੂੰ
ਬੇਨਟੀ ਕੀਟੀ ਸੀ ਕਿ ਟੁਸੀਂ ਮਹਾਂਰਾਜਾ ਡੁਲੀਪ ਸਿੰਘ
ਨੂੰ ਉਹ ਗੱਲਾਂ ਨਾ ਡਸੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਹਾਂਰਾਜਾ
ਸਾਹਿਬ ਔਰ ਹਕੂਮਟ ਦੇ ਡਰਮਿਆਨ ਕੋਈ ਗਲਟ
ਫਹਿਮੀ ਪੈਡਾ ਹੋਵੇ।
- ਮਹਾਂਰਾਣੀ** : ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਗਲਤ ਫਹਿਮੀਆਂ
ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਜਤਨ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਮੇਮ ਲੋਗਣ।
- ਲੋਗਣ** : ਟੁਹਾਡੇ ਇਹ ਜਟਨ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਟੁਹਾਡੇ ਇੱਟੇ
ਆਉਣ ਟੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਡੁਲੀਪ ਸਿੰਘ ਬੜੇ ਖੁਸ਼ ਸਨ।
ਮਲਕਾ ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬੇਟਾ ਮਾਫਕ
ਸਮਜਡੀ ਸੀ।

ਮਹਾਰਾਣੀ : ਤੂੰ ਤੇ ਮਲਕਾ ਹੀ ਹੋਈਆਂ ਦਲੀਪ ਦੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਤੇ
ਮੈਂ ਹੋਈ ਉਸ ਦੀ ਦੁਸ਼ਮਨ, ਚੌਦਾਂ ਸਾਲ ਮੈਂ ਉਹਦਾ
ਮੂੰਹ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਤਰਸਦੀ ਰਹੀ। ਮੇਰੇ ਤਪਦੇ ਕਾਲਜੇ
'ਚ ਠੰਡ ਪਈ ਐ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾੜ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਐ?

ਲੋਗਣ : ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਮਹਾਰਾਣੀ ਟੁਮ ਗਲਟ ਸਮਜਾ। ਮੈਂ
ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੱਕ ਡੋ ਵਾਰ ਸਮਜਾਉਣ ਆਈ
ਹਾਂ। ਡੁਲੀਪ ਸਿੰਗ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਸਮਜਾਇਆ ਪਰ ਨਾ
ਤੁਹਾਡੇ ਟੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਹੈ ਨਾ ਹੀ ਮਹਾਰਾਜਾ
ਸਾਹਿਬ ਟੇ।

ਮਹਾਰਾਣੀ : ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਸਮਝ ਗਏ ਹਾਂ ਮੇਮ ਸਾਹਿਬ, ਹੁਣ ਤੁਹਾਨੂੰ
ਵੀ ਕੁੱਝ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਲੋਗਣ : ਡੇਖੋ ਜਿੰਡ ਕੌਰ।

ਮਹਾਰਾਣੀ : ਮਹਾਰਾਣੀ ਤੇ ਰਾਜ ਮਾਤਾ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਹੱਤਕ ਹੁੰਦੀ
ਐ? ਮੈਂ ਮਹਾਰਾਣੀ ਜਿੰਦ ਕੌਰ ਹਾਂ।

ਲੋਗਣ : ਯੈੱਸ ਯੈੱਸ... ਟੁਸੀਂ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਹੋ ਰਾਜ ਮਾਟਾ ਜੀ,
ਟੁਸੀਂ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਰਾਜ ਕਾਜ ਡੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਡਖਲ
ਅੰਡਾਜ਼ੀ ਕੀਟੇ ਸੀ ਟਾਂ ਹੀ ਟੁਹਾਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਟੋਂ ਸ਼ੇਕੂਪੁਰੇ
ਟੇ ਫੇਰ ਚੁਨਾਰ ਵਿੱਚ ਕੈਡ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਸੀ।

ਮਹਾਰਾਣੀ : ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਕੈਦ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਿਆ। ਮੇਮ
ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਸਦਾ ਸੁਤੰਤਰ ਹਾਂ, ਕੈਦ ਵਿਚ ਉਹ ਰਹਿੰਦੇ
ਨੇ ਜੋ ਹਿੰਮਤ ਹਾਰ ਜਾਣ ਜਾਂ ਮੌਤ ਕੋਲੋਂ ਡਰਦੇ ਹੋਣ,
ਮੈਂ ਨਾ ਹਿੰਮਤ ਹਾਰੀ ਐ ਨਾ ਮੌਤ ਕੋਲੋਂ ਡਰੀ ਹਾਂ ਕਦੇ,
ਮੌਤ ਨਾਲ ਮਖੌਲਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਅੰਸ ਹਾਂ
ਮੈਂ।

ਲੋਗਣ : ਮੈਂ ਟਾਂ ਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਬੱਚਾ ਮਾਫ਼ਕ ਸਮਜਕੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਟਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਲਕਾ ਨੂੰ ਜੋ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਿਸ ਲੈ ਲੈਣ ਕਿਉਂਕਿ ਮਿਸਟਰ ਲੋਗਣ ਨੇ ਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਡੇ ਸਰਪ੍ਰਸਟ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਟੁਹਾਨੂੰ ਸਮਜਾਉਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਸੀ।

ਮਹਾਂਰਾਣੀ : ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਕਿ ਡਰਾਉਣ ਧਮਕਾਉਣ ਲਈ। ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਮਹਾਂਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਾਂ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣੀ ਹੈ। ਜੇ ਇਸ ਸਿੱਖਿਆ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਬੁਰਾਈ ਕੀ ਹੈ?

ਲੋਗਣ : ਬਹੁਤ ਬੁਰਾਈ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਹਕੂਮਤ ਕੋਈ ਵੀ ਐਕਸ਼ਨ ਲੈ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਸਖ਼ਟ ਟੋਂ ਸਖ਼ਟ।

ਮਹਾਂਰਾਣੀ : ਜਾਓ ਮੇਮ ਸਾਹਿਬ ਜਾਓ ਸਮਝਿਆ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਸਮਝਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਧੋਖੇ ਨਾਲ ਇਕ ਮਾਸੂਮ ਬੱਚੇ ਤੋਂ ਉਸ ਦਾ ਰਾਜ ਭਾਗ ਖੋਹ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਬੱਚਾ ਵੀ ਓਸ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਦਾ... ਚੰਗੀ ਦੋਸਤੀ ਨਿਭਾਈ ਹੈ।

ਲੋਗਣ : ਠੀਕ ਹੈ ਸਾਨੂੰ ਟਾਂ ਮਹਾਂਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਅਜੇ ਵੀ ਹਮਡਰਡੀ ਹੈ ਅਸੀਂ ਟੁਹਾਨੂੰ ਕੁਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ। ਮੈਂ ਚਲਦੀ ਹਾਂ ਰਾਣੀ ਸਾਹਿਬਾਂ, ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨਾ ਮੈਂ ਫਿਰ ਆਵਾਂਗੀ। (ਜਾਂਦੀ ਹੈ...)

ਮਹਾਂਰਾਣੀ : ਜੀ ਸਦਕੇ ਆਓ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਉਣ ਤੋਂ ਕੌਣ ਰੋਕ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੁਹਾਡਾ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਮੁਲਕ ਹੈ।

ਸੰਤੀ : ਮਹਾਂਰਾਣੀ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਝੱਟ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹੋ,
ਇਹ ਲੋਕ ਬੜੇ ਕਮੀਨੇ ਨੇ..... ਮੂੰਹ ਦੇ ਮਿੱਠੇ ਤੇ ਦਿਲ
ਦੇ ਖੋਟੇ।

ਮਹਾਂਰਾਣੀ : ਤੂੰ ਠੀਕ ਆਖਦੀ ਐਂ ਸੰਤੀ ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਸ ਨੀਚ
ਅੰਰਤ ਨੂੰ ਮੈਂ ਦੇਖਦੀ ਆਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਅੱਗ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ
ਐ। ਇਸ ਭੇਡ ਨੇ ਹੀ ਮੇਰੇ ਸ਼ੇਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਇੱਜ਼ਤ,
ਵਿਚ ਰਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

(ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਆਉਂਦਾ ਹੈ...)

ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ : ਮਾਂ ਜੀ ਇਥੇ ਮਿਸਜ਼ ਲੋਗਣ ਆਈ ਸੀ?

ਮਹਾਂਰਾਣੀ : ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਖਰੀਆਂ-ਖਰੀਆਂ ਸੁਣਾ
ਹੋਗੀਆਂ। ਧੁੱਖਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਕਦੋਂ ਦੀ ਫਿਰਦੀ ਸੀ ਪਰ
ਅੱਜ ਤਾਂ ਲਾਬੂ ਲੱਗ ਗਏ। ਕਿਉਂ ਤੈਨੂੰ ਮਿਲੀ ਸੀ?

ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ : ਨਹੀਂ ਮੈਨੂੰ ਲੋਗਣ ਮਿਲਿਆ ਸੀ।

ਮਹਾਂਰਾਣੀ : ਬਹੁਤ ਖੋਟੇ ਨੇ ਇਹ ਲੋਕ ਪੁੱਤਰ, ਮੈਂ ਹੁਣ ਇੱਥੇ ਹੋਰ
ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ। ਬੇਟਾ ਮੈਨੂੰ ਇਥੋਂ ਲੈ ਚੱਲ। ਇੱਕ
ਵੇਰ ਮੈਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਲੈ ਚੱਲ।

ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ : ਆਪਾਂ ਪੰਜਾਬ ਚੱਲਾਂਗੇ ਮਾਂ ਜੀ! ਮੈਂ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰ
ਆਇਆਂ ਹਾਂ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਰਹਿਮ ਤੇ ਨਹੀਂ ਜਿਉਣਾ
ਚਾਹੁੰਦਾ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਬਸ ਤਖ਼ਤ ਜਾਂ ਤਖ਼ਤਾ।

ਮਹਾਂਰਾਣੀ : ਜੁਗ-ਜੁਗ ਜੀ ਮੇਰਿਆ ਲਾਡਲਿਆ, ਜਵਾਨੀਆਂ
ਮਾਣ, ਅੱਜ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਕਾਲਜੇ ਠੰਡ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਐ। ਤੇ
ਹਾਂ ਪੁੱਤ, ਅਟਾਰੀ ਵਾਲੇ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਨੇਹਾ
ਆ ਗਿਐ, ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਸਰਦਾਰ ਦਾ ਖੂਨ ਅਜੇ ਠੰਡਾ
ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।

ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ : ਮਾਂ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਕਈ ਵੇਰ ਕਹਿੰਦੇ ਓ ਨਾ ਮੈਂ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹਿਆ
ਕਰਾਂ, ਮੈਂ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਕਰਾਂਗਾ।

ਮਹਾਂਰਾਣੀ : ਤੂੰ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਕਰੇਂਗਾ? ਤੂੰ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹੇਂਗਾ?
ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ : ਹਾਂ, ਅੱਜ ਤੋਂ ਹੀ, ਹੁਣੇ ਹੀ, ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਇੱਕ ਵੇਰ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿਓ ਤੇ.....

ਮਹਾਂਰਾਣੀ : ਜ਼ਰੂਰ, ਜ਼ਰੂਰ ਬੰਨ੍ਹਾਂਗੀ... ਨੀ ਸੰਤੀ! ਨੀ ਐਧਰ ਆ... (ਸੰਤੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ....) ਸੁਣ ਦਲੀਪ ਕੀ ਕਹਿੰਦੇ..., ਦਲੀਪ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਕਰੇਗਾ, ਲਿਆ ਅੰਦਰੋਂ ਟਰੰਕ 'ਚੋਂ ਪੱਗ ਕੱਢ ਲਿਆ, ਛੇਤੀ ... ਨਹੀਂ.. ਪਹਿਲਾਂ ਪਰਸ਼ਾਦ ਕਰ ਲਿਆ, ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਕੇ ਬੰਨ੍ਹਾਂਗੀ।

ਸੰਤੀ : ਚੰਗਾ ਜੀ, ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਪਰਸ਼ਾਦ ਬਣਾ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹਾਂ।
 (ਬਾਹਰ ਖੜਕਾ ਹੋਣ ਤੇ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ...)

ਮਹਾਂਰਾਣੀ : ਮੇਰਾ ਦਲੀਪ ਹੁਣ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਕਰੇਗਾ, ਸ਼ੇਰ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਦਲੀਪ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਕਰੇਗਾ, ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮਹਾਂਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਕਰੇਗਾ। ਇਹ ਪੱਗ ਹੈ ਪੰਜਾਬ ਦੀ, ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹੀ ਕਿਉਂ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਦੀ ਪੱਗ ਹੈ ਇਹ। (ਖੰਘਦੀ ਹੈ ਜ਼ੋਰ ਦੀ...) (ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਅੰਦਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ... ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਚਿੱਠੀ ਹੈ)

ਦਲੀਪ! ਸੰਤੀ ਪਰਸ਼ਾਦ ਬਣਾ ਰਹੀ ਹੈ..... ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹਾਂਗੀ ਹੁਣੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਕੇ ਪਰ ਤੂੰ ਚੁੱਪ ਕਿਉਂ ਐਂ? ਤੂੰ ਬੋਲਦਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ? ਗੱਲ ਕੀ ਐ ਬੋਲ ਨਾ ਪੁੱਤਰ?

ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ : ਮਾਂ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ ਤਰਕੀਬ ਨਾਲ ਤੁਰਨੈ, ਤਰਕੀਬ ਕੀ ਕਰੂ ਜਦ ਤਕਦੀਰ ਈ ਸਾਥ ਨਾ ਦੇਵੇ।

ਮਹਾਂਰਾਣੀ : ਕਿਉਂ ... ਇਹ ਕੀ ਐ ਤੇਰੇ ਹੱਥ ਵਿਚ?

ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ : ਸ਼ਾਹੀ ਫਰਮਾਨ।

ਮਹਾਂਰਾਣੀ : ਸ਼ਾਹੀ ਫਰਮਾਨ... ਕੀ ਲਿਖਿਐ ਇਹਦੇ ਵਿਚ?

ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ : ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਹੈ।

ਮਹਾਂਰਾਣੀ : ਦਸ ਤਾਂ ਸਹੀ।

ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ : ਲਿਖਿਐ... ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਤੇ ਨਿੱਜੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵਾਪਿਸ ਮੰਗਣ ਦੀਆਂ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਰੱਦ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਲਿਖਿਐ ਕਿ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੇ ਚੱਕੇ ਚਕਾਏ ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਮੁੜਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ, ਖੁਫੀਆ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਰਪੋਟ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕਰਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਜਾਣ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਤੋਂ ਰਾਜ ਮਾਤਾ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਵਖਰੇ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਰੱਖੇ ਜਾਣਗੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਉਸ ਮਕਾਨ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਜਾਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ। ਉਮਰ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਦਾ ਖਿਆਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਖ਼ਤ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ, ਪਰ ਬਿਨਾਂ ਆਗਿਆ ਤੁਸੀਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੇ।

ਮਹਾਂਰਾਣੀ : ਰਾਣਾ ਜੰਗ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਫਰੰਗੀ ਬੜੇ ਬੇਈਮਾਨ ਨੇ। ਜੇ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉੱਥੇ ਕਿਉਂ ਨਾ ਰਹੀ। ਨੀਪਾਲੀ ਰਾਣਾ ਮੈਨੂੰ ਮਾਂ ਵਾਂਗ ਸਤਕਾਰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਮੱਥੇ ਦੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਕੌਣ ਮੇਟੇ। ਵੇ ਸ਼ੇਰਾ ਪੰਜਾਬ ਦਿਆ, ਕਿਉਂ ਵਿਸਰ ਗਿਆ ਆਵਦੀ ਜਿੰਦ ਨੂੰ ... ਕੋਈ ਇਉਂ ਵੀ ਰੋਲਦੈ ਆਵਦੀ ਜਿੰਦ ਨੂੰ। ਬਾਜਾਂ ਵਾਲਿਆ, ਮੇਰਿਆ ਦਾਤਿਆ, ਉਮਰ ਕੈਦ ਹੀ ਸੀ ਮੇਰੀ ਕਿਸਮਤ

ਵਿਚ, ਕੀ ਕਸੂਰ ਹੋਇਐ ਮੈਥੋਂ... ਮੈਂ ਕਦੀ ਪੈਰ ਪਿੱਛੇ
ਨਹੀਂ ਹਟਾਇਆ, ਮੈਂ ਮੈਦਾਨ 'ਚੋਂ ਭੱਜੀ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ
ਜੂਝਦੀ ਹੀ ਰਹੀ ਹਾਂ, ਮਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਡਰੀ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ
ਸਗੋਂ ਮਰਨ ਦਾ ਚਾਅ ਹੈ ਪਰ ਏਥੇ ਮਲੇਛਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ
ਤੇ ਕਿਉਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈਂ? ਦਲੀਪ .... ਦਲੀਪ ...

ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਸਮਝ ਗਿਆ ਹਾਂ ਮਾਂ ਜੀ ... ਮਾਂ ਜੀ, ਮੈਂ ਸਾਰੀ
ਗੱਲ ਸਮਝ ਗਿਆ ਹਾਂ।

ਮਹਾਂਰਾਣੀ : ਦਲੀਪ ਓਹ ਦੇਖ ਸ਼ੇਰੇ ਪੰਜਾਬ, ਸ਼ੇਰੇ ਪੰਜਾਬ! ਲੈ ਚੱਲ
ਆਪਣੀ ਜਿੰਦ .... ਲੈ ਚਲ ਆਪਣੀ ਜਿੰਦ ..... ਲੈ
ਚੱਲ ਮੈਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਲੈ ਚੱਲ ... ਮੈਂ ਲਾਹੌਰ ਜਾਵਾਂਗੀ...
ਦਲੀਪ ਤੂੰ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਨਾ ਪੰਜਾਬ ਜਾਣ ਦਾ?

ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ : ਹਾਂ ਮਾਂ ਜੀ - ਹਾਂ ਰਾਜ ਮਾਤਾ ਜੀ
(ਸੰਤੀ ਪੱਗ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ...)

ਮਹਾਂਰਾਣੀ : ਲਿਆ ਸੰਤੀ ... ਤੇ ਨਾਲੇ ਦਲੀਪ ਤੂੰ ਹੁਣ ਪੱਗ
ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਕਰੇਂਗਾ ਤੇ ਫੇਰ ....ਤੇ ਫੇਰ... ਲਾਹੌਰ....

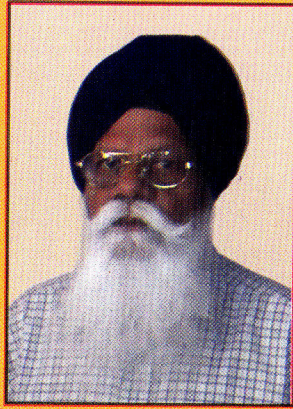
ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ : ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਜਾਓਗੇ ਰਾਜ ਮਾਤਾ।

ਮਹਾਂਰਾਣੀ : ਸ਼ੇਰੇ ਪੰਜਾਬ! ਮੈਂ ਆਈ...
(ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਡਿਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ...)

ਪਿੱਛੋਂ ਆਵਾਜ਼ : ਤੇਰੀ ਜਿੰਦ ਨਮਾਣੀ ਰੁਲ ਗਈ,
ਸੱਤ ਸਮੁੰਦਰੋਂ ਪਾਰ।
ਸੁਣ ਵੇ ਸ਼ੇਰਾ ਪੰਜਾਬ ਦਿਆ,
ਕਦੀ ਏਧਰ ਝਾਤੀ ਮਾਰ।

...ਪਰਦਾ ਡਿੱਗਦਾ ਹੈ.....]

ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਭਾਤ

ਜਨਮ ਸਥਾਨ : ਪਿੰਡ ਢੈਪਈ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਰੀਦਕੋਟ

ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਉਪਰੰਤ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਲੰਮੇ ਅਰਸੇ ਦੀ ਕਾਲਜ-ਪੱਧਰੀ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਆਪਨ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਲ 1991 ਵਿੱਚ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ ਨਾਟਕਕਾਰ ਪਟਿਆਲਾ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਹੈ।

ਇਸ ਨਾਟਕ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਟਕਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ‘ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੇ ਰਾਹ ਤੇ....’ ਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਇਕਾਂਗੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।